

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE BİR GÜVENLİKLEŞTİRME
UNSURU OLARAK PEŞTUN KİMLİĞİNİN AFGANİSTAN-PAKİSTAN
SINIR SORUNU ÜZERİNDEN İNCELENMESİ**

DOKTORA TEZİ

MELAHAT YALÇIN

DANIŞMAN: DOÇ. DR. KAAAN DİYARBAKIRLIOĞLU

**YALOVA
ŞUBAT 2023**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE BİR GÜVENLİKLEŞTİRME UNSURU
OLARAK PEŞTUN KİMLİĞİNİN AFGANİSTAN-PAKİSTAN SINIR SORUNU
ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

MELAHAT YALÇIN
164307002

DANIŞMAN: DOÇ. DR. KAAN DİYARBAKIRLIOĞLU

YALOVA
ŞUBAT 2023

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım “**SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE BİR GÜVENLİKLEŞTİRME UNSURU OLARAK PEŞTUN KİMLİĞİNİN AFGANİSTAN-PAKİSTAN SINIR SORUNU ÜZERİNDEN İNCELENMESİ**” başlıklı bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İmza

Melahat YALÇIN

ÖNSÖZ

Günümüzde küreselleşmeyle beraber uluslararası ilişkilerin doğası değişmiş ve güvenlik başlıca problem haline gelmiştir. Ulus devletlerin en büyük tedirginliği bu değişime ayak uyduramamak, toplumların taleplerine cevap verememek ve güvenlik algısının çeşitliliğiyle baş edememektir. Özellikle toplumu oluşturan bireyler, bireylerin kendilerini tanımlama biçimleri ve bu tanıma yönelik refleksler de değişkenlik göstermektedir. Her konu da olduğu gibi güvenlik konularında da farklı bakış açılarını gündeme getirmek ve kimliksel tanımlamaları dikkate almak gerekmektedir.

Bu çalışmada, kimlik tanımı üzerinden inşa edilen güvenlik algısının nasıl oluştuğu ve bu algının güvenlik üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışmanın tüm aşamalarında katkısını ve zamanını esirgemeyen, araştırmamla yakından ilgilenen, yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Kaan Diyarbakırlıoğlu'na, babam Dr. Temel Yalçın'a ve annem Ferihat Yalçın'a teşekkür ve minnetimi özellikle belirtmek isterim.

Şubat - 2023

Melahat YALÇIN

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN.....	i
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	Xİ
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
ÖZET.....	xvii
ABSTRACT.....	xix
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Sorusu ve Amacı	5
1.2. Tezin Teorik Çerçevesi	8
1.3. Tezin Yöntemi	10
1.4. Tezin Önemi	14
2. KOPENHAG OKULU VE GÜVENLİKLEŞTİRME	17
2.1. Kavram Olarak Güvenlik ve Güvenlik Tanımları.....	17
2.2. Kopenhag Okulu'nun Ortaya Çıkışı.....	22
2.3. Sektörel Güvenlik Yaklaşımı-Toplumsal Güvenlik	26
2.4. Güvenlikleştirme Teorisi.....	29
2.4.1. Güvenlikleştirici aktör	32
2.4.2. Varoluşsal tehdit	33
2.4.3. Referans nesne	33
2.4.4. Söz edimi (Speech-Act).....	34
2.4.5. Alımlayıcı kitle	36
2.4.6. Mobilizasyon (Olağanüstü önlemler)	36
3. KİMLİK VE GÜVENLİK	39
3.1. Kimlik Kavramı ve Kimliğin İnşası	39
3.2. Kimlik Türleri ve Toplumsal Kimlik	46
3.3. Kimlik Çatışması ve Güvenlik	49
3.4. Kimlik Çatışması ile İlgili Teoriler	52
3.5. Kimliğin Savunulması	55
4. PEŞTUNLAR VE DURAND HATTI	57
4.1. Peştun Tarihi.....	57

4.2. Peştun Kimliği.....	61
4.2.1. Afganistan Peştunları.....	65
4.2.2. Pakistan Peştunları.....	67
4.2.3. Taliban ve Peştunlar	69
4.3. Toplumsal Peştun Kimliği.....	71
5. GÜVENLİK SORUNLARI ARASINDA PEŞTUNLAR	73
5.1. Afganistan-Pakistan İlişkileri: Farklar ve Benzerlikler.....	73
5.1.1. Jeopolitik konum	73
5.1.2. Kimlik.....	74
5.1.3. Doğal kaynaklar.....	78
5.1.4. Ekonomik durum	79
5.1.5. Yönetim yapısı.....	80
5.2. Afganistan-Pakistan İlişkileri: Güvenlik ve Çatışma	82
5.2.1. Sınır Sorunları 1747-1947	84
5.2.2. İdeolojik çatışmalar ve parçalanma sendromu 1947-1989.....	88
a. Peştunlar - SSCB	89
5.2.3. Mezhepsel gerilimler ve yeni aktörler 1989-2001	89
b. Peştunlar-Taliban.....	92
5.2.4. Dış müdahaleler ve uyuşturucu ekonomisi 2001-2020.....	93
c. Peştunlar-Uyuşturucu	97
6. PEŞTUN SORUNU- BİR GÜVENLİKLEŞTİRME ANALİZİ.....	100
6.1. Peştun Kimliğinin Güvenlikleştirilmesi	100
6.1.1. Tanımlama aşaması.....	101
6.1.1.1. Güvenlikleştirici aktörlerin belirlenmesi	101
6.1.1.2. Referans objeye yönelik tehdidi algılama ve tanımlama.....	102
6.1.1.3. Referans objenin güvenlik sektörünü belirlemesi	104
6.1.2. İkna Aşaması.....	105
6.1.2.1. Pakistan aktörlerinin söylem eylemi (söz-edimi)	108
6.1.2.2. Peştun Tahaffuz Hareketi (PTM)	112
6.1.3. Mobilizasyon aşaması, olağanüstü önlemler.....	113
6.1.3.1. Güvenlik operasyonları.....	114
6.1.3.2. Sansür, oto sansür, sindirme, tutuklama	114
6.1.3.3. Olağanüstü güvenlik tedbirleri	114
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	117

KAYNAKLAR	121
ÖZGEÇMİŞ	131
EKLER.....	133

KISALTMALAR LİSTESİ

FATA	: Federally Administered Tribal Areas
KP	: Khyber Paktunkhva Eyaleti
NWFP	: North West Frontier Province (Kuzey Batı Sınır Eyaleti)
PTM	: Pashtun Tahaffuz Movement (Peştun Tahaffuz Hareketi) UAI
TTP	: Pakistan Taliban Hareketi
UAI	: Uluslararası İlişkiler
UNDP	: United Nations Development Programme
UNODC	: United Nations Office on Drugs and Crime

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 2.1. Güvenlik anlayışındaki farklılıklar**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**3

Tablo 2.2. Güvenlik sektörleri**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**7

Şekil tablosu ögesi bulunamadı.Tablo 4.1. Pakistan eyaletlerindeki Peştun nüfusu 68

Tablo 4.2. Toplumsal Peştun kimliği 71

Tablo 5.1. Afganistan ve Pakistan farklar – benzerlikler 75

Tablo 6.1. Güvenlikleştirici aktörler 103

Tablo 6.2. Güvenlikleştirmeyi kolaylaştıran unsurlar..... 104

Tablo 6.3. Güvenliğin sektörel dağılımı 106

Tablo 6.4. Pakistan Peştunlarına dair söz-edimleri 104

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Kavramsal çerçeve ve kavramlar	9
Şekil 2.1. Uluslararası güvenlik çalışmalarında değişen yaklaşımlar	18
Şekil 2.2. Uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik yaklaşımları	20
Şekil 2.3. Güvenlik çemberleri.....	23
Şekil 2.4. Güvenlik sektörüne göre referans nesneleri.....	28
Şekil 2.5. Başarılı güvenlikleştirme süreci.....	32
Şekil 2.6. Söz-Edim türleri.....	35
Şekil 3.1. Kimliğin inşası.....	43
Şekil 3.2. Kimlik temelli çatışma türleri	51
Şekil 4.1. Ahmed Şah Dürani dönemi Dürani Devleti sınırları	58
Şekil 4.2. Durand hattı ve NWFP bölgesi	59
Şekil 4.3. Peştun yerleşim bölgeleri.....	61
Şekil 4.4. Peştunvali töresinin ideal unsurları.....	63
Şekil 4.5. FATA bölgesi (Federal Yönetilen Kabile Alanları)	68
Şekil 5.1. Afganistan-Pakistan dil dağılımı	76
Şekil 5.2. Afganistan-Pakistan etnik dağılımı.....	77
Şekil 5.3. Pakistan eyalet bölgeleri	82
Şekil 5.4. Taliban’a destek sağlayan unsurlar	93
Şekil 5.5. Afganistan’da yıllara göre haşhaş üretimi (1994-2021)	96
Şekil 5.6. Afganistan haşhaş üretiminin bölgesel dağılımı	97
Şekil 5.7. Ülke ve bölgeler arası uyuşturucu ticareti güzergâhları	98

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE BİR GÜVENLİKLEŞTİRME UNSURU OLARAK PEŞTUN KİMLİĞİNİN AFGANİSTAN-PAKİSTAN SINIR SORUNU ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

ÖZET

Bu çalışma, Pakistan-Afganistan Durand sınır hattında yaşayan Peştun etnik toplumunun Kopenhag Okulu'nun öne sürdüğü güvenlikleştirme yaklaşımı çerçevesinde Pakistan ve Afganistan devletleri tarafından bir güvenlik sorunu olarak nasıl takdim edildiğini, güvenlikleştirme sürecine nasıl sokulduğunu analiz etmiştir. Sözlem analizleri neticesinde, Pakistan ve Afganistan siyasi aktörlerinin farklı dönemlerde ve siyasi koşullara göre Peştun kimdir? sorusuna verdiği cevaplar, kullandığı sıfatlar (söz-edimleri) çerçevesinde oluşturulan algının değişiklik gösterdiği görülmüştür. Bu algının siyasi aktörlere mobilizasyon imkânı verdiği, bu sayede normal siyaset kurallarının dışına çıkarak olağanüstü önlemler alabildikleri, atılan adımların ise alımlayıcı kitle tarafından büyük oranda meşru görüldüğü, dolayısıyla Pakistan'ın ve Afganistan'ın Peştun kimliği üzerinden başarılı güvenlikleştirme süreci gerçekleştirdiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Peştun, Etnik-kimlik, Kopenhag Okulu, Güvenlikleştirme

ANALYSING THE PASHTUN IDENTITY AS AN INSTRUMENT OF SECURITIZATION THROUGH THE AFGHANISTAN-PAKISTAN BORDER DISPUTE IN THE POST COLD WAR PERIOD

ABSTRACT

This study analyzes, how the Pashtun ethnic community living on the Pakistan-Afghanistan Durand border line is presented as a security problem by the Pakistani and Afghanistan states and how it is included in the securitization process within the framework of the securitization approach put forward by the Copenhagen school. The answers given by the Pakistani and Afghanistan political actors to the question of who is the Pashtun and the perception created within the framework of the adjectives (speech-acts) they use, gave the actors the opportunity to mobilize. Pakistan and Afghanistan realized a successful securitization, thus it was able to go beyond the normal political rules and take extraordinary measures, which were largely regarded as legitimate by the audience.

Keywords: Pashtun, Ethnic-identity, Copenhagen School, Securitization

1. GİRİŞ

20. yüzyılın başlarında Uluslararası İlişkiler disiplininin ortaya çıkışıyla birlikte savaş ve barış kavramları farklı düzeylerde ve farklı aktörler bağlamında tartışılmaya başlanmıştır. Genellikle bu tartışmalar birçok düzeyde güvenlik ihtiyacının karşılanması üzerine odaklanmış ve bu nedenle güvenlik kavramı disiplin içinde merkezi bir yer edinmiştir. Güvenliğin ne anlama geldiği, nasıl kavramsallaştırılabileceği gibi önemli soruların cevapları konusunda akademisyenler ortak bir görüşe varabilmiş değildir, dolayısıyla güvenliğin aslında ne olduğuna dair hala belirsizlik söz konusudur. Uluslararası ilişkilerde güvenliği bir amaç, sorun alanı, kavram, araştırma programı veya bir disiplin olarak ele alan birçok çalışma yapılmıştır ancak ortak bir güvenlik kavramı tanımı yapılamamıştır. Günümüzde “ulusal güvenlik” “uluslararası güvenlik” ve “insan güvenliği” gibi birçok kavram kullanımdadır ve her birinin tarihsel, felsefi arka planları vardır. Güvenlik kavramının tek ve geçerli olan bir tek tanımı olmadığı için öncelikle güvenlik kavramının devletler, toplumlar ve insanlar için ne anlama geldiğini anlamak sonrasında bunun nasıl sağlanacağını belirlemek gerekmektedir, bu da farklı düzeylerde çalışmaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır. En genel anlamıyla güvenlik, “çatışma durumunda, aktörün öz kazanımını diğer aktörlerin tehditlerine rağmen koruyabilmesi” olarak tanımlanmıştır (Birdişli ve Başurgan, 2017, s.59). Bu görüş tamamen kabul görmese de tanım ile birlikte karşımıza söz konusu olanın kimin güvenliği, gerçekte güvenlik sorunun ne olduğu, güvenliğin kimin tarafından ve nasıl sağlanacağı gibi sorular karşımıza çıkmaktadır ve bu sorulara verilen cevaplar tarihi süreç içinde değişiklik göstermiştir.

Uluslararası İlişkiler disiplinde güvenlik tartışmaları; güvenliği askerî alana sıkıştırarak tanımlayan, konuyu “dar” bir biçimde ele alan geleneksel yaklaşım ile konuyu daha “geniş” bir biçimde yorumlayan yeni yaklaşımlar arasında yaşanmıştır. Süper güçler arasındaki rekabetin tırmandığı Soğuk Savaş dönemi bireyin ve toplumların güvenliklerine dair bir sorgulama imkânı vermediğinden öncelikli olan ulusal güvenlik olmuştur. Bu durum daha çok uluslararası ilişkilerde realist ve neo-realist yaklaşımların kabul gördüğü askerî güvenliğin, siyasi bağımsızlığın, devlet güvenliğinin öne çıktığı bir dönem olmuş, devletler daha çok kapasitelerini artırmaya

ve bir güç dengesi oluşturmaya odaklanmıştır. 1970’li ve 1980’li yıllarda yeni sorunların ortaya çıkmasıyla ekonomik ve çevresel konular gündeme gelmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle yaşanan yapısal değişimle birlikte güvenlik politikalarının gündemi, niteliği, anlamı tartışmaya açılmıştır. Bu tartışma, güvenliğin epistemolojik ve ontolojik düzeyde ne anlama geldiğinden başlayarak güvenlik gündeminin içeriğine ve güvenliğin referans nesnelerine kadar uzanmıştır. Geleneksel güvenlik anlayışı sorgulanmaya, güvenliğin nesnesi olarak görülen devletin yerini toplumsal gruplar ve bireyler almaya başlamış dolayısıyla güvenlik, sosyo-ekonomik, çevresel ve politik unsurlarında eklemlenmesiyle daha katmanlı bir hale gelmiştir. 1990’larda yeni eleştirel güvenlik yaklaşımları çeşitlenmiş, kimlik sorunları ve ulus-aşırı suçlar ülkelerin güvenlik gündemine girmiştir. Bu dönemde birçok ülke, askerî ve stratejik güvenlik tehditleriyle birlikte dinamik, çeşitlilik arz eden güvenlik sınavlarıyla karşı karşıya kalmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ulusal kimliklere dair sorunlar ve birçok ülkenin siyasi sınırları içinde bulunan farklı etnik gruplar arasında çatışmalar, güvenlik tartışmalarını öncelikli hale getirmiştir. Devletlerin bu çatışmalara verdiği refleks çoğunlukla sorunun temel nedenini belirlemekten çok, kurduğu düzenin tesisini ve kontrolünü sağlamak olmuştur. Devletin toplum ile kurduğu bağın kırılgan olduğu ve devlet-toplum ilişkilerinin güvenlik ekseninde su yüzüne çıktığı bölgelerde etnik kimlikler ön plana çıkmaya başlamış bu da ulus devletler için yeni sorunlar doğurmuştur. Bu sorunlarla baş edebilmek için birçok devlet etnik farklılıkları dışlamış, farklı kimlikleri etkisizleştirme yoluna gitmiştir. Devletlerin bu tutumuna karşı çıkan yeni güvenlik yaklaşımları, devleti, temel güvenliğı tehdit eden, insan haklarını ihlal eden, etnik temizliğe ve kitlesel ölümlere yol açan bir unsur olarak tanımlamaya başlamıştır.

Küreselleşmenin hız kazanmasıyla çevre kirliliğı, açlık, doğal afetler, insan/uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizm gibi sorunların güvenliğı bir parçası haline gelmiştir. Bu yeni gündemler dünyanın birçok bölgesinde ulus devlet sınırlarını aşan toplumsal hareketlenmelere, güç savaşlarına, sıcak iç çatışmalara sebep olmuştur. Güney Asya bölgesi sömürge geçmişinin ardından nüfus yoğunluğu, siyasi istikrarsızlık, ekonomik sıkıntılar, sınır sorunları, toplumsal çatışmaların yaşandığı doğal kaynakları ve ticaret yolları açısından değerli bir bölge olarak söz konusu çatışmalardan payına düşeni almıştır. Özellikle bağımsızlığına kavuşan Afganistan ve

Hindistan'dan sancılı bir şekilde ayrılan Pakistan, zorunlu sınır komşuları olarak bir yüzyıl içinde birçok gelişmenin ve dengenin ortasında kalmış ve ulus devlet olarak istikrara kavuşamamıştır. Ortak sorunlarla baş etmek durumunda kalan bu iki ülkenin, ilk bakışta uluslararası düzen çerçevesindeki tek sorunu sınır sorunudur. Ancak birbirlerine duydukları güvensizliğin altında yatan diğer sebepler incelendiğinde, asli endişenin toplumsal düzeyde yaşandığı görülmektedir. Her iki ülkede farklı din, dil, mezhep ve etnik gruplara ait bir nüfus çeşitliliğine sahiptir ve Pakistan ve Afganistan'da yoğun bir şekilde yaşayan Peştunlar bu gruplardan sadece bir tanesidir. Her iki ülke istikrarı sağlamakta ve ülke sınırları içinde yaşayan toplumsal grupları bir arada tutmakta zorlanmaktadır. Çok uzun bir süredir yerleşik olarak bu bölgede yaşayan ve bölgeyle derin tarihsel bağları olan Peştunlar kendilerine has özellikleriyle her iki ülke için farklı bir endişe kaynağı haline gelmiştir. Peştun nüfusunun bölgede kimliğini koruma ve buna tutunma talebi her iki ülke açısından farklı değerlendirilmektedir. Bu durumu izah edebilmek oldukça geniş bir dönemi incelemeyi gerektirmektedir ancak bu çalışmada Soğuk Savaş sonrası döneme odaklanılmış, bu algının tam olarak ne olduğu ve nasıl oluştuğu son dönemde yaşanan gelişmeler üzerinden izah edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma genel olarak kuramsal/kavramsal bölüm ve ampirik bölüm olmak üzere iki ana bölümden oluşmuş bu ana bölümlerde kendi içlerinde alt bölümlere ayrılmıştır. 2. ve 3. bölümlerde toplumsal güvenlik ve güvenlikleştirme üzerinde durulmuş, Peştun sorununun anlaşılmasında ve açıklanmasında kullanılan kuram ve yöntemler izah edilmiştir. Çalışmanın teorik çerçevesinin oluşturulması adına bu bölümlerde ayrıca güvenlik kavramının tarihçesi, güvenlik tanımının farklı teoriler çerçevesinde nasıl tanımlandığı, güvenlik kavramının genişleme/derinleşme süreci, geleneksel güvenlik anlayışına getirilen eleştiriler ve bu bağlamda yeni bir güvenlik çerçevesi ortaya koyan Kopenhag Okulu'nun güvenlik alanındaki yeri izah edilmiştir. Yine bu bölümde devlet-altı güvenlik sorunlarının anlaşılmasında yeni bir girişimi olarak görülen sektörel güvenlik anlayışının altında yer alan, "toplumsal güvenlik" kavramı ele alınmıştır. Ayrıca "güvenlikleştirme" teorisinin sunduğu imkânlar ve elde edilen veriler ışığında, bir sınır sorunun kimlik çatışması üzerinden, sürece nasıl dâhil edildiği ve güvenlikleştirme aşamalarının nasıl gerçekleştirildiği açıklanmıştır.

Toplumsal güvenliğin, devletin güvenliğinden ayrı düşünölemeyeceğini ve doğrudan veya dolaylı bir etkinin kaçınılmaz olduğu kabulöyle, sadece devletin değıl insanların/toplulukların güvenliğinin, ötekinin yani farklılıkların veya farklı olanın güvenliğinin de sağılanması gerekmektedir. Bu durum, güvenlik çemberinde yer alan toplumsal güvenliğı dolayısıyla kimlik güvenliğini, kimlikten doğan sorunların oluşum ve çözüm süreçlerinin açıklanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın 3. bölümde, toplumsal güvenliğinin ne olduğu, toplumsal tehditlerin neler olduğu, toplumsal kimliğin nasıl savunulduğu ve kimlik/güvenlik arasındaki ilişkinin nasıl gerçekleştiğı incelenmiştir. Toplumsal güvenlik kavramının temel analiz birimi olan kimlik (özellikle etnik ve dinî kimlikler) çalışmada verili ve sabit değıl, karşılıklı inşa süreciyle oluşmuş bir kavram olarak kabul edilmiştir. Bu kabul kimliklerin nasıl inşa edildiğini ortaya koymayı gerektirdiğinden çalışmada Peştun kimliğini kavrayabilmek için kimlik türleri ve kimliklerin oluşum süreçleri incelenmiştir.

Çalışmanın 4. bölümünde toplumsal kimlik olarak Afganistan ve Pakistan sınır sorununda etkisi araştırılan Peştunların kim olduğu, kendileri özgü yapıları, tarihi varlıkları, kimliksel özellikleri, diğere etnik gruplar içerisindeki yeri ve iki ölkede ilişkisi ağıları üzerinde durulmuştur.

5. Bölümde Soğuk Savaş sonrası döneme odaklanılarak, Afganistan ve Pakistan arasında yaşanan sorunların kısa bir tarihçesi verilmiştir. Tarihi gelişmeler neticesinde Peştun sorununu Soğuk Savaş dönemini iki alt dönem olan 1989-2001 ve 2001-2020 yılları arasındaki gerçekleşen olaylar çerçevesinde ele almak sorunun daha net ortaya koyulmasını sağlamıştır. Peştun yakın tarihi incelendiğinde 1989 yılında Sovyetler Birliğı'nin Afganistan'dan çekilmesi ve 2001 yılında ABD'nin Afganistan'a müdahale etmesi önemli kırılmalara yol açmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası değışen dünya konjonktüründe yaşanan gelişmeler, Peştun sorununun çözümsüzlöğe itilmesine sebep olmuştur. Bu çerçevede çalışmanın bu bölümünde Pakistan Peştunlarının ve Afganistan Peştunlarının kimliklerini koruyarak içinde bulundukları şartlar altında kendilerini nasıl muhafaza ettikleri ve bu süreçte yaşadıkları toplumsal güvenlik sorunlarının kaynakları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Pakistan ve Afganistan sınır sorununun nasıl ortaya çıktığı, her iki ölkenin yapısal farklılıkları ve benzerlikleri, sınır sorununda rol alan aktörler, etkileri ve bu aktörlerin Peştunlarla olan ilişkileri izah edilmiştir.

Çalışmanın 6. bölümünde Afganistan ve Pakistan'daki aktörlerin söylem ve eylemleri incelenerek, Peştun kimliğinin nasıl tehdit olarak tanımlandığı ve algılandığı, onu bir güvenlik soruna haline getirerek hangi eylemlerde bulunulduğu ve bunun üzerinden nasıl bir politika söylemi oluşturulduğu ortaya konulmuştur. Devlet-toplum ilişkisi merkeze alınarak, Afganistan ve Pakistan nezdinde ulusal bütünlüğü ve güvenliği tehdit eden bir unsur olarak görülen Peştunların, tehdit olarak algılanma aşamaları ele alınmıştır. Bu güvenlik sorununun neyi tehdit ettiğine dair nasıl bir tanımlama yapıldığı, bu tanımlamalardan hareketle güvenlikleştirici aktör/aktörlerin nasıl bir söylem inşa ettiği ve bunu söz-edimine nasıl ve hangi araçlarla döktüğü, toplumun/elitlerin/alımlayıcı kitlenin ikna edilerek ülke kaynaklarının mobilizasyonunun nasıl sağlandığı ortaya koyulmuştur. Böylelikle Peştun kimliğinin, yaşanan sınır sorununa etkisinin olup olmadığı gösterilmiştir. Nicel verilerle kavramsal çerçevesinin bir araya getirilmeye çalışıldığı beşinci ve altıncı bölümlerde olguların kuramsal çerçeve ile uyumunu göstermek amacıyla, uygun görülen yerlerde elde edilen veriler ile ilgili gerekli kavramsal, kuramsal değerlendirmeler yapılmıştır.

1.1.Tezin Sorusu ve Amacı

Dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi Güney Asya Bölgesinde yaşanan güvenlik problemleri artık oldukça karmaşık bir hal almıştır. Özellikle ulus devlet olma sürecinin şekillenişinde yaşadığı tarihi süreç ve sahip olduğu coğrafi konum itibarıyla Afganistan ve Pakistan, aslında Orta Asya, Ortadoğu ve Hint kültürel havzasının tam ortasındadır. Afganistan bölgesi, 19. yüzyılda kuzeyden Rus, güneyden İngiliz İmparatorluğu'nun, "büyük oyun" olarak adlandırdıkları rekabette bir tampon bölge haline gelmiştir. Bu konumu itibarıyla yıkıcı bir sömürge dönemine ve dış güçlerin müdahalelerine birçok kez maruz kalmıştır. Bu müdahaleler ve çekişmeler içinde çoklu etnik yapısı ve kuvvetli kabile anlayışına sahip Afganistan güçlü ve üniter bir devlet yapısı kuramamıştır. Ülkede ulusal kimlik birleştirici bir faktör olamamış bu yüzden kimlik tanımındaki ilk yeri etnik aidiyet, sonrasında kabilesel ve bölgesel aidiyetler almış, dolayısıyla bu da Afganistan'da merkezi yönetimin meşruiyet krizini sürekli derinleştirmiştir. Hâlihazırda zayıf olan merkezi yönetim, Sovyet ve ABD işgalleriyle birlikte gücünü yitirmiş, diğer güç odakları karşısında zayıf bırakılmıştır.

Bunun sonucu olarak da ülkede merkezi bir kamu otoritesinin tesis edilmesi mümkün olamamıştır.

Afganistan'ın sınır komşusu olan Pakistan, Hint Müslümanlarının ayrılmasıyla 1947 yılında İngiliz İmparatorluğu'nun egemenliğinden kurtulmuş bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Afganistan'a kıyaslandığında Pakistan, üniter bir devlet oluşturma ve bunu askeri güç ile destekleme konusunda daha başarılı bir tarihsel süreç geçirmiştir. Her ne kadar Pakistan'ın sınırları dış güçlerce belirlenmiş olsa da Hint Müslümanlarının bir devleti olarak kurulması, ülkenin bir üst kimlik sağlama ihtiyacını kısmen karşılayabilmiştir. Ayrıca Hindistan'ı bir tehdit olarak algılaması ve iki ülke arasındaki Keşmir sorunu, Pakistan ulusal kimliğinin inşa edilmesi açısından faydalı olmuştur. Ancak Keşmir ve Hindistan tehdidi ile birlikte İslam dininden başka birleştirici bir unsura sahip olmaması, Pakistanlı kimliğinin tüm ihtiyacını karşılayamamaktadır. Özellikle Ziya-ul Hak döneminde İslam'a yapılan vurgu ile birlikte köktenci ideolojilerin yayılarak güç kazanmış olması, Pakistan kimliğinde önemli dönüşümlere sebep olmuş ulusal yapısının korunmasına yardımcı olmuştur.

Güney Asya'nın bu iki önemli Müslüman ülkesi, ulus devlet olma süreçlerinde toplumsal sorunlar ve sınır sorunları yüzünden birçok kez karşı karşıya gelmiştir. İki ülke arasındaki en büyük ayrışmanın sebebi Durand Hattı'dır. Günümüzde Afganistan'ın güney ve güneydoğu sınırını belirleyerek Afganistan ile Pakistan'ı ayıran 2640 kilometrelik "Durand Hattı" savaş tehdidi altında 12 Kasım 1893 yılında, Abdurrahman Han'ın İngilizlerle imzaladığı Durand Antlaşması neticesinde oluşmuştur. Bu antlaşmayla Peştunların yaşadığı geniş bir bölge İngiliz yönetimine bırakılmıştır. Bu sınır, 1947 yılında Hindistan'ından ayrılan Pakistan'ın yeni bir devlet olarak ortaya çıkmasıyla birlikte ileride Afganistan ve Pakistan arasında yaşanacak bir sorun haline getirilmiştir. Çizilen yeni sınır ile Afganistan nüfusunun neredeyse üçte biri Pakistan tarafında kalmış, Afgan halkı yapay bir şekilde bölünerek doğal olmayan bir sınır oluşturulmuştur bu da Peştunistan Sorununu tekrar gündeme getirmiştir (Omrani, 2009, s. 69).

Afganistan, Durand Hattı'nın oluşturduğu bu sınırı yasal uluslararası sınır olarak görmemektedir. Bağımsızlık sırasında Peştunlara "kendi geleceğini kendisi belirleme (self-determination) hakkının verilmediğini, bu yüzden Pakistan'daki Peştun

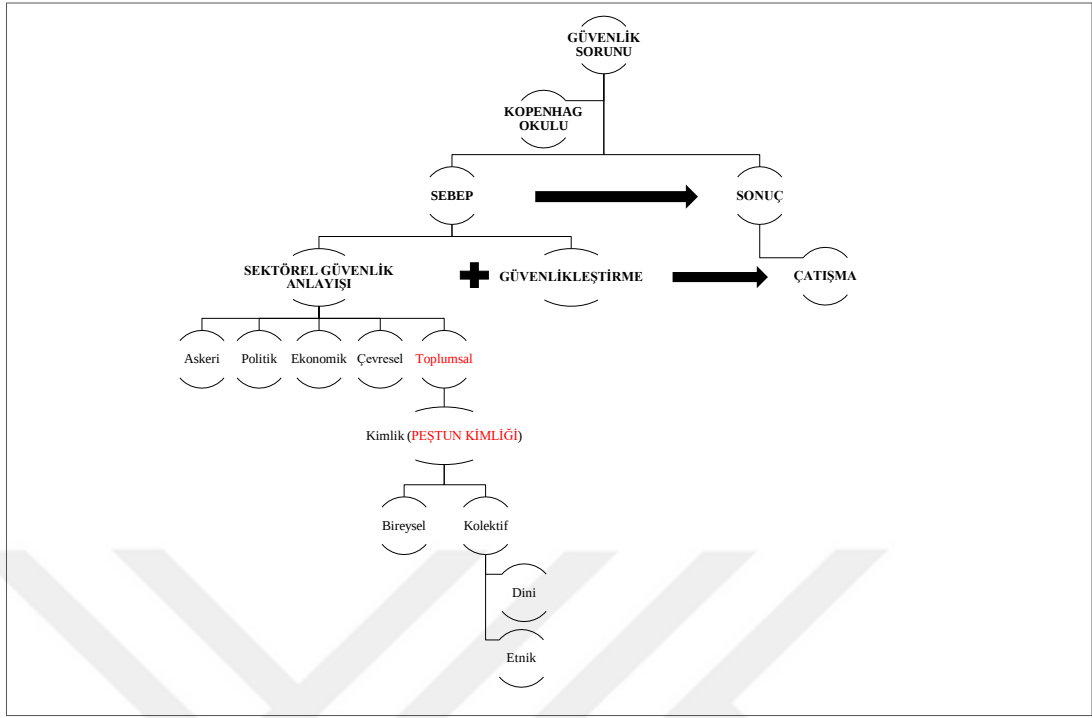
bölgesinin kendisine ait olduğunu ileri sürmektedir. Diğer taraftan Pakistan ise, siyasal anlaşmazlığı, toplumsal anlamda meşrulaştıran kuramsal yapı üzerinde durarak sınır tartışmaya açık olmadığını belirtmektedir. Sınırın iki yanında yaşamak zorunda kalan Peştunlar ise sürekli her iki ülkenin gündemindedir. Pakistan'ın nüfusu 225,2 milyondur ve ülke nüfusunun %15,42'ini (34.650.000) Peştunlar oluşturmaktadır ve çoğunlukla ülkenin Kuzey Batı Sınır Eyaletleriyle, Federal Kabileler Bölgesi'nde yaşamaktadır. Bu oranda bir etnik yapıyı barındıran Pakistan'ın amacı Sindlileri ve Peştunları ulus devlet kimliğinde birleştirerek ulusal yapıyı korumaktır (Saikal, 2010, s. 6).

Afganistan nüfusunun yaklaşık 39 milyon olduğu tahmin edilmektedir ve ülkede birçok etnik unsur olmasına rağmen, tarihi ve geleneksel olarak en güçlü ve en kalabalık etnik grubunu Peştunlar oluşturmaktadır. Ülke nüfusunun %42'sini Peştundur (16.300.000). Kùltürleri, kabile yapıları Afganistan merkezi hükümetlerinin bir politik güç oluşturmalarını her zaman zorlaştırmış, ülke içinde birçok toplumsal güvenlik sorunlarının merkezinde olmalarına sebep olmuştur (Saikal, 2010, s. 7). Peştun kimliği ve bu nüfusu ikiye bölen Durand Sınır Hattı Afganistan ve Pakistan için sorunlu bir sınır haline gelmiş, bu sınır hattında yaşayan Peştunlar da sınır sorunun bir parçası haline gelmiştir. Kendine has bir kimlikle var olmaya çalışan Peştunlar Pakistan ve Afganistan'ı tehdit edebilecek, bölgesel dengeleri etkileyebilecek bir şekilde kullanılabilen bir gruptur. Afganistan ve Pakistan devletlerinin ulusal/etnik temelde Peştunlarla baş etme yöntemleri her iki ülkede siyasal ve toplumsal gerginlikleri tırmandırmaktadır. Peştun kimliğine dayalı olarak kullanılan bu güvenlikleştirme süreçlerinde, her iki ülkenin güvenlik kurgusu ve inşa süreçlerindeki farklılıkların ne olduğu bunun neticesinde oluşan güvenlikleştirme modellerindeki benzerlik ve farkların olup olmadığı bu araştırmanın sorusudur. Bu sorudan hareketle çalışmanın amacı, Pakistan ve Afganistan arasındaki sınır sorunu çerçevesinde, Soğuk Savaş sonrası döneme odaklanarak, Kopenhag Okulu'nun öne sürdüğü toplumsal güvenlik (güvenlikleştirme yaklaşımı, sosyal inşaacılık, dil kuramını bir araya getirerek ele alınan toplumsal güvenlik) anlayışından faydalanarak, Peştun kimliğinin nasıl bir güvenlik sorunu haline getirildiğini ve nasıl siyasal alana taşındığını ortaya koymaktır.

1.2. Tezin Teorik Çerçevesi

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte, devlet ve devleti oluşturan unsurlar arasında çatışmalar artmış, güvenlik sorunları ile ilgilenen çevreler, toplumsal grupların karşı karşıya kaldığı tehditlere yönelik çözüm arayışlarına girmişlerdir. Bu dönemde güvenlik alanında yaşanan gelişmelere ve değişimlere bir tepki veya üçüncü bir yol olarak ortaya çıkan yaklaşımlardan biri de Kopenhag Okulu'nun güvenlik ile ilgili çalışmalarıdır. Daha dar çerçevede ele alınan veya göz ardı edilen konuları gündeme getiren Kopenhag Okulu kuramsal ve kavramsal düzeyde çizilen sınırları aşmaya çalışmıştır. Kopenhag Okulu, devletin varlığını ve onun güvenlik kaygısını kabul etmekle birlikte daha çok tehdit ve aktör düzeyinde yaşanan genişlemelere odaklanarak yeni bir güvenlik çerçevesi oluşturmaya çalışmıştır. Kopenhag Okulu'nun Uluslararası İlişkiler disiplinine yaptığı önemli katkılardan biri de bireysel veya toplumsal refah ve kalkınmaya yönelik tehditlerle karşı daha kapsayıcı bir güvenlik tanımı yapmış olmasıdır. Bu tanım ile birlikte güvenliği sadece devletlerin askeri ilişkilerine odaklanan dar gündeminin uzaklaştırmasıdır.

Kopenhag Okulu daha geniş yeni bir güvenlik tanımı yaparak güvenliği sektörlere ayırmıştır. Bu sayede her bir sektör içinde farklı faktörlerin ağırlıklarına göre güvenliğin ele alınmasını sağlamıştır. Bu sektörler askerî, politik, ekonomik, çevresel ve toplumsal güvenlik olmak üzere “beş güvenlik sektörü” altında toplanmıştır. Her bir sektörün ayrı güvenlik gündemi, aktörleri ve dinamiklerinin olduğunu kabul edilmiştir. Özellikle toplumsal güvenlik sektörü, Ole Wæver'in “Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe (1993)” adlı çalışmasında kapsamlı bir şekilde ele alınmış, toplumsal dinamiklere dikkat çekilmiştir. Geleneksel yaklaşımların güvenlik çalışmaları alanına dâhil etmediği bir referans nesne olan toplumsal kimlik gruplarını, toplum kavramından hareket ederek yeniden incelemiştir. Çoğunlukla devletler, güvenlik söz konusu olduğunda egemenliği temel referans olarak ele alırken, toplumsal güvenlik kavramı, toplumsal düzeyde kimlik ile ilgili oluşabilecek kaygıları ön plana çıkarmıştır. Bundan hareketle Peştun kimliği toplumsal güvenlik sektörü çerçevesinde ele alınmış, sınır sorunu üzerine etkisi olup olmadığı kimlik kavramı üzerinden izah edilmeye çalışılmıştır. Aşağıda tarafımızdan oluşturulan Şekil 1.1.'de seçilen teori içinde kullanılacak kavramlar verilmiştir.

Şekil 1.1 Kavramsal çerçeve ve kavramlar

Kopenhag Okulu'nun güvenlik süreçlerine odaklandığı ve literatüre kazandırdığı “güvenlikleştirme” kavramı görünenin ötesinde, genel geçer kabullerin dışında, topluma dayatılan güvenlik sorunlarının arka planına odaklanma fırsatı vermiştir. Güvenlikleştirme aslında siyasal olmayan bir problemin siyasal alana taşınması ve onu güvenlik söyleminin merkezine koyarak işlemesidir. Diğer bir deyişle; “bir sorunun güvenlik tehdidi olabilmesi için, bu tehdit karşısında önlem almaya yetkili aktörler tarafından, o sorunun herhangi bir öznenin varlığına yöneltilen ve bu nedenle de söz konusu aktörler tarafından rutin siyasi süreçlerin dışına taşan acil ve meşruiyet kazanmış önlemler alınmasını öngören bir sorun olarak tanımlanmasıdır” (Waeber, 2003, s. 12). Bu tanım çerçevesinde oluşturulan güvenlikleştirme teorisi güvenlik sorununun nasıl oluştuğuna veya oluşturulduğuna dair bize farklı bir açı kazandırmakta, sonuçlardan çok süreçlere odaklanmamız konusunda yardımcı olmaktadır. Okul, güvenlik sorununu oluşturan en önemli unsurlardan biri olarak toplumsal yapıyı, bir sektör olarak merceğe koymuş ve toplumu oluşturan en önemli dinamiklerden kimliğin, nasıl potansiyel bir çatışma unsuru olarak sunulabildiğini göstermiştir. Bu bağlamda Afganistan ve Pakistan sınır sorununun yaşandığı Peştun bölgesinde yaşayan Peştunların, sınır çatışmasına, bölgesel istikrarsızlığa etkisini anlamak ve her iki devletin bu nüfusa karşı kullandıkları yöntemlerin sınır sorununa

etkisinin olup olmadığını izah edebilmek için Kopenhag Okulu'nun toplumsal güvenlik sektörü çerçevesinde ele aldığı kimlik ve güvenlikleştirme kavramları seçilmiştir.

Güvenlikleştirme daha çok toplumun güvenlik talepleri doğrultusunda farklı toplumsal (ulusal/etnik) grupların birbirleriyle ya da dış unsurlarla yaşadığı sorunlarda kendi güvenliklerini sağlama yöntemlerinden biri olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla Pakistan ve Afganistan ilişkilerinde beliren çatışmaların değerlendirilmesi bağlamında açıklayıcı olabilmektedir. Güvenlikleştirme yaklaşımı, özellikle söz edimi (söylem) ve özneler arası etkileşim boyutuyla kimliğe dayalı unsurların girdiği rekabetin ve bu rekabetin kuşaktan kuşağa nasıl aktarıldığı konusunu Peştun kimliği özelinde bize açıklamaktadır. Ayrıca Peştunların yaşadığı stratejik bölgede, iki ülke sınırlarını aşan “toplumsal/ulusal” kimlik vurgusu ve “toplumsal/siyasal” özerkliğe yaslanan tarihsel arka planı sebebiyle Pakistan ve Afganistan tarafından Peştun kimliğinin toplumsal dinamikler bağlamında nasıl şekillendiğini açıklama konusunda yardımcı olmaktadır. Peştunların, kendilerine ait gördükleri topraklarda yaşayan diğer etnik unsurlarla ve ulus devletler ile olan ilişkilerinin çatışmacı boyutunu, devlet merkezli değil de toplum merkezli bir bakış açısıyla ele alan güvenlikleştirme yaklaşımı; etnik kimliğe dayalı siyasal taleplerin nasıl oluştuğuna dair bize yol göstermektedir. Bu sebeple Peştun sorunun nasıl güvenlik sorunu haline geldiğini, her iki ülkenin Peştun tehdidini nasıl tanımlandığını ve bunu söylemle nasıl inşa ettiğini, hedef kitlenin, yani toplumun diğer unsurlarının öne sürülen tehdide nasıl cevap verdiği ve bunların sonucunda olağandışı önemlerin alınmasına nasıl yol açtığını açıklamak için güvenlikleştirme teorisi seçilmiştir.

1.3. Tezin Yöntemi

Çalışmanın amacı, Peştun kimliğinin güvenlikleştirilmesinin (bağımsız değişken) Afganistan-Pakistan sınır sorunu (bağımlı değişken) üzerindeki etkisini ortaya koymaktır ancak sınır çatışmasının hangi analiz seviyesinde incelenmesi gerektiğine karar vermek farklı analiz düzeylerinin birbirleri arasındaki yakın etkileşim nedeniyle zorlaşmıştır. Çalışma içerisinde analiz birimi olarak seçilen Peştunların, birey, devlet ve sistem düzeyindeki etkilerine eşit derecede önem vererek her üç düzeye uygun bir analiz yapmak ya da analiz düzeyleri arasında bir tercih yapmadan ilerlemek de bir

tercih olarak çalışmada düşünülmüştür. Bununla birlikte Peştun kimlik sorununun devletlerarası analiz seviyesinde incelenmesi her iki ülkenin reflekslerini kıyaslamak açısından daha faydalı olacağına karar verilmiştir.

Araştırmada yöntem seçimi, nasıl araştırma yapılması gerektiğine ve nasıl bir araştırmacı bakışının tercih edildiğine dair karar verilmesi gereken önemli adımlardan biridir. Aslında disiplinleri birbirinden ayıran, kullandıkları yöntemlerdeki farklıktan çok, neyi bilgi olarak gördükleridir. Bu çalışmada bilgiye ulaşabilmek için pragmatik bir yöntem seçilmiş kimlik mutlak bir “şey” değil, etkin ilişkiler üzerinden bir “inşa” süreci olarak kabul edilmiş ve bu inşa sürecine odaklanılmıştır. Afganistan ve Pakistan gibi karmaşık toplum yapısına sahip ülkelerde kimlik bir çözümleme aracı olduğu ve gerçekliğin kendisi olmadığından araştırmacıyı ikinci derece bir öğrenme sürecine götürmüştür. Kimlikle birlikte “ortak kimlik nedir?” sorusuna verilen cevapta bu öğrenme sürecinin bir parçasıdır ki ortak kimlik, aktörü inşa eden gerilimlere ve çoğulluğa dair kısmi bir açıklama olarak bilişsel bir araç olarak işlev görmüştür. Sonuçtan ziyade inşa sürecine odaklanılan bu çalışmada, bakış açısındaki farklılıklar ve ipuçlarının, araştırmacının özel perspektifiyle bir araya getirilmesi ve birleştirilmesiyle yeni bir görünüm kazandığı kısmen subjektif bir sonuç çıkmıştır.

21. yy.’da uluslararası ilişkilerde aktör-sistem ikilemi toplumsal hareketler ile ilgili araştırmaların hız kazanmasına ve bu ikilemin doğurduğu sorunların analiz edilmesinde Alberto Melucci üç pratik yöntemin altını çizmiştir;

a. Spesifik bir toplumsal koşulu araştırmak: Bu yöntemde aktörü belirleyen yapısal koşullar incelenir ve bu koşulların aktörün davranışını açıklamaya yetip yemediği araştırılır. Bunun sonucunda toplumsal hareketlere katılanların profili ve ortak eylemlerini etkileyen makro süreçler belirlenir.

b. Algılar, temsiller ve aktörlerin değerlerini araştırmak: Bu yöntemde aktör tarafından üretilen belgelerin analiziyle aktör ideolojileri tespit edilmeye çalışılır. Yöntem daha çok temsiller, fikirler, belirli yapısal koşullar ve katılımcıların motivasyonu ile ilgilidir. Fikir-temsil-hareket ilişkisine odaklanan bu yöntem, bireysel fikirlerle temsilleri karşılaştırır ve hareketin söz konusu bireysel fikirlerin bileşimi ya da özeti olduğunu varsayarak bize harekete katılanların ve liderlerin aslında ne düşündüğünü açıklamaya çalışır.

c. Ortak olayların niteliksel çözümlemesini yapmak: Bu yöntem daha çok aktör türleri, kullanılan eylemlerin niteliği ve bunların kamusal otorite kesimleri üzerindeki karşılığı üzerinde durur. Örneğin protesto olayları gibi vakaların devlet arşivlerinde nasıl yer aldığına bakar. Bir aktörün kamusal otoriteyle nasıl yüzleştiği ve eyleminin, karşıtı tarafından nasıl görüldüğüne dair bize önemli bilgiler sağlar. Bu bağlamda çalışmada yukarıda belirtilen üç yöntemde de kullanılmış, koşulların, algıların, değerlerin ve olayların analizine başvurulmuştur (1996, ss. 55-57).

Çalışmanın önceliği Peştun sorunun gerçekliğini araştırmaktan çok onun nasıl güvenlik sorunu olarak kurgulandığını ve inşa edildiğini ortaya koymaktır. Bu inşa sürecinin izah edebilecek en iyi çerçeve Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme yaklaşımıdır. Okul bir konunun güvenlik olarak adlandırılmanın aslında onu bir güvenlik problemi haline getirdiğini, güvenliğin öznel arası bir yapımla olduğunu öne sürmüştür. Ole Waever'in (2003) ifadesi ile "asıl olan ile bir konuyu bir tehdit konumuna sokan o sözel takdimin nasıl, hangi araç ve yöntemlerle yapıldığını ortaya koymaktır". Waever bu süreci anlamak için siyasi göstergelerin ve söylemin (konuşma-edimi) ele alınmasının önemine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla çalışmada güvenlikleştirme süreci söyleme/metin analizine dayalı olarak, süjeler arasındaki söylemlerin nasıl inşa edildiği üzerinde durmuştur. Peştun kimliğinin güvenlikleştirilme sürecinin analizi, söylem üzerinden geliştirilen bir modellemeyle izah edilmeye çalışılmıştır. Bu süreç tanımlama aşaması, ikna aşaması, mobilizasyon olmak üzere üç aşamaya bölünerek incelenmiştir.

Tanımlama aşaması: Her iki ülkenin ulus devlet olma süreçleri göz önünde tutularak yaşadıkları sorunların geçmişi incelenmiş, her iki ülkenin ülke bütünlüğüne dair endişeleri ve bu endişelerin sebepleri tarihi kaynaklar çerçevesinde belirlenmiştir. Peştunların bu tarihi olaylardaki rollerinin ne olduğu tespit edilmiş ve Pakistan ve Afganistan'ın Peştunlarla yaşadığı sorunlar ortaya koyulmuştur. Bunların ışığında sosyal olarak her iki ülke içinde beka meşruiyeti sahip olan ögelerden hangisinin ne şekilde ön plana çıkarıldığı belirlenmiş, neyin tehdit olarak algılandığı ve tanımlandığını belirlenmiştir.

İkna aşaması: Bu aşama daha çok aktör/aktörlerin, alımlayıcı/dinleyici kitleyi ikna edip etmediği dinleyici kitlenin güvenlik sorunu hakkında aynı düşüncüyü paylaşıp

paylaşmadığını göstermiştir. Bu aşamada söz edim (konuşma edimi) teorisinden faydalanılmıştır. Her tümcenin yeni bir gerçeklik inşa etme gücüne sahip edimler içerdiği varsayımından hareketle, her iki ülkenin güvenlikleştirici aktör/aktörlerinin yani siyasi ve askeri gücü elinde tutan liderlerinin (bir şeyin tehdit olduğu iddiasında bulunan kişi) konuşma-edimleri kapsamlı bir analizden geçirilmiştir. Çalışma daha çok 1991 yılı sonrası döneme odaklandığı için 1989-2021 yılları arasında Afganistan ve Pakistan siyasi liderlerinin (Cumhurbaşkanı – başbakan – iç işleri bakanı) Peştunlarla ilgili basın açıklamaları, resmi kararları, anayasadaki düzenlemeleri yaptıkları söylemlerin analizleri yapılmış, konuşma edimiyle tehdit tanımlamasının nasıl yapıldığı belirlenmiştir. Ayrıca bu süreç analizinde medya veri kümesi de kullanılmış İngilizce yayın yapan gazetelerinde yer alan Peştun başlıklı haberler incelenmiş ve bu haberlerde yer alan söylemlerin nasıl sunulduğu ortaya koyulmuştur.

Mobilizasyon aşaması: Üçüncü aşamada, tehditle mücadele için kaynakların mobilize edilip edilmediği gösterilmiştir. Peştun kimliğinin her iki ülke coğrafyası içinde tarihsel varlığı, geçmişteki Peştun bağımsızlık hareketleri ve her iki devletin bu hareketlere tepkisi, silahlı çatışma rakamları, Pakistan ve Afganistan'ın düzenlediği operasyonlar, aktarılan kaynaklar, göç ettirme veya yeniden yerleştirme eylemlerine dair kararlar ya da toplumu homojenleştirme adına yaptıkları eğitim ve dil politikaları incelenmiş, böylelikle güvenlikleştirme sürecinin başarısı ölçülmüştür.

Süreç analizi yapılan bu çalışmada güvenlikleştirme aşamasının analizi, aşağıdaki kabuller üzerinden yürütülmüştür;

- Güvenlikleştirici aktör Afganistan ve Pakistan'daki uzun süre iktidarda kalan, siyasi karar alıcılar olarak kabul edilmiştir.
- Referans nesne orta düzeyde devletlerarası sınır sorunu olarak tanımlanabilir. Yani varlığına kastedilen tehdit her iki ülkenin siyasi ulusal bütünlüğüdür.
- Güvenlikleştirme aracı olarak toplumsal rıza sağlamak adına kullanılan söz-edimi yönteminin kullanıldığı kabul edilmiştir.
- Güvenlikleştirmenin muhatabı olan alımlayıcı kitle ise Peştunlar dışındaki tüm toplumsal gruplar olarak tanımlanmıştır

Alımlayıcı kitleye istenilen mesajın iletilmesi için belirli iç koşulların nasıl hazırlandığı ve dış koşulların sürece nasıl bir katkı sunduğu bize Peştun kimliğinin

tehdit olarak nasıl sunulduğunu ve bir güvenlik gramerinin nasıl hazırlandığını ve dolayısıyla da güvenlikleştirmenin nasıl gerçekleştiğini gösterecektir. Bununla birlikte Peştun dikey rekabetini ortaya koymak için ise Afganlı ve Pakistanlı kimliği karşısında Peştunların, kendilerini nasıl bir kimlikle tanımladığına dair görüşlere başvurmak ise bu tehdit inşası karşısında Peştunların kendilerine yöneltilene nasıl bir tepki verdiğini göstermesi açısından önemli bir başvuru kaynağıdır.

Peştun kimliğine dayalı tüm sorunların sadece toplumsal güvenlik kavramı çerçevesinde analizini yapmak indirgemecilikle suçlanma riskini taşımaktadır. Ancak bu çalışmada ortak kimliğin içinde bulunduğu güvenlik durumu her iki ülkenin (Afganistan ve Pakistan) söylemleri karşılaştırılarak ele alınmıştır. Yukarıda edilen veriler ışığında inşa edilen söylem ile gerçek vaka arasındaki farklar ortaya koyularak güvenlikleştirmenin söylem üzerinden nasıl inşa edildiği ve gerçekte yaşanan sınır sorunun her iki ülkenin veya ülke elitlerinin kendi iç dengelerine göre Peştunlara yönelik tehdit algısını nasıl kurgulandığı gösterilmiştir.

1.4. Tezin Önemi

Günümüzde çoğunlukla devletler çok uluslu birer siyasi örgütlenme niteliği taşımaktadır ve geleneksel güvenlik anlayışları, analizlerinin merkezine çoğunlukla devlet aktörünü koymakta ve devleti oluşturan “ulusun” devletle olan ilişkisini ikincil görmektedir. Ancak toplumsal kimlik gruplarının, devlet ve diğer kimlik grupları ile olan ilişkileri çoğu zaman bir güvenlik sorunu oluşturabilmektedir. Bu çalışmanın önemi, toplumsal kimlik gruplarının güvenliği ile bağlantılı olan devlet-içi ve devlet dışı güvenlik sorunlarını inceleyerek güvenlikleştirilme süreçlerine dikkat çekmek ve daha çok ampirik çalışma niteliği taşıyan araştırmalara düşünsel boyutta katkı sunmuş olmasıdır. Çalışma ayrıca kimlik temelli devlet-içi ve devlet-dışı çatışmaların anlaşılmasında toplumsal güvenlik kavramsallaştırmasının analitik önemini ve yararlılığını göstermeye çalışmıştır. Kopenhag Okulu güvenlikleştirme teorisi çerçevesinde Pakistan’ın kuzey batısındaki federal bölgeye bağlı olarak yaşayan ve Afganistan sınır bölgesinde, yarı özerk şekilde yaşamlarını sürdüren Peştunların, öncelikle Pakistan ve Afganistan için, sonrasında bölgesel/küresel dengeler açısından taşıdığı önemin altını çizmiştir. Etnik ve dini çatışma potansiyeline sahip bu bölgede, Peştunların, toplumsal/siyasal ilişkiler ağı içerisinde, ulusal/etnik temelde

gerçekleştirilen kimliğe dayalı güvenlikleştirmelerinin, Afganistan-Pakistan arasında yaşanan sınır problemindeki rolü ortaya koyulmuştur. Aynı zamanda iki ülkenin siyasi ve toplumsal yapısındaki farklılıklar nedeniyle kullandıkları güvenlikleştirme modelleri açıklanarak her iki devletin ileride yaşayacağı problemlerde gösterebileceği reflekslerin ne olabileceğine dair ipuçları verilmiştir.

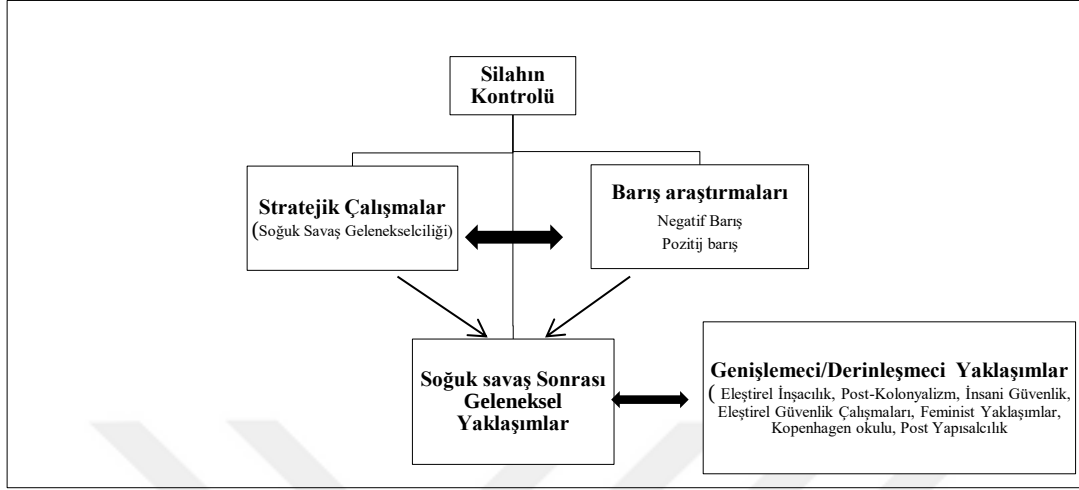
2. KOPENHAG OKULU VE GÜVENLİKLEŞTİRME

2.1. Kavram Olarak Güvenlik ve Güvenlik Tanımları

Güvenlik konusu tüm uluslararası ilişkiler disiplininin ya bir açılımı ya da disiplinin bir alt alanı olarak görülmüştür. 17. yüzyılda ulus-devletin ortaya çıkmasıyla birlikte ulusal güvenlik kavramı tartışılırken, Thomas Hobbes ile güvenlik kavramı devletle bağlantılı bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır (Spieker, 2011, s. 191). Fransız Devriminin ardından yaşanan gelişmelerden sonra güvenlik temel insan hakkı olarak görülmeye başlamıştır. Bu dönemde devlet tek aktör olarak görülmüş onun güvenliği her şeyin üstünde tutulmuştur. Klasik ve neo-klasik teorilerin savunduğu “devlet eşittir toplum” söylemi ulusal güvenlik anlayışına dönüşmüştür (Bakan ve Şahin, 2018, s. 137). Ancak bu yaklaşım zaman içinde devlet güvenliğini toplum güvenliğine eşitleyerek krize sebep olmuş, sonrasında da önemli eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte ulusal güvenlikle birlikte uluslararası güvenlik de tartışılmaya açılmış daha çok sistem üzerinde durulmaya başlanmıştır. Uluslararası güvenlik anarşik sistem içinde devletlerin birbirlerine yönelik davranışlarını etkileyen sistemik durumu ifade etmiş, bu koşullar altında devletlerarasındaki etkileşimleri düzenleyecek, kurallar ve normları uygulayacak, güçlü yapıların olmadığını varsayılmıştır. Anarşik olarak tanımlanan böyle bir ortamda ulus-devletin önemi daha da artmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı süresince ulusal güvenlik bir amaç olarak temel ulusal çıkarların dış tehditlere karşı korunması anlamına gelmiş sonrasında da güvenlik, sürekli devlet ile ilişkilendirilmiştir.

İki dünya savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu sistem içinde uluslararası güvenlik, mevcut durumun korunması ve bir anlamda “soğuk barışın” tesis edilmesi olarak algılanmıştır. Soğuk Savaş’ın bitmesiyle birlikte yaşanan gelişmeler yeni güvenlik ve güvensizlik tanımlamalarına ve kavramsallaştırmalarına olan ihtiyacı da beraberinde getirmiştir. 1960-90 yılları arasında bu kez parçalanmış bir Avrupa’nın güvenlik sorunu gündeme oturmuştur. Avrupa ve onun güvenliği, parçalanma/birleşme, balkanlaşma/dengeleme, arasında önemli bir yol ayrımıyla karşı karşıya kalmış, Avrupa ülkeleri kendi güvenlik politikasını karşılaştıkları tehdit, ellerindeki kaynaklar ve çıkarlarına göre şekillendirmiş, yeni güvenlik tanımları yapılmaya başlanmışlardır. Şekil 2.1.’de de görüldüğü üzere güvenlik çalışmaları Soğuk Savaş sonrasında,

geleneksel bakış açısının kırıldığı ve yeni güvenlik tanımlamalarının yapıldığı bir döneme girmiştir.

Şekil 2.1 Uluslararası güvenlik çalışmalarında değişen yaklaşımlar

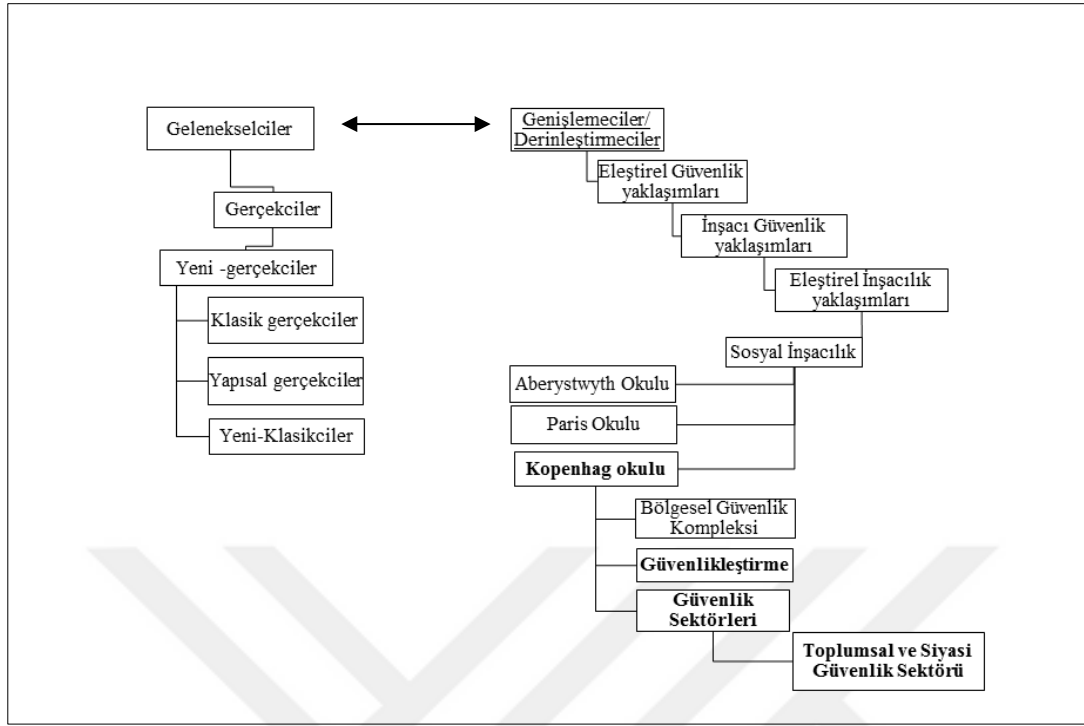
Kaynak: Buzan ve Hansen, 2009, s.105.

90'lı yıllar başta güvenlik kavramı olmak üzere birçok uluslararası ilişkiler kuramının kullandığı pozitivist yöntemin ciddi eleştirilere uğradığı bir dönem olmuştur (Eralp, 2019, s. 227). Bu dönem realizm eleştirileri ekseninde “paradigmalar arası tartışma” dönemi olarak da nitelendirilmiştir. Özellikle yapı-aktör sistematığının yeniden şekillendiği, hâkim realist teorilerin kültürel/inşacı yaklaşımlarla eleştiriye uğradığı, uluslararası sistemin dönüştüğü yeni bir süreç başlamıştır. Bu dönemde özellikle, Barry Buzan'ın “People, States and Fear (1983)” adlı kitabı, Richard H. Ullman'ın “Redefining Security (1983)” adlı çalışmaları alışlagelmiş askerî tehditlerin ötesinde yeni bir güvenlik yaklaşımının ortaya koyulması gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu yeni yaklaşımlar, teorilerin kavramsal birer aletler olarak görülmesi gerektiğini, politikadaki olay ve olayların, insanların düşünüş ve eylemlerinden, etkileşiminden bağımsız ortaya çıkamayacağını ileri sürmüştür. Sübjektivizm ön plana çıktığı ve küresel politika dâhilindeki her şeyin toplumsal olanın sınırları içinde cereyan ettiğini savunan bu görüşler yeni açılımlara kapı aralamıştır. Artık güvenlik gündemi tartışmaları Peter H. Gleik'in çevresel güvenlik yaklaşımı (1993), J. Ann Tickner'in (1995) feminist güvenlik yaklaşımı, Myron Weiner'ın (1992) insanî güvenlik (göç) yaklaşımı ile farklı boyutlar kazanmıştır. Böylelikle güvenlik kavramı, sadece genişlememiş, önce eleştirel ve sonrasında inşacı yaklaşımların tesiriyle, zamanla

sadece devletin değil, devlet dışı aktörlerin, toplum ve bireyin güvenliğini öne çıkartarak derinleşmiştir. Artık, güvenliği ulusal ve uluslararası güvenlik bağlamından farklı bir şekilde ele alan, devlet merkezli güvenlik tanımının ötesinde insanî gereksinimleri önceleyen, insan güvenliği yaklaşımları ön plana çıkmıştır.

İlk kez Birleşmiş Milletler (BM) ve Afrika Birliği Örgütü tarafından düzenlenen Afrika Liderlik Forumu'nda dile getirilen “insani güvenlik” kavramı, BM Kalkınma Programı'nın (UNDP) yayınladığı “İnsani Gelişim Raporu” ile birlikte güvenlik çalışmaları alanına dâhil edilmiştir (UNDP, 1994). Rapor, insan güvenliği ile ilgili sorunların sosyo-ekonomik bozulma ve insan hakları ihlalleri gibi sorunlardan kaynaklandığına ileri sürerek bireysel güvenlik, sosyal güvenlik, ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, eğitim ve sağlık hizmetlerinin sağlanması gibi konuların insan güvenliği kavramı içerisine dâhil etmiştir. Böylece insanî güvenlik, ulusal veya uluslararası güvenlik politikalarının başarısını değerlendirmede bir ölçüt olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihi süreç Şekil 2.2.'de görüldüğü üzere günümüze kadar devam etmiştir.

İnsan güvenliği kavramı özünde devletin güvenliğinin vatandaşlarının güvenliğini sağlayamayacağı görüşünü ifade etmektedir. Pek çok görüş mevcut güvenlik yaklaşımlarının aslında devletin güvenliğini sağlamak için kurguladığını ve az gelişmiş üçüncü dünya ve güney ülkeleri söz konusu olduğunda, devlet aygıtının kendi güvenliğini rejim güvenliği olarak ele alıp, insan ve toplum güvenliğini ikinci plana attığını savunmuştur. Yeni yaklaşımlar hem devletin hem de insan ve toplum güvenliğinin beraberce nasıl ele alınacağına üzerine odaklanmıştır. (Aras, 2008, s. 31) Bu yaklaşımlardan biri olan eleştirel inşaacılık; devletlerin ulusal kimliklerinin, toplumsal yapılarının, kültürlerinin, ideolojilerinin, pozisyonlarının sosyal olarak inşa edildiği ve devletin sosyal bir varlık olduğu genel varsayımıyla güvenlik kavramının inşa edildiğini, bir güvenlik sorunun nasıl güvenlik sorunu haline getirildiğini izah etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Kopenhag Okulu ortaya çıkmış başta güvenlikleştirme kavramı olmak üzere yeni kavramları tartışmaya açmıştır.

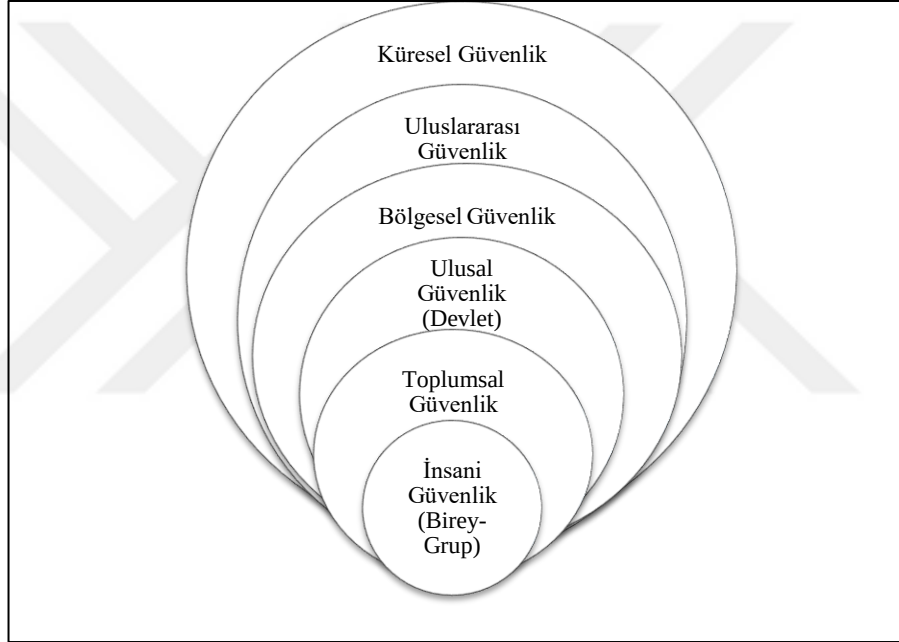

Şekil 2.2. Uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik yaklaşımları

ABD’ne 11 Eylül 2001’de gerçekleşen saldırı sonrası uluslararası ilişkilerde büyük bir kırılma gerçekleşmiş, siyasetin özneleri çeşitlenmiş güvenliğin sağlanması görevi devlete ve bununla birlikte devlet dışı aktörlere de yüklenmiştir. Saldırı ile klasik sağ-sol anlayışı dışında, dinsel odaklı Batı karşıtı bir söylem ile beslenen şiddet ve terör olayları, küresel çapta güvenlik gündeminde yer almış dost/düşman anlayışında ve bunların belirlenmelerinde büyük değişimlere sebep olmuştur (Aras, 2008, s. 17).

21. yüzyılda bir taraftan, ulus-devletin, uluslararası güvenliğin ve insanî güvenliğin şartları ve nasıl sağlanacağına dair tartışmalar sürerken, diğer taraftan küreselleşme ile devlet ve devletin egemenliği dönüşüme uğramaya başlamıştır. Küreselleşme, güvenlik çalışmalarının öncelikli araştırma konusu haline gelmiş, devletin eylemleri ve tercihlerinin her zaman kendi kontrolünde olmadığı, sınırlı olduğu, egemenlik ötesi alanlarda aslında bunun belirlendiği öne sürülmeye başlanmıştır. Güvenliğin küresel şebekeler içinde yapılanmaya başlaması ile güvenlik kavramı genişletilmiş, devletin ülkesellik boyutu sorgulanmaya başlanmış ve geçmişte farklı yapıların sorumluluk alanı olarak görülen iç ve dış güvenlik ayrımı tartışılır hale gelmiştir. Bu dönemde yeni tehditler ve aktörler ortaya çıkmış, devletin yegâne güvenlik sağlayıcısı olduğuna dair görüşler değişmeye başlamıştır (Keyman, 2006, s. 10).

Küreselleşme ile birlikte toplumun dili, inancı, değerleri, yaşam şekli değişime uğramış, yerel özellikler dönüşmüş ve insanın kendisini yeniden var edebilme yeteneği kısmen elinden alınmıştır. Var olan kimliklerin istikrarsızlaştırıldığı ve buna karşı yerel kimliklerin direnişinin arttığı yeni bir dönem başlamıştır. Devletlerarası savaşların yerini iç savaşlar ve etnik çatışmalar almaya başlamış büyük çaplı savaşlar, yerini düşük yoğunluklu çatışmalara bırakmıştır. Bu çatışmalar, iç/dış güvenlik ayrımını belirsizleştirmiş, iç savaşlar şeklinde ortaya çıkan toplumsal patlamalar, savaşa eğilimli bölgelerde çok katmanlı (birey, grup, topluluk, ulus ve uluslararası) güvensizliklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Keyman, 2006, s. 16).

Şekil 2.3. Güvenlik çemberleri

Yukarıda Şekil 2.3.'de belirtildiği gibi günümüzde devletin, toplumun ve insanın güvenliğini beraber sağlayacak iç güvenlik yapılanmaları, uluslararası güvenliğin konusu haline gelmiş ve iç içe geçen birçok güvenlik türlerinin bütüncül bir şekilde ele alınmasını zorunlu hale gelmiştir. David Held bu yeni durumu modern devletin artık geleneksel yönetim anlayışından uzaklaşarak kozmopolitan yönetişime doğru yol alındığı yeni bir dönem olarak tanımlamıştır (1995, s. 18). Bu yeni dönemde güvenlik devletler nezdinde, uluslararası politikada doğru tavır alarak, ya güçlü bir ittifak grubuna eklemlenerek ya da hegemonik aktörlerle yakın ilişki sürdürülerek sağlanabilmektedir. Her bir aktör güvenliğe doğrudan katkı yapmak adına hem iç

işleri bağlamında hem de bölgesel ve uluslararası bağlamda güvenlik üretimine katkı sunacak şekilde kendini konumlandırmak zorundadır. İçişleri bağlamında, özellikle Batı dışı coğrafyalarda güvenlik-demokrasi ve güvenlik-istikrar geriliminde demokrasi ve istikrar arasında doğrudan bir bağın olduğunu kabul ederek adım atılması zorunlu hale gelmiştir. Güvenlik sorunlarının çözümünde toplumun güvenliğinin, ancak insanın güvenliğiyle sağlanabileceği görülmektedir. Önceki dönemlerden farklı olarak artık güvenlik, üretilmesi gereken, kurgulanan, modellenen, alternatif varsayımlar ortaya koyarak test edilen bir gerçeklik haline gelmiştir (Held, 1995, s. 19).

2.2. Kopenhag Okulu’nun Ortaya Çıkışı

En temel anlamıyla güvenlik kavramı “tehdidin olmadığı bir emniyet halidir” (Akgül, 2011, s. 13). Her ne kadar yukarıdaki gibi tanımlansa da güvenlik kavramı birçok muğlaklığı da içinde barındırmaktadır. Bu sebeple uluslararası ilişkiler bağlamında, gelenekselci ve genişlemeci/derinleştirici akımlar, güvenlik kavramını kendi bakış açıları doğrultusunda netleştirmeye çalışmışlardır. Gelenekselciler, birinci referans nesnesi olarak devleti görmüş, özellikle askerî-siyasi güvenlik üzerinde durmuştur. Bu yaklaşımlar genel olarak güvenliği herhangi bir güç kullanımına neden olacak koşulların oluşmaması olarak tanımlamışlardır. Yine bu akımlar güvenliği, dilden önce bir gerçeklik olarak görmüş, “daha çok güvenlik, daha iyidir” tezini savunmuşlardır. Ancak zamanla ekonomik, çevresel ve toplumsal sorunların kaygı verici bir düzeye ulaşmasıyla birlikte genişlemeciler diye tanımlayabileceğimiz diğer bir akım, devlet yerine “tehdit” üzerine odaklanmış, güvenliği nesnel ve sabit olmayan değişken bir kavram olarak varsaymışlardır. Güvenliğin dışarıda bir yerde olduğunu, dilden sonra ve bağımsız bir şekilde konumlandığını ileri süren bu akımlar dünya politikasının gerekliliğini oluşturan öğelerin (barış, savaş vb.) sosyal, karşılıklı etkileşimle inşa edildiğini ve “daha az güvenliğin, daha çok politika” olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buna ek olarak devlet haricinde yeni referans nesneleri (birey, toplum, insanlık) eklenmiş ve daha çok “kim/ne için güvenlik” sorusuna yanıt aranmıştır. Böylelikle güvenlik kavramı başta devlet temsilcileri olmak üzere, etkin tüm toplumsal aktörlerin, ortak ürettiği söylemsel ve politik bir stratejiye dönüşmüştür. Güvenlik anlayışındaki bu farklılıklar Tablo 2.1.’de özetlenmiştir.

Tablo 2.1. Güvenlik anlayışındaki farklılıklar

GÜVENLİK	
Gelenekselciler	Genişlemeci/Derinleştirici
Devlet Güvenliği	Birey, Toplum, İnsanlık
Askeri- Siyasi Güvenlik	Toplumsal Güvenlik
Dilden Önce	Dilden Sonra
Sabit	Değişken
Amaç	Araç
Daha Çok Güvenlik, Daha İyi	Daha Az Güvenlik, Daha Çok Politika

Güvenliğe dair birçok farklı görüşle birlikte 1985 yılında, Kopenhag Üniversitesi, Barış ve Çatışma Merkezi'nde bir grup akademisyen bir araya gelerek bir çalışma grubu oluşturmuşlardır. Barry Buzan ve Ole Waever'in temellerini attığı okulun ismini Bill McSweeney vermiş, sonrasında ise akademik çevreler tarafından Kopenhag Okulu ismi kabul görmüştür (1996, s. 81-93). Okul öncelikle Avrupa güvenliğinin askerî olmayan boyutları üzerinde durmuş, sonrasında güvenlik kavramı ve kuramları üzerinde önemli çalışmalar yapmıştır. Jaap de Wilde, Elizabeth Tromer, Pierre Lemaitre ve Morten Kelstrup, ve gibi akademisyenler okulun önemli takipçilerinden olmuş, David Baldwin ve Arnold Wolfers gibi akademisyenler ise güvenlik kavramının tanımına yeni boyutlar kazandırmışlardır. Bu yeni bağlamda, genişlemeci/derinleştirici akım içerisinde, güvenlik kavramını kapsamlı bir şekilde çalışan David Baldwin ve Arnold Wolfers, kavramın daha çok kavramsal analizi üzerinde durarak yeni soruları gündeme taşımışlardır. Güvenlik kavramının kolayca karıştırılabilen ve yeteri kadar açıklanamamış bir kavram olarak gören Arnold Wolfers (1952) güvenlik kavramının kavramsal analizini yapmaya odaklanmıştır. David Baldwin (1997) ise güvenliği “edinilen kazanımlara bir zarar gelme olasılığının en düşük hali” olarak niteleyerek “kim için güvenlik, kim tarafından ve hangi tehditlere karşı güvenlik” gibi sorulara cevap aramıştır. Ayrıca Baldwin güvenlik çalışmalarının “özne-tehdit-politika” üçlemesi etrafında döndüğünü ve bunlara dair mutlak referansların verilmesiyle bu konunun netleşebileceğini belirtmiştir. Özellikle “tehdit nedir? Sorusuna verebilecek iki farklı cevabın iki farklı yaklaşıma yol açtığını belirtmiştir (1997, s. 8). Tehdit kavramını gerçekçi, yeni gerçekçi ve yapısalcı akımlar, algılara dayalı, özneler eliyle oluşturulan bir kavram olarak nitelerken (algısal yaklaşım) eleştirel ve inşacı akımlar, söyleme dayalı özneler arası etkileşimle

oluşturulan bir kavram olarak görmüşlerdir (söylemsel-analiz). Verilen bu cevaplar ulusal güvenlik kavramının alışlagelmiş tanımlamasını sorgulanır hale getirmiştir (Baldwin, 1997, s. 9).

Wolfers güvenlik söz konusu olduğunda daha çok korku üzerinde durmuş ve sahip olunan değerlere karşı bir tehdit korkusunun olup olmaması, hangi değere yöneltilen tehdidin hangi araçla ve ne pahasına ortadan kaldırılacağı konusuna odaklanmıştır. Bu minvalde güvenliği de “objektif ve sübjektif güvenlik” olarak ikiye ayırmıştır. Objektif güvenliği, kazanılan değere yönelik tehdidin olmayışı olarak tanımlarken sübjektif güvenliği değerlere karşı herhangi bir tehdit korkusunun olmaması ve daha çok değerlendirme ve algıların işin içinde olduğu bir durum olarak nitelemiş, güvenlikten çok güvenlik algısının nasıl oluştuğuna ve kurgulandığına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir (1952, s. 485).

Okulun önemli isimlerinden Buzan modern dönemde, devrimlerin, uluslararası ilişkilerin modern formunu nasıl etkilendiğini açıklamak için yeni bir dönemlendirme yapmış, 21. yüzyılı üç evreye ayırarak güvenliğin nasıl bir değişime uğradığını göstermeye çalışmıştır. İlk evreyi Batı kolonyalizm döneminin başlangıcından 1945’e kadarki dönem, ikinci evreyi Batı küresel uluslararası toplumunun oluşum süreci olan 1945-2008 yılları arası dönem, üçüncü evreyi ise merkezden ayrılan küreselleşmiş düzenin oluşum süreci olan 2008’den günümüze kadar uzanan dönem olarak tanımlamıştır.

Buzan;

19. yüzyılda üretimdeki devrimler ve üretimim endüstriyel formu büyük resmi değiştirmiştir. Yeni kaynaklar ortaya çıkmış ve nüfus artmıştır. Bu yüzyılda, liberalizm, kapitalizm, ırkçılık, milliyetçilik, ilerleme düşüncesi ve sosyalizm düşüncesi neşvünema bulmuştur. Ulus Devletin ötesinde hükümetler arası kuruluşlar, küresel sivil toplum ve modern iş birlikleri ortaya çıkmıştır. Ancak bu modern iş birlikleri zamanla eşitsizlik üreten büyük bir güç oluşturmaya başlamıştır. Çin ve Hindistan gibi batı dışı güçler yükselmiş, çekirdek büyümüş çevre küçülmüştür. Merkezden uzaklaşmış bir dünyada herkes kapitalistleşecek yeni kapitalizm tipleri ortaya çıkacak, yok etmenin kolaylaştığı ve yok etme imkânının hızlandığı bir süreç yaşanacaktır” (1983: 246)

Buzan’a göre (1983) bu yayılma hala devam etmekte ve bu sürecin sonunda artık süper güçlerin ortaya çıkması pek mümkün gözükmemektedir. Güvenliği “tehditten özgür kalabilme gayret ve ontolojik olarak verili olmayan, anlamı, zamana ve mekâna göre değişen politik bir inşa süreci” olarak görmüştür. Asıl önemli olanın güvenliğin ne

olup ne olmadığı sorusundan çok bir konunun güvenlik havuzuna atılma kararının nasıl gerçekleştiği anlamak olduğunu belirtmiştir.

Kopenhag Okulu'nun üyelerinden olan Ole Weaver ise güvenlik kavramını politik bir süreç olarak görmüş, “bir tehdidin varlığı ve buna karşı tedbirlerin alındığı durum” olarak tanımlamış ve varlığı tehdit edilen olgunun farklı sektörlere göre değişiklik gösterdiğini ileri sürmüştür. Weaver tedbir ve güvenlik arasındaki ilişkiye dikkat çekerek, tehdidin ne olduğuna odaklanmaktan çok, tehdide karşı tepkilerin ne olabileceğine odaklanmıştır. Güvenlik sorununun temel olarak devletin beka sorunu ile ilgili olduğu düşünüldüğünde Weaver, yöneltilen tehdit karşısında aktörün “öncelikle hayatta kalmalıyım, A tehdidi hayatımı tehdit ediyor, o halde A tehdidini bertaraf etmem için, x, y ve z tedbirlerini almam gerekir” söyleminden hareketle tehdit-tedbir ilişkisinin de incelenmesi gerektiğini belirtmiştir (2011, s. 468).

Bu dönemde Ken Booth (1991) farklı bir bakış açısıyla devlet organının güvenliği hedeflemediğini, aslında o söylemi bir araç olarak kullanarak varlığını sürdürmeye çalıştığını ileri sürmüştür. Farklı güvenlik yaklaşımlarının “kimin” güvenliğini sağladığı ölçütüyle sorgulanması gerektiğinin altını çizmiş ve devletin, güvenliğin yegâne sağlayıcısı olduğu düşüncesini büyük ölçüde tartışmaya açmıştır.

Yukarıda Kopenhag Okulu içinde yer aldığını söyleyebileceğimiz akademisyenlerin ortak görüşü aslında güvenliğin idealleşen bir durum olmadığı, negatif bir durum olarak nitelemeleridir. Okul “daha az güvenlik, daha çok politika” söylemini benimsemiştir. Aslında bu tavırlarıyla, devlet temelli güvenlik yaklaşımları ile post-yapısalcı güvenlik yaklaşımları arasında bir köprü kurmaya çalışmış ve normatif bir yaklaşımdan çok analitik bir yaklaşımın altını çizmişlerdir. Güvenliği bir “son hedef” olarak görmemeleri, farklı amaçlar için kullanılan bir “araç” olarak görmeleri diğer yaklaşımlardan onları ayırmaktadır. Güvenlik kavramını nesnel bir durum olarak ele almamaları, sabit olmayan, farklı aktörler tarafından etkileşim sürecinde inşa edilen sosyal bir durum olarak nitelemeleri ve geleneksel yaklaşımların aksine “değişken” olduğunu öne sürmeleri, güvenlik kavramının geniş bir spektrumda ele alınmasını sağlamıştır. Bunun sonucu olarak güvenliikleştirme kavramının geliştirilmesine yönelik yenilikler, yeni bakış açıları ve yeni analiz birimleri ortaya çıkmıştır. Kopenhag Okulu'nun kendi bakış açısını desteklemek adına, dolaşıma soktuğu bölgesel

güvenlik kompleksi, güvenlik ve güvenlikleştirme kavramları bu çalışmada incelenen Peştun kimliği, bu kimliğin güvenliği ve kimliğin nasıl güvenlikleştirildiğinin gösterilmesi açısından açıklayıcı olmuştur. Kopenhag Okulu'nun sunduğu bu yeni yaklaşım çerçevesinde, bu çalışmada söz konusu edilen tehdidin söyleme dayalı özneler arası bir etkileşim olduğu kabul edilmiştir. Yukarıda belirtilen bilgiler ışığında objektif bir güvenlik anlayışı değil, subjektif bir güvenlik anlayışı benimsenmiş güvenliğin daha çok değerlendirme ve algıların işin içinde olduğu bir inşa süreci olduğu kabulüyle analiz yapılmıştır.

2.3. Sektörel Güvenlik Yaklaşımı -Toplumsal Güvenlik

Kopenhag Okulu'nun güvenlik tanımını farklı ve daha geniş bir çerçevede tanımlaması sayesinde güvenlik kavramı derinlik kazanmıştır. Kopenhag Okulu'nun, askerî tehditlerin toplumlar için tek güvensizlik kaynağı olmadığını ileri sürmesi sayesinde farklı unsurlar da bir tehdit kaynağı olarak ele alınabilmıştır. Bu tehditleri belirli sektörlere ayırarak inceleyen Kopenhag Okulu, herhangi bir tehdidin ne olduğu, alınacak tedbirin de ne olacağının ilgili sektöre göre belirlenmesi gerektiğini, dolayısıyla hep aynı yöntemin kullanılmaması gerektiğini belirtmiştir. Devlet merkezli güvenlik anlayışını genişleten Kopenhag Okulu bu sayede yeni güvenlik referans nesnelere (toplumsal gruplar, bireyler, devlet, hatta tüm insanlık) odaklanma imkânı vermiştir (J. Huysmans, 1998, s. 487). Barry Buzan'ın sektörel güvenlik yaklaşımı ile bir taraftan, güvenliğe, bireysel güvenlik, bölgesel güvenlik (bölgesel güvenlik kompleksi), ulusal güvenlik, uluslararası güvenlik, küresel güvenlik gibi yeni analiz düzeyleri kazandırılırken, diğer taraftan güvenliğe, işlevsel açıdan faydalı bir sektörel analiz çerçevesi oluşturulmuştur (2008, s. 117). Buzan bu güvenlik sektörlerini, sektörün birimleri arasındaki ilişki ve etkileşimin belirli bir boyutuna odaklanan mercekler olarak tanımlamıştır (2008, s. 119). Tablo 2.2.'de özetlendiği gibi güvenlik sektörleri uluslararası sisteme seçilmiş bir lensle bakılmasını, sistemin belli bir boyutunun, belli üniteler arasındaki belli bir ilişki veya etkileşim biçimini analiz etmeye imkân vermiştir. Sektörleri “askerî, ekonomik, çevresel, toplumsal ve siyasi sektörler” olarak ayırmış, gerçekte var olmasalar da araştırmalarda kolaylık sağlayan analitik araçlar olarak kabul etmiştir. Sektörler sayesinde herhangi bir güvenlik sorunun daha sistematik, kıyaslanabilir ve tutarlı analizinin yapılması sağlanmıştır.

Tablo 2.2 Güvenlik sektörleri

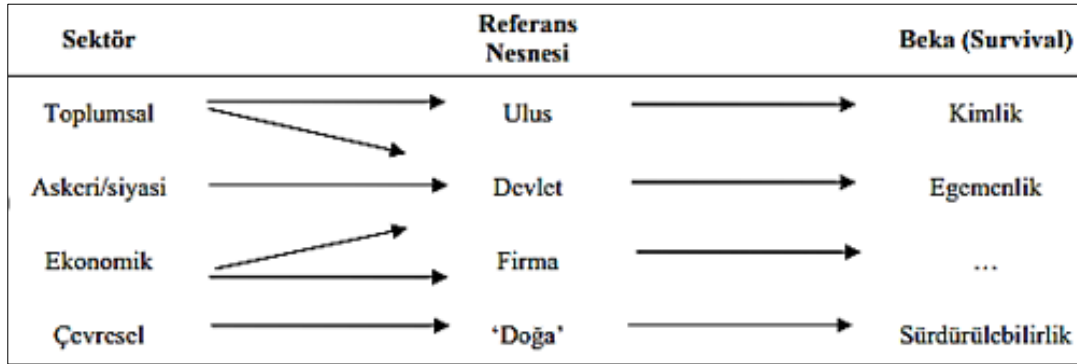
Güvenlik sektörleri	İlgili oldukları alan
Askeri	Baskı ilişkileri
Siyasi	Otorite, Yönetim sistemi
Ekonomik	Ticaret, üretim finans ilişkileri
Toplumsal	Kolektif kimlik ilişkileri
Çevresel	İnsan Faaliyetleri ve gezegenin biyosferi ilişkileri

Kaynak: Albert ve Buzan, 2011, s. 415.

Güvenlikleştirme teorisi içinde ele alınan bu beş sektörel yaklaşımda; askerî sektör kuvvete dayalı ilişkileri, siyasi sektör otorite, yönetim statüsü ve tanıma ilişkilerini; iktisadi sektör ticaret, üretim, finans ilişkilerini; toplumsal sektör kolektif kimlik ilişkilerini; çevresel sektör ise insan faaliyetleri ve gezegenin biyosferini içermektedir (Baysal ve Lüleci, 2015, s. 32). Ontolojik olarak varlığı tehdit edilen olgu sektöre göre değişiklik arz etmektedir. Bu tehditler, askerî sektörde daha çok devlet içindeki ayrılıkçı, devrimci, terörist hareketler ve dış tehditlerdir. Çevre sektöründe ise insanlığı tehdit eden doğal afetler ve insan yapımı çevresel sorunlardır. Ekonomik sektörde daha çok dış kaynaklara ulaşımın engellenmesi durumu, toplumsal sektörde ise toplumların biz duygusuna zarar verebilecek boyutta gerçekleşen göç, dil ve kültür değişimi, açlık vb. tehditlerdir. Siyasi sektörde ise, ideolojik tehditler, diplomatik olarak tanımama gibi konular güvenlik tehdidi olarak nitelendirilmiştir (Albert ve Buzan, 2011, s. 416).

Toplumsal güvenlik, bireyler yerine kolektivite ile ilgili konulara gönderme getirdiğinden diğer güvenlik anlayışlarından bazı farklılıklar göstermektedir. Çoğunlukla karıştırılan “sosyal güvenlik” ve “toplumsal güvenlik” kavramları bir ayrıma gitmiş, sosyal güvenlik çoğu zaman ekonomik meseleleri ifade ederken, toplumsal güvenlik kimliğe ilişkin fikirleri, kuralları ve duyguları ifade etmek için kullanılmıştır. Toplumsal güvenlik söz konusu olduğunda sosyal değişim, statü farklılaşması ve bireysel güvensizlik gibi kavramlar da önem arz etmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra açıklık getirilmesi gereken diğer bir ayrım “toplum” ve “toplumsal gruplar” ayrımı olmuştur. Toplum nedir sorusuna cevap vermek kolay olmamıştır çünkü genel referansı geniş ve belirsizdir. Ancak genel kanaate göre toplum, devlet gibi ülkesel bütünlük ve siyasi özerkliğe ilişkin güvenlik kaygısı taşımakla birlikte henüz tam bir egemenlik statüsü kazanamamış olan kimlik temelli topluluklar olarak tanımlanmıştır ve dolayısıyla toplumsal güvenliğin dayandığı unsur olarak

görülmüştür. Toplumsal güvenlik sektörü genel olarak kimlik, etnik çatışmalar, göç gibi toplumsal konuları güvenlik çemberine almış, genel olarak toplumsal kimliklerin nasıl sosyal etkileşimlerle inşa edildiği üzerinde durmuştur. Bu sektör aynı zamanda güvenlik, kimlik ve kültür arasında bir bağ olduğunu, her kültürün kendi güvenlik sorunlarını inşa ettiğini ve bu sorunların kimliklerinin bir parçası haline geldiğini savunmuştur. Bu bağlamda güvenlik sektörlerinin referans nesneleri ve tehdit algıları da Şekil 2.4. görüldüğü üzere değişiklik göstermiştir.

Şekil 2.4. Güvenlik sektörüne göre referans nesneleri

Kaynak: Waver, 1996, s.109.

Özellikle toplumsal güvenlik sektörü kimliklerinin göç, entegrasyon ve kültürel emperyalizmle tehlikeye düştüğüne inanan toplumların geliştirdiği güvenlik sorunları üzerinde durmuştur. Bu minvalde çalışmanın konusu olan Peştunları bir toplumsal grup olarak tanımlamak ve bu toplumsal gruba yönelik bir tehdidin devletler tarafından tanımlandığını ya da bazı durumlarda devletin kendisinin toplumun güvenliğine yönelik bir tehdit oluşturduğunu kabul etmek gerekmektedir. Pakistan ve Afganistan'da yaşayan ve her iki ülke toplumların bir parçası olmakla birlikte farklı muamelelere maruz kalan Peştun kimliğinin, toplumsal güvenlik sektörü altında incelendiğinde çoğu zaman göç, yatay rekabet, dikey rekabet, nüfuzsuzlaştırma gibi tehditlere maruz kaldığı görülmektedir (Ağır, 2019, s. 37). Peştun kimliğine yönelik bu sürecin nasıl gerçekleştiği çalışmanın diğer bölümlerde ele alınmıştır. Öncelikle Peştun kimliğinin nasıl oluştuğuna dair bir cevap bulmak adına kimlik kavramını ve onun nasıl inşa edildiğini, dolayısıyla Peştun kimliğinin nasıl oluştuğunu açıklamak gerekmektedir.

2.4. Güvenlikleştirme Teorisi

Çoğu zaman toplumdaki aktörler ve kurumlar toplum adına kendine yönelik tehdidin ne olduğuna dair tanımlamalar yapmıştır. Waever'a göre "toplum asla konuşmaz, sadece konuşulması gereken oradadır, bunun gerçekleşmesi için toplumun sadece konuşmacıya/güvenlikleştirici (menkulleştirici) aktöre destek vermesi yeterli olmaktadır" (Waever, 1989b, s. 6). Bu aktörün kim olduğu bunu nasıl bir süreç içinde gerçekleştirdiği Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisi çerçevesinde izah edilmiştir (Baysal ve Luleci-Sula, 2015, s. 86).

Kopenhag Okulu'nun ortaya koyduğu "güvenlikleştirme" kuramı Okulun güvenlik çerçevesini anlamak için kullanılan önemli bir araçtır. Sosyal inşaacılık yaklaşımı ve söz edimi yöntemi üzerine kurulan bu kuram, günümüzde birçok sorunların açıklanmasında model olarak kullanılmaktadır. Kavram, Barry Buzan, Ole Waever gibi akademisyenlerin yaptıkları çalışmaların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Güvenlikleştirme kavramı ilk kez 1990'ların ortalarında Waever tarafından kullanılmış, sonrasında uluslararası ilişkiler literatüründe yer almıştır. Waever güvenliği bir söz-edim olarak tanımlamış ve güvenlikleştirme kavramını "bir konuyu hâlihazırda bir tehdit konumuna sokan sözel takdim" olarak tarif etmiştir. Kısaca güvenlikleştirme kavramını aşağıdaki şekilde açıklamıştır;

Sonuç olarak güvenlik nedir? Dil teorisinin yardımı ile güvenliği bir söz-edim olarak kabul edebiliriz. Bu kullanımda, güvenlik çıkardan bağımsız daha gerçek bir şey değildir. Söyleyişin kendisi eylemdir. Söylemenin kendisiyle bir şey yapılmış olur (iddiaya girmek, söz vermek, bir gemiye isim vermek gibi). Bir devlet temsilcisi, güvenlik kavramını telaffuz ederek belli bir gelişmeyi özel bir alana sokar ve bu gelişmeyi engellemek için gerekli tüm araçları kullanma hakkını talep eder. (1993:405)

Kopenhag Okulu'nun teorik çalışmaları genel olarak güvenlikleştirme kavramı etrafında ele alınmış birçok akademisyen kavrama katkı sunmuştur. Okul en genel tanımıyla güvenlikleştirmeyi "bir politikanın, belirlenmiş kuralların dışına çıkarak, özel politik bir durum ya da politika üstü bir durum olarak çerçevelemek" olarak tanımlanmış ve daha çok kimin, hangi konuları, kimin için, neden, hangi sonuçlarla ve şartlarla nasıl ve ne zaman bir güvenlik sorunu haline getirdiğine odaklanmıştır. Ole Waever buna ek olarak, güvenlik kavramını "tüm toplumsal aktörlerin ortak ürettiği söylemsel ve politik bir strateji" olarak görmüş ve bundan hareketle siyaset teorisinden ve dil felsefesinin söz-edim teorisinden de faydalanarak, "güvenlikdışılaştırma" kavramını gündeme getirerek tartışmalara yeni bir kapı aralamıştır (Waever, 1989,

s. 4). Bu yaklaşıma katkı sunan diğer bir araştırmacı Ralph Emmers ise güvenliği bir amaç olmaktan çok, bir süreç olarak değerlendirmiş, bu süreci anlamak için siyasi göstergelerin ve söylemin (konuşma-edimi) ele alınmasının önemine dikkat çekmiştir (2007, s. 52). Emmers güvenlikleştirmeyi “meselelerin normal siyasetle çözmekte başarısız kalınması hali” olarak tanımlayarak aslında ideal olanın sorunların güvenlikleştirme konumuna yükselmeden politik alanda (politize edilmemiş) kalmasını sağlamak olduğunu öne sürmüştür. Buna dayanarak Emmers konuları üç ana başlığa bölerek incelemiştir: politize edilmemiş konular, politize edilmiş konular ve güvenlikleştirilmiş konular (2007, s.53).

Kopenhag Okulu’nun güvenlikleştirme teoriyle yapmak istediği aslında bir meselenin nasıl güvenlik sorunu haline geldiğini, güvenliği tehlikeye sokan tehdidin nasıl tanımlandığını, söylemle nasıl inşa edildiğini, hedef kitlenin öne sürülen tehdidi, nasıl tehdit olarak görerek olağandışı önlemlerin alınmasına yol verdiğini açıklamaktır. Önemli olan sorunun gerçekliğini araştırmak değildir, onun nasıl güvenlik sorunu olarak kurgulandığıdır, asıl olan ile bir konuyu hâlihazırda bir tehdit konumuna sokan o sözel takdimin nasıl, hangi araç ve yöntemlerle yapıldığını ortaya koymaktır (Waever, 2003, s. 11). Bu sayede, iktidar-tahakküm ilişkilerinin yeniden ele alınabilmesi sağlanmıştır. Güvenlikleştirme, devlet seçkinlerinin bilinçli ve özel bir tercihle kuralları bertaraf etmeleri, normal siyaseti askıya almaları, konuyu kamusal tartışmaların dışına taşımaları anlamına gelmektedir. Aslında daha çok varoluşsal bir tehdidin bulunması değil, onun sunulmasıdır, yani olağanüstü önlemler gerektiren sorunların olağan siyasi prosedürlerin sınırları dışında gerçekleşen eylemleri nasıl meşrulaştırdığını açığa çıkarmaktadır (Williams, 2003, s. 518).

Güvenlikleştirmeye başvurma “disipline edici” bir pratik olarak görülebilir ancak aktörler neden güvenlikleştirme yolunu seçmektedir? Vuori bu soruya, dört sebep öne sürerek cevap vermiştir (2008, s. 76-99).

- i. Bir sorunu güvenlik ajandasına yerleştirmek için
- ii. Güvenlikleştirme ediminin caydırıcılığı sayesinde tehdidin önlenmesi için
- iii. Geçmişteki eylemleri meşrulaştırmak ya da sorunun güvenlik statüsünü yeniden üretmek için
- iv. Toplumu kontrol için.

Yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda Tablo 2.3.'de açıklandığı üzere güvenlikleştirici aktörün kullandığı söz edimleri, söz edimlerinin amacı ve bu edimlerin etkileri de değişiklik göstermekte dolayısıyla farklı güvenlikleştirme türleri oluşmaktadır.

Tablo 2.3. Güvenlikleştirme türleri

Güvenlikleştirme kümesi	Konuşma edimi başlangıç dizilişi	Edimsel nokta (Illocutionary point)	Etkisel amaç (Perlocutionary Aim)	Etki ettiği süreç (Temporality)	Etki derecesi/ kuvveti (Degree of strength)
Sorununun gündeme gelmesi.	İddia, uyarı, öneri	Directive (Yönlendirici)	İkna	Geleceğe dönük	Bir iddiaya sahip olmak zorundadır.
Gelecekteki edimleri meşruiyet sağlama	İddia, uyarı, talep	Directive (Yönlendirici))	Meşruiyet	Geleceğe dönük	Bir iddiaya sahip olmak zorundadır.
Caydırma (deterrence)	İddia, uyarı, bildirim	Declarative (Beyan,bildirge)	Korkutma/ caydırma	Geleceğe dönük	Açıklama deklarasyon, resmi otorite gerektiriyor
Geçmişteki eylemleri meşruiyet sağlama ve güvenlik statüsünün yeniden üretilmesi	İddia, uyarı, açıklama	Assertive (Zorlayıcı)	Meşruiyet	Geleceğe dönük	Bir iddiaya sahip olmak zorundadır.
Kontrol	İddia, uyarı, gerektirmek	Directive (Yönlendirici))	İtaat/disipline etme	Geleceğe dönük	İnandırıcılık resmi otorite ve bir neden

Kaynak: Vuori, 2008, s.76.

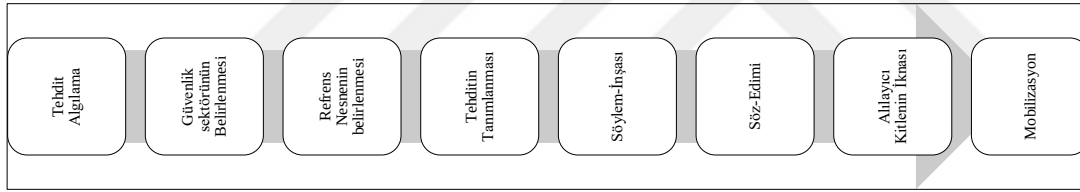
Kopenhag Okulu, dil kuramını ve sosyal inşaacılık perspektifini kullanarak “yeni ve kapsayıcı bir güvenlik çerçevesi oluşturmayı” hedeflemiş ve güvenlik çalışmalarının tek boyutlu ve devlet merkezci yapısını aşmaya çalışmıştır (Kaliber, 2005, s. 38). Öznel ve öznelararası bir süreç olarak tanımlanan güvenlikleştirme sürecinin “Güvenlikleştirici Aktör → Söz-edim → Alımlayıcı Kitle” arasında gerçekleştiği kabulüyle süreç üç aşamaya bölünmüştür:

- Tanımlama aşaması
- İkna aşaması
- Mobilizasyon aşaması

Tanımlama ve mobilizasyon arasında güvenlikleştirmeyi kolaylaştıran bazı kolaylaştırıcı koşullar da vardır (Facilitation Conditions). Bu koşullar güvenlik sektörlerine göre değişiklik göstermekte, güvenlikleştirici aktörün kararlarına önemli derecede etki edebilmektedir (Buzan, 1998, s.35). Eylemin niteliği, konuşmacının konumu, tehdidin tarihi algısı bazı durumlarda kolaylaştırıcı koşul olabilmektedir.

Genel olarak bu koşulla iç koşullar ve dış koşullar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç koşullar dilsel/dil-bilgisel olup kullanılan dile yoğunlaşırken, dış koşullar toplumsal olup, tehdide karşı toplumun tarihi bakışına yoğunlaşmakta ve koşulların varlığı güvenlikleştirme sürecini hızlandırmaktadır. Tarafımızdan Şekil 2.5’de belirtildiği üzere bu süreç belirli bir sıra ile gerçekleşmektedir.

- a. Güvenlikleştirici aktörün referans nesneye yönelik tehdit algılama aşaması
- b. Aktörün, referans nesneyi ve onun güvenlik sektörünün belirlemesi
- c. Aktörün tehdidi tanımlama aşaması
- d. Aktörün tehdit için söylem inşası
- e. Aktörün söylem eylemi (konuşma edimi)
- f. Alımlayıcı kitlenin iknası
- g. Mobilizasyon aşaması: referans nesneye yönelik tehditle mücadele için kaynakların mobilize edilmesi (Balzacq, 2010, s. 126).

Şekil 2.5. Başarılı güvenlikleştirme süreci

Güvenlikleştirme bir sorunun siyasal alana dâhil olması yani siyasallaşması, diğer bir deyişle kamu politikasının bir parçası haline gelmesiyle mümkün olabilmektedir. Siyasallaşan sorunla ilgili aktör bir seçim yapmakta ve bu seçimin sonucuna göre karar alıp kaynak aktarmaktadır ve böylece sorun toplumsal kesimleri ilgilendirir hale gelmektedir. Siyasi prosedürlerin sınırları dışındaki eylemleri meşru kılarak başarıya ulaşmaktadır (Weaver, 2003, s.12). Tüm bu süreçte kullanılan kavramların tanımları ve izlenen aşamalar aşağıda izah edilmiştir.

2.4.1. Güvenlikleştirici aktör

Güvenlikleştirici aktör, bir objenin varlığına yöneltlen olağanüstü bir tehdit bulunduğunu ilan eden ve tehdidi güvenlikleştiren aktördür. (Baysal, 2015, s. 78) Güvenlikleştirici aktörün (securitizing actor) sorunu, varoluşsal bir tehdit olarak dillendirmesiyle güvenlikleştirme gerçekleşmektedir. Güvenlikleştirici aktör,

sorunları “özel güvenlik söylemi” ile dramatize eden ve siyasi pozisyonların meşruluğunu kabul ettirmeye çalışan aktördür. Diğer bir deyişle sorunların çözümü için olağanüstü süreçleri yöneten ve uygulamaları gerçekleştiren aktördür (Gromes ve Bonacker, 2017, s. 6). Bununla birlikte sektöre göre farklılık gösteren, güvenlik alanındaki kararları önemli derece etkileyen işlevsel farklı bazı aktörlerde olabilir. Örnek olarak Irak savaşında “medya” işlevsel bir aktör olarak rol almıştır.

2.4.2. Varoluşsal tehdit

Dinleyici kitlenin mevcudiyete dair tehdit iddiasını kabul ederek acil önlemleri onayladığı tehditler varoluşsal tehditlerdir. Objenin bekasına dair tehdit sunulup olağandışı önlemler alınıyorsa ve bu durumla ilgili kitle ikna olmuşsa bir güvenlik tehdidi var denilebilir (Smith, 1999, s. 25). Herhangi bir sorun objektif olarak var olsa da ancak güvenlikleştiren aktörün söylemi doğrultusunda bir tehdiye dönüşebilir. Söyleme taşıyan ve alımlayıcı kitlenin onayını alan her sorun güvenlik tehdidi olarak tanımlanabilir (Akgül, 2011, s. 67).

2.4.3. Referans nesne

Çoğunlukla devletin güvenliği beka ile ilgilidir ve alınan acil, olağanüstü önlemler bekanın korunması ile ilgilidir. Herhangi bir tehdidin var olduğunu dile getirmek, bu tehdidi bertaraf etmek için olağanüstü önlemlerin kullanılmasını gerektirir ve bu güç kullanımını meşrulaştırmanın bir aracıdır. Referans nesne meşru beka iddiasına sahip nesnedir (referent object - güvenliğine kastedilen obje). Bu öge farklı analiz düzeylerinde incelenebilir. Mikro düzeyde daha çok bireyler ve küçük gruplara odaklanabilir. Makro düzeyde ise tüm insanlık, dünya barışı, küresel sistem analiz edilebilir. En verimli olarak görülen orta düzey ise daha çok *devlet medeniyet ve millet* üzerine yapılan analizlerdir. Güvenliğine kastedilen referans nesne çoğunlukla “devlet” veya “ulustur”. Devlet egemenliğini hedef alan tehdiye karşı beka sorunu refleksini geliştirir. Ulus ise kimlik üzerine yöneltilen tehdiye karşı beka sorununa eşdeğer farklı refleksler gösterebilir. Güvenlikleştirme eyleminde birçok durumda referans nesne ve güvenlikleştirici aktör aynıdır. Aktörün kendisini de referans nesne içinde göstermesi eylemin başarıya ulaşmasını kolaylaştırabilmektedir (Buzan ve diğ., 1998, s.22).

2.4.4. Söz edimi (Speech-Act)

Kopenhag Okulu, hangi aktörün güvenlik söz ediminde bulunduğunu ve neyin güvenlikleştirme konu edildiği hakkında sabit, verili, objektif, bir kriterin olmadığını ileri sürmüştür. Bu durumda hiç kimse güvenlik sözleminde bulunma konusunda mutlak bir güce sahip değildir (Akgül, 2011, s. 65). Kopenhag Okulu, kendine has bir söz-edimi perspektifi geliştirmiş eylemlerin dilde nasıl yapıldığını ortaya koymuştur. Okul daha çok dilin betimleme dışı işlevi, dilsel davranışı üzerinde durmuştur. J. Austin'in bu durumu "bir şey söylemek bir edim gerçekleştirmekle özdeş" cümlesiyle ifade etmiştir. Güvenlikleştirme özneler arası bir anlayışın inşa ettiği başarılı bir söz edimi olarak kabul edildiğinden söz-edimi sürecin merkezindedir. Söz-edim teorisi, tümcelerın olgu bildirmek dışında edim ortaya koyan, yeni bir gerçeklik inşa etme gücüne sahip edimler olduğunu varsaymaktadır, buna dayanarak metin analizi yapıldığında herhangi bir sorunun diğer sorunlardan daha önemli olduğu iddia edilerek uluslararası bir güvenlik sorunu haline getirilebildiğini ve öncelik kazanabildiğini göstermek mümkün olmaktadır. (Austin, 1962, s. 4). Waever bu edimi şu şekilde açıklamıştır;

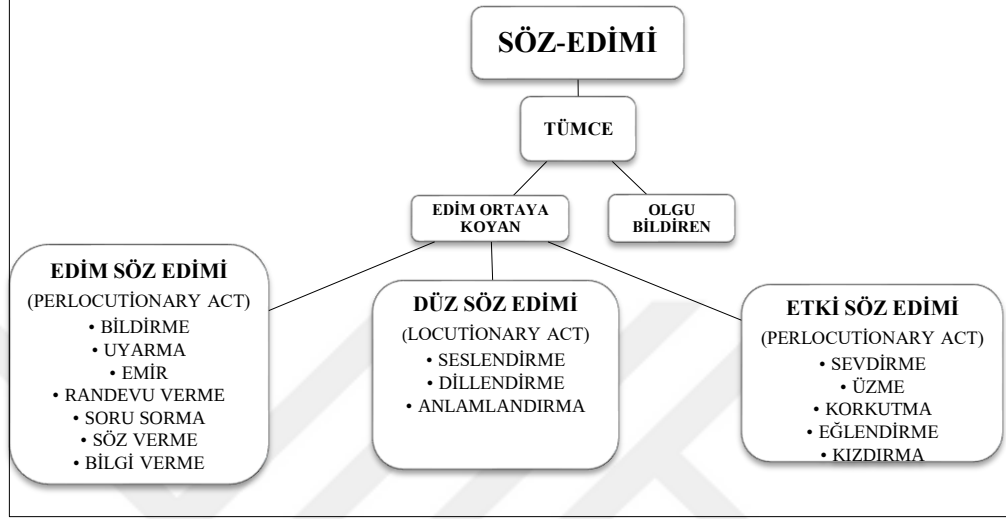
Güvenlik kendinden daha gerçek olan bir şeye ait bir gösterge (sign) değildir; Telaffuz etmek eylemin kendisidir. Eylem, söylemek yolu ile gerçekleşir (bahse girmek, söz vermek ya da bir gemiye isim vermek gibi). Devlet yetkilisi güvenlik kelimesini telaffuz ettiği anda belirli bir gelişmeyi özel bir alana kaydırır ve bu gelişmeyi engellemek için her yöntemi kullanma hakkını talep eder (1995: 55).

Söz-edimleri, bir şeyın doğru ya da yanlış olmasından ziyade yeni bir gerçeklik yaratan tümcelerdir. Örnek olarak, bir geminin denize indirilmesi esnasında düzenlenen törende, birinin "bu gemiye Queen Elizabeth adını veriyorum" tümcesini kullanması ile gemiye bir isim verilmekte aslında bir edim ifa edilerek bir gerçeklik yaratılmaktadır. (Akgül, 2011, s. 60-61) Austin, bir şey söylerken gerçekleştirilen bu edimleri üçe ayırarak izah etmiştir.

Düz söz edimi: Bir şey söylerken gerçekleştirilen edimler. Bunlar seslendirme, dillendirme, anlamlandırma edimlerini içeren söz edimleridir.

Edim söz edimi: İletişim sırasında konuşanın dinleyene bir şey söylemesiyle gerçekleşen edimler. Daha çok bildirme, uyarma, emir, randevu verme, soru sorma, söz verme, bilgi verme gibi edimleri içeren söz edimleridir.

Etki söz edimi: Bir düz söz ediminde bulunurken dinleyenin veya başkalarının duyguları, düşünceleri, eylemleri üzerinde isteyerek ya da istemeyerek birtakım etkiler yaratma edimleri. Sevdirme, üzme, korkutma, eğlendirme, kızdırma gibi edimler (1962, s. 5).

Şekil 2.6. Söz-edim türleri

Kaynak: Austin, 1962, s.4.

Bu üç edim aracılığıyla oluşturan yeni bir gerçekliğin oluşması için ilk olarak bir sorunun varlığa dair tehdidin var olduğunu sunmak gerekmektedir. Sorun ile ilgili herhangi bir sınırlama yoktur. Sunulan tehdit aciliyet gerektiriyorsa rutin siyasi süreçlerin dışına çıkılarak olağandışı tedbirlerin alınacağı öngörülür. Tehdidin belirtilmesi ile onunla mücadele edilecek olağandışı önlemler meşrulaşır. Böylelikle bu güvenlik sorununu çözmek üzere kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere zorunlu askerlik, vergi, gizlilik, istihbarat gibi özel ve olağandışı birtakım yetkiler kullanılır. Söz-ediminin üçüncü edimi ise daha çok alımlayıcı kitlenin tehdide ilişkin sunulan söylemi kabul etmesi ve tehdidin varlığına ikna olmasıyla ilişkilidir (Balzacq, 2015, s. 112).

Yukarıda belirtilen açıklamalar Okulun akademisyenler tarafından genel olarak kabul edilmiş ancak bazı eleştirileri de uğramıştır. Balzacq (2005) konuşma ediminin tek başına güvenlik politikasının açıklanmasında yeterli olamayacağını, güvenlikleştirmenin karmaşık nedenler sonucunda ortaya çıktığını, dolayısıyla tüm süreci tek başına konuşma edimi ile açıklamanın süreç üzerinde etki eden diğer önemli

unsurların gözden kaçırılmasına sebep olabileceğini ileri sürmüştür. McDonald (2018) ise dilin, sadece anlam üzerinden bir sonuç ürettiği için görüntü ve görselliğin göz ardı edilmesine sebep olabileceğini dile getirmiştir. Hansen ise güvenlikleştirmenin en önemli koşullarından biri olan konuşma ediminin, alımlayıcı kitle ile olan ilişkisinin sınırının net bir şekilde çizilmemesinden dolayı alımlayıcı kitle ile ilgili görüşlerin muğlaklık içerdiğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda, “alımlayıcı kitle” ve “olağan dışı önlemler” kavramlarının daha net tanımlanması gerektiğine dikkat çekmiştir (2000, s.289).

2.4.5. Alımlayıcı kitle

Alımlayıcı kitle istenilen hedeflere ulaşılmasında doğrudan nedensel bağa sahip olan birimdir (Balzacq, 2005, s.185). Bu kitle her zaman halkın tamamı anlamına gelmemekte, merkeze göre farklılaşmış bir grup ya da sosyo-politik şartların ürettiği sosyal ve kültürel ortama bağlı olarak çıkan bir grup olarak tanımlanabilmektedir (Vuori, 2008, s.72). Güvenlikleştirmenin hizmet ettiği amacın işlevine göre alımlayıcı kitle de değişebilir. Bazı güvenlikleştirme edimleri biz ve öteki anlayışını yeniden üreterek sistemin sürekliliğine hizmet etmektedir. Burada güvenlikleştirmenin alımlayıcı kitlesi oldukça genel ve kapsamlı olabilir ya da bazı kriz zamanlarında kısıtlı olup sadece elitler arasında gerçekleşebilir. Her iki durumda da söylem direkt alımlayıcı kitleye dönük olmak durumundadır. Dolayısıyla alımlayıcı kitle her bir analiz için çok özel olarak tanımlanabilir ancak alımlayıcı kitlenin duyguları, ihtiyaçları, çıkarları yeterli ve doğru bir şekilde analiz edilmeli, alımlayıcı kitlenin ahlaki desteği yanında resmi desteği de alınmalıdır (Miş, 2014, s.367). Bazı akademisyen “doğru kişilerin, yeteri kadar” ikna edilmesinin daha önemli ve yeterli olduğunu savunmaktadır. Böyle bir durumda doğru kişinin belirlenmesinde kitlenin hacmi (dinleyicinin sayısı) ve çapı (ilgili dinleyici kitlesinin uygunluğu ve konuya ilgisi) çok daha önemli hale gelmektedir (Baysal, 2015, s.6).

2.4.6. Mobilizasyon (Olağanüstü önlemler)

Güvenlikleştirme sürecinin başarıya ulaşması için en önemli aşama tehditle mücadele için her türlü kaynağın kullanıldığı mobilizasyon aşamasıdır. Kopenhag Okulu’na göre güvenlik idealleştirilen bir durum olmadığından çoğunlukla anti demokratik sonuçlara yol açmaktadır ve bundan dolayı sorunların bir an önce siyasal alana tekrar taşınması

gerekmektedir. Diğer bir deyişle “daha çok güvenlik daha iyidir” anlayışı demokratik idealler açısından sorunlu olduğundan ve güvenlik normal siyaset sınırları içinde ele alınamadığından negatif bir olgudur. Dolayısıyla olağanüstü önlemlerin alınması, yani kaynakların mobilize edilerek tehdide yönelik saldırının gerçekleşmesi normal siyaset kurallarının askıya alınması anlamına gelmektedir (Miş, 2014, s. 314). Normal siyasi süreçler işlemediğinden demokratik gelişmeler engellenmekte, demokrasinin kurallarının işlenmesi farklı gerekçelerle ertelenmektedir. Özetlemek gerekirse, güvenlikleştirici aktör (a securitizing actor), referans nesnesinin (referent object) bekası için herhangi bir olayı varoluşsal tehdit (existential threats) olarak sunarsa, bu konuşma edimi yoluyla olur (speech act) ve olay güvenlik sorunu olarak etiketlenir ve tanımlanır. Güvenlik sorunu olarak tanımlanan unsur alımlayıcı kitle (audience) tarafından benimsenirse, artık bu sorun için olağanüstü önlemlerin (extraordinary measures) alınmasının önü açılır, sorun devletin güvenlik gündemine yerleştirilir ve o soruna öncelik verme zorunluluğu doğar. Bu durum mobilizasyona imkân verir, dolayısıyla güvenlikleştirme gerçekleşir (Taureck, 2006, ss. 53-61). Güvenlikleştirilen referans nesne ülkenin bekası ise bunu tehdit eden her türlü unsur tanımlanabilir ve sunulabilir. Hâlihazırda bir sınır problemi yaşayan Afganistan ve Pakistan için ülke bütünlüğünü ve bekasını tehlikeye sokacak her unsur tehdit olarak algılanabilir ve güvenlikleştirebilir. Bu bağlamdan hareketle, çalışmada güvenlikleştirmeye konu olan unsurun yani Peştun toplumsal kimliğinin, neyi ifade ettiğini anlamak bir taraftan da toplumsal kimlik nedir sorusuna verilecek cevapla doğrudan ilişkilidir.

3. KİMLİK VE GÜVENLİK

3.1. Kimlik Kavramı ve Kimliğin İnşası

Kopenhag Okulu'nun önerdiği sektörel güvenlik yaklaşımı içinde yer alan toplumsal güvenlik sektörü, toplumu oluşturan kimliğe ve kolektif kimlik ilişkilerinin doğurduğu güvenlik sorunlarına yakın bir mercekten bakmamızı sağlamaktadır. Bir topluluğun kimliğine yönelik olarak algıladığı herhangi bir tehdide karşı kendisini savunması ya da savunulması toplumsal güvenlik sektöründe incelenmektedir. Dolayısıyla etnik, ulusal, dinî grupların kendi kimliklerini nasıl gördükleri önemlidir bu da aslında kimlik nedir? Sorusuna cevap vermeyi zorunlu kılmaktadır.

Kelime olarak kimlik (identity) Latince'deki "idem" kelimesinden türetilmiş ve 6.yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. İngilizce karşılığı "aynı, farksız, değişmemiş" anlamına gelen "the same" kelimesidir. Ancak kimlik değişken olduğundan identity kelimesi, kimlik kelimesini tam olarak karşılamamıştır. Bu sebeple John Locke (1683) kimliği zihin-beden sorunu bağlamında "hatırlama idrak ve şüurluluk hali olarak" yeniden tanımlanmış (Wedeking, 1990, 165) ve sonrasında Leibnitz, Kant, Kierkegaard, gibi düşünürler tarafından da aynı şekilde kullanılmıştır. (Anık, 2012, s. 21). Oxford English Dictionary de ise kimlik "bir kişi ya da şeyin zamanlardaki ya da bütün koşullardaki ayrılığı, bir kişi ya da başka bir şey değil de kendisi olduğu gerçeği ya da durumu; ferdiyet, kişilik" olarak tanımlanmıştır.

Kişinin ne ve kim olduğu, kendisini veya başkalarının onu nasıl tanımladığı, başkalarından kendini nasıl ayırt ettiği ve benzeştiği kimliği ile ilgilidir, ancak bu kabul modernite ile birlikte bir kırılma yaşamış yeniden revize edilmiştir. Latince 'modo' şimdi, yakın zamanda, antik olmayan şey, çağdaş anlamına gelen modernizm, uluslararası ilişkiler içinde değerlendirildiğinde toplumun iktisadi ve yönetsel olarak rasyonelleşmesi ve farklılaşması anlamına gelmektedir. Sanayileşme, laiklik ve rasyonelleşme süreçlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu dönem, aydınlanma ile birlikte insan merkezli bir varlık ve bilgi anlayışının öne çıktığı, aklın araçsallaştığı ve aşkın otoritenin reddedildiği bir zihinsel dönüşüme sebep olmuştur (Göktolga, 2012, s. 19). Bu yaklaşımda doğal olarak kendine özgü bir devlet anlayışını dayatmıştır. Herhangi bir uyruğun, tarihsel ve kültürel kimliğin, devletin temelini oluşturan baskın toplumsal grubun çıkarına en uygun olacak şekilde o kimlik lehine bastırılması, inkâr

edilmesi, tanınması sonucunu doğurmuştur. Böyle bir anlayışta, yeğlenen kimlikten farklı kimliklerin ya kültürel asimilasyona ya da kamusal alandan dışlanmaya maruz kalması kaçınılmaz hale gelmiştir (Çiğdem, 2004, s. 54). Ayrıca nedenselliğin ön plana çıktığı, dünyanın kutsallıktan arındırıldığı, bireyselleşmenin kaçınılmaz hale geldiği bu modern dönemde, birey; anlam, hakikat, hatta gerçekliğin yaratıcısı olarak görülmeye, kendi kimliğini oluşturmada kendisinin temel belirleyici olduğu bir konuma yükselmiş, kimliği yavaş yavaş su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Yine bu dönemde kapitalist üretim tarzının bir sonucu olarak kitlesel üretim, benzer malların tüketilmesi, benzer kişiliklerin edinilmesi sonucunu doğurmuş yabancılaşmanın önü açılmıştır. Bu koşullarda devlet mücadeleyi sıfırlayan, yatıştıran, uzlaştıran, iç düzenlemelere giden ve farklı olanı reddeden bir rol üstlenmiş, dolayısıyla kimlik bir nevi iç siyasetteki güç dengelerini yansıtan bir öge haline gelmiştir (Göktolga, 2012, s. 96).

Her ne kadar modernizmin etkileri tüm alanlarda kendini göstermiş olsa da kısa bir süre sonra bu anlayışa karşı eleştiriler gelmeye başlamıştır. Postmodernizm olarak adlandırılan bu dönemde belirli ve mutlak bir yöntem anlayışı reddedilmiş, düzen kurma, sürdürme çabasının gereksiz bir mücadele olduğu ileri sürülmüştür. Bu dönem, daha çok belirsizlik, düzensizlik, öngörülemezlik kavramlarının gündemde olduğu bir dönemdir. Post modern teorisyenlerin birçoğu bu dönemde toplumun parçalanarak, çoğulcu ve bireyselci olduğu noktasında hemfikirdir. Devletin enformasyon üzerindeki etkisinin zayıfladığı, mülkiyetin küreselleştiği ve iç içe geçtiği, teknolojinin esnek ve yaygın hale geldiği, medyanın özerkleşip çeşitlendiği yeni bir dönemdir bu dönem (Göktolga, 2012, s. 69). Tüm bu gelişmeler neticesinde kimlik kavramı, kişinin, gerçeklikle, kendisiyle ve toplumla olan ilişkisi üzerinden değerlendirilmeye başlanmıştır. Post modern teori tek, tümel ve mükemmel bir bilginin olmadığını, nesnelliğin mümkün olamayacağını ve de gerçeğin göreceli olarak tanımladığını ileri sürdüğünden gerçeğin aslında ne olduğunu bireyin algılamasına bırakmıştır. Birey artık kendisine dayatılan, değiştirilemez, kaldırıp atılamaz kimliği istememiş, kendi kimliğini kendisi oluşturmak istemiş bunu da ‘öteki’ ve ‘fark’ temelinde inşa etmeye başlamıştır. Mikro değerlerin daha da belirginleştiği, çoğulculuk ve farklılıklara vurgunun arttığı bu yeni dönem kültürel çoğulculuğu da beraberinde getirmiş, bu çoğulculuk insanların kendi kültürel ve kimliksel talepleri üzerinden örgütlenme

özgürlüğünün önünü açmıştır (Salmış, 2014, s. 192). Egemen kültür ciddi şekilde eleştiriye uğramış ve farklılıklara vurgu yapılarak kimlikler güçlendirilmiştir. Artık “birlik” kavramı yerine “bir-arada” yaşama düşüncesi öne çıkmış ve ortak kimlik yerini bireysel kimliğe bırakmıştır. Birey, kendini yakın olarak gördüğü kavramlarla tanımlamayı tercih etmiş; kültür, inanç, etnik gibi unsurlarla da aidiyeti daha belirgin hale gelmiştir bu kimlikleri süreksiz ve parçalı hale getirmiş, kimlik sınırları-aşan yaşam tarzları tarafından şekillenmeye başlamıştır (Göktolga, 2012, ss. 102-116). Bu dönemde ortaya çıkan feminist kuramcılar kimlik sorununa, daha çok bireysel kimlikler perspektifinden yaklaşmış ve bireyin kimliğinin ayırt edici özelliği olarak onun cinsiyetini ön plana çıkarmışlar, geleneksel kuramları tarafsız kılmak yerine onları feminist bir yola Sonuç olarak Feminist kuramcılar, Batılı köklerinden kopmayı başaramamış, Batılı-erkek kimliğini Batılı-kadın kimliği ile takas etmekten öteye geçememiştir (Alcoff, 1988, s. 420).

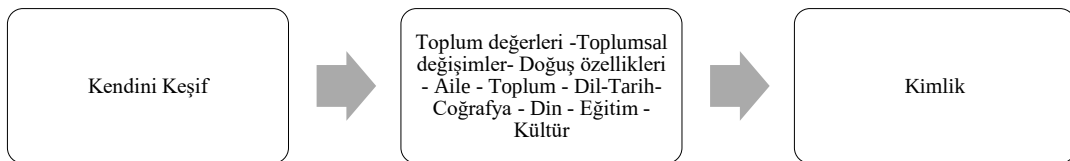
Post modernizm rüzgârına karşı pek çok eleştiri yapılmış özellikle post-sömürgeci kuramcılar bu rüzgârın Avrupa merkezci, beyaz-kadın merkezli, oryantalist bir yaklaşım olarak görülmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Bu kuramcılar kimlik kavramının farklılık ve benzerlik ekseninde inşa edildiğini, istenildiği zaman terk edilen bir yapıya dönüştüğünü, ortak kimliğin daha çok güvenlik algısı üzerinden, bireysel kimliklerin ise farklılıklar üzerinden inşa edildiğini savunmuşlardır. Bunun sonucu olarak farklılıkları öne çıkaran bu görüş farklı kimlikleri, dışlayıcı ve ötekileştirici bir yola sokmuştur (Salmış, 2014, s. 204). Post-sömürgeci eleştirmenlerin bu döneme en büyük katkısı, sömürgeci güçlerin, kendi üst anlatı öğeleri ve totaliter sistemleri ile kendi kendilerini inşa etme süreçlerine ve Avrupa merkezci siyasi, kuramsal ve tarih yazınına getirdikleri eleştirileridir. (Bhabha, 1994, s.117).

20. yy. ile birlikte mutlak, değişmez ve objektif bilginin mümkün olamayacağı görüşü yaygınlık kazanmaya “uluslararası sistem” karşılıklı bir inşa süreci olarak görülmeye başlanmıştır. İnşacı kuramcılar kimliği, bizzat aktörler ve özneler arası sosyal yapılar tarafından şekillenen verili olamayan bir kavram olarak görmeye başlamıştır. Bu kuramcılar, aktörlerin kimlikleri ve çıkarları doğrultusunda toplumsal iletişimin ve sosyal yapıların şekillendiğini iddia etmişlerdir. Wendt, bu çıkarları, fiziksel güvenlik, öngörülebilirlik, ‘öteki’ler tarafından bir aktör olarak tanınma ve kalkınma olarak tanımlamıştır (1994, s. 385). Kimlik böyle bir durumda, devletlerin çıkar tanımlarını

ve tehdit algılarını da şekillendiren, aktörlerin kendilerini nasıl tanımladığına ve bu tanımlamaların diğerleri tarafından ne dereceye kadar kabul gördüğüne bağlı olarak değişebilmektedir. Dolayısıyla farklı siyasal ve sosyal süreçler içinde, düşman kimlikler dost kimliklere dönüşebilmektedir. Artık kimlik muhatap kesime bağlı olarak, zaman ve mekâna göre değişebilen bir inşa sürecidir. Kişi kendisini ve ötekilerini tanıma ve tanımlama aracı olarak, önce algılama ve akabinde inşa sürecine girdiğinden kişinin kendi benliğini ve ötekilerini tanıması bir “keşif”, kendini yahut ötekileri tanımlaması ise bir “inşa” süreci olarak tanımlanmıştır. Bu inşa sürecinde kişi kendi kişiliğini inşa ederken toplumun değer yapısından da etkilenmektedir (Anık, 2012, s. 9).

Kimliğin inşa sürecinde neyin etkili olduğuna dair psikoloji ve sosyoloji disiplini farklı cevaplar vermiştir. Sosyoloji eksenli çalışmalar yapan Emile Durkheim, toplumun bireylerden değil, bireyin toplumdan doğduğunu ve bireyin iradesi üzerinde toplumsal olguların son derece belirgin bir etkisinin olduğunu ileri sürmüştür (Greenwald, 1973, s. 157). Kişisel gelişim psikolojisi alanının kurucusu Erik Erikson ise kimlik kavramını sosyoloji yazınına dâhil ederek “psikolojideki kendinin ve psiko analitik bir kavram olan ben’in, sosyolojideki karşılığı” olarak yeni bir tanım yapmıştır (1950, s. 275). Ayrıca kimliğin oluşumunda ne koşulların ne de isteklerin tek başına belirleyici olmadığını, bireysel kimliğin gelişiminde toplumun ve kültürün etkisinin çok büyük olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla kimlik oluşumunun kişinin çeşitli konularda seçim yapmasını içerdiğini dile getirmiştir. Erikson buna dayanarak kimliği, “kişinin benliğini sürekliliğe ve aynılığa sahip bir şey olarak deneyimlemesini ve buna göre eylemde bulunmasını mümkün kılan, bireyin kişiliğinin içinde yer alan temel ruhsal içerik, kendi varlığının içsel aydınlığı ve sürekliliğinde gerçekleşen bir güven dayanağı olarak tanımlamıştır” (1950, s. 187). John Turner bu indirgemeci psikolojik yaklaşımı reddetmiş, farklı bir sosyal kimlik teorisi geliştirmiştir. Turner modern dönemde kimliği, bireyin üyesi olduğu topluluğa göre tanımladığı ve kendisini bu toplulukla özdeşleştirmesinin bir sonucu olarak oluşturduğu sosyal bir kavram olarak nitelmiştir. Diğer bir ifadeyle kimlik birey ve toplum arasındaki etkileşimin bir ürünü olarak ortaya çıkan ve inşa edilen bir sonuç olarak tanımlamıştır (Mollaer, 2014, s. 34).

Bu inşa sürecinde kendisini kuşatan her şeyle alışveriş içinde olan kimliği etkileyen diğer unsurlar insanın doğuştan getirdiği özelliklerle birlikte içinde doğduğu aile, toplum, dil, din, tarih, coğrafya, eğitim ve kültürdür. Özellikle dil, kimlik için bir varoluş meselesidir ve kimliğin en önemli parçasıdır. Öğrenilen her dil kimliğimizin bir parçası haline gelmekte, insan düşünce ile dili, dil ile de düşünceyi beslemektedir dolayısıyla insan dünyayı dil üzerinden kodlamakta ve zihinsel yapısı dil tarafından şekillenmektedir. Diğer taraftan kültür bir yaşam biçimidir, benliği örten örtü, toplumun tarih boyu ürettiği ve sonraki kuşaklara aktardığı maddi, manevi özelliklerin bütünüdür bir tarafıyla aslında bireysel kimliğin geliştiği küredir. Bu küre içindeki kodlarla siyasal kimlikler, sosyal ve kültürel kimlikler, bireysel kimlikler oluşmaktadır. Diğer bir unsur olan inanç ise ahlaki öğeler taşıyan, değerler ritüeller bütünüdür ve insanın önemli kültürel özelliklerinin kodlarını oluşturmaktadır. İnsana içsel rehberlik kazandıran, hayatı anlamlı kılan temel değerlerden biridir. İnsanın kimliği inançlarının toplamının bir dışa vurumu olarak da değerlendirilebilir. Kimliğin aynı zamanda coğrafya ile de doğrudan ve sıkı bir ilişkisi vardır, çünkü insan doğduğu yere benzemektedir. Tarih, ise insanlığın hafızasıdır ve insan geçmişe eklemlenerek yaşamaktadır. Kimlik bu hafıza içinde kendini oluşturmakta ve buradan dünyaya bakmaktadır. Şekil 3.1.'de özetlendiği gibi kimlik bütün bu kavramların içinde doğmakta, gelişmekte ve çeşitlenmektedir. Diğer bir deyişle kimlik bir yanıla kolektif, bir yanıla tarihsel, bir yanıla kendi olma kaygılarının biriktiği bir havuzdur. (Salmış, 2014, s. 40-42)

Şekil 3.1. Kimliğin İnşası

Uluslararası ilişkiler kuramları, kimliği, uzunca bir süre Batı modernitesinin üzerine kurulmuş “modern, bağımsız ve erkek” kategorilerini içeren ve bunların karşılığı üzerinden yürüyen bir öz kimlik olarak tanımlamış, geri kalan her şeyi “öteki” olarak adlandırmıştır. Ancak özellikle eleştirel/inşacı kuramlar sayesinde devlet-dışı aktörlerin ve bireylerin de birer analiz birimi olarak görülmesi sağlanmış, toplum uluslararası ilişkilerin asıl analiz birimi haline gelmiştir. Bu durum devletleri disiplinin

temel analiz nesneleri olmaktan çıkarmış, onların yerlerine farklı kimliklerin, farklı toplumların ve grupları/bireylerinin koyulması sağlanmıştır.

Zaman içinde kimlik hem küresel hem de ulusal düzeylerde sistem dönüştürücü bir işlev kazanmıştır. Özellikle toplumsal ilişkilerin kurulma süreçlerinde toplumsal taleplerin siyasal alana taşınmasında ve devlet toplum ilişkilerinin düzenlenmesinde etkinliği artmaya başlamıştır (Keyman, 1997, s. 72). Ancak küreselleşme süreci ulus kimliği, ulus üstü küresel kimlik ve yeniden canlanan etnik ve inanç/mezhep kimlikleri gibi iki sorunla karşı karşıya bırakmıştır (Salmış, 2014, s. 168). Bu yeni küresel kimlik bireyin etnisitesi, mezhebi, politik kimliği, mesleği, STK üyeliği gibi değişik katmalardan oluşan yeni bir kimlik tanımına sebep olmuştur (Önür, 2001, s. 19). Yeni oluşan bu ulus kimlikler ne tamamen yerel ne de tamamen küreseldir, sadece geleneksel veya modern olarak tanımlanamayan yeni bir sentezdir. Bu melez kimlikler bireysel oluşumlara dönüşmeye başlamış, bireysel kimlikler patlamaya ve politikleşmeye başlamış dolayısıyla tehdit algıları da değişmiştir. Önceleri küreselleşmeyle birlikte anılan istihdam, zenginlik, sürdürülebilir kalkınma ve demokratikleşme gibi kavramlar, yerlerini artık açlık, işsizlik, savaş, etnik kutuplaşmalar ve kimlik söylemlerine bırakmıştır. Batılılık, Müslümanlar, dinî veya etnik temelli biz-onlar ayrılığı, farklı algılamalar üzerinde yükselen yeni düşmanlıklar, etnik, dini, dilsel, ırksal yorumlamalar ve söylemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Kimlik artık sistem dönüştürücü bir güce erişmiş, uluslararası ilişkilerin epistemolojik, ontolojik ve normatif düzeyde kurucu öğelerinden biri haline gelmiştir (Keyman, 1997, s.75).

Epistemolojik düzeyde kimlik artık, uluslararası ilişkilerin önemli sorunlarından biri haline gelmiş ve uluslararası ilişkiler kuramlarının kullandığı yöntemlerin kültürel temelini oluşturan bir olgu haline gelmiştir. Doğu-batı, modern-geleneksel, bilimsel-geleneksel karşıtlığı içinde ele alınan bu kavram aynı zamanda, medeniyetler arası savaş, düşman-terörist-öteki, İslam, kültürel küreselleşme gibi söylemlerin epistemik kurucu ögesi olarak işlev görmeye başlamıştır. Ontolojik düzeyde ise kimlik kavramı uluslararası ilişkiler kuramlarının tarih, zaman ve mekân anlayışını değiştirmiş, sadece Batı değil, Batı'nın dışındaki toplumların anlaşılmasına da yardımcı olan bir öğeye dönüşmüştür. Yeni dünya düzeni, oryantalizm, oksidantalizm, üçüncü dünyalık, fakirlik, azgelişmişlik gibi Avrupa merkezci kavramlarla birlikte anılmaya başlanmış

sömürgecilik, emperyalizm, siyasi yayılcılık ve küreselleşme süreçlerinin içinde yer alarak ontolojik bir gerçeklik olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Normatif düzeyde ise kimlik alışlagelmiş güvenlik, devlet çıkarı ve askerî güce odaklanan tüm yaklaşımların işleyiş tarzını eleştirmek için kullanılan önemli bir araç haline gelmiştir. Bununla birlikte demokratik ve daha adaletli bir dünya vizyonu yaratmak için kullanılan önemli bir tez olarak da kendine yer bulmuştur (Arı, 2012, s. 41).

Özet olarak yukarıda belirtilen süreçlerin etkisiyle uluslararası ilişkiler disiplini içindeki kuramlar “kimlik nedir?” sorusuna temel olarak üç farklı cevap vermişlerdir. “Özcü yaklaşım” kimliği sabit ve verili, “inşacı yaklaşım” kimliğin aktör tarafından tanımladığını, sosyal ve siyasal süreçler sonucu şekillendiğini, dolayısıyla değişken olduğunu, “araçsal yaklaşım” ise kimliğin belirli siyasi elitler tarafından siyasi emellerine destek ve kendilerine meşruiyet kazandırmak için oluşturulduğunu savunmuştur.

Bu çalışmada toplumların bireyselleşmesi ve topluluğun çözülmesiyle birlikte kimliğin inşa edildiği görüşü kabul edilmiştir. Bu görüşe göre kimlik dinamiktir, ona yüklenen içerik amaçlı, durumsal ve geçicidir, dışarıdan alınmış bir olgu değildir, verili bir pozisyonu yoktur, gündelik hayatın içinde üretilen ve diğer kimlik özneleriyle etkileşimi neticesinde farklı pozisyonlar ve anlamlar alabilen bir kavramdır. Hareket halinde olduğu için ötekilerin özneye ilgili imgesini sürekli değiştiren ve öznenin kendi öz-imesini yeniden düzenleyen, sürekli bir diyalog içindedir. (McSweeney, 1999, s. 20). Bu diyalogu kabul etmekle birlikte Connolly (1995) kimlik belirleme sürecini ‘farklılığın paradoksu’ kavramı içinde tanımlamış bireyin kendisini farklı kılan bir ‘öteki’ olmadan, kimlik sahibi olamadığını ve bulduğu ‘ötekini’ de kendi varlığı için bir tehdit haline getirdiğini ileri sürmüştür. Her farkın bir kimlik içerirken, her farklılığın da bir kimlik belirleme ihtiyacı doğurduğunu, kimliğin hem anlam ve anlaşılma aracı, hem de ötekileştiren bir imge olarak da kullanılabildiğine dikkat çekmiştir (1995, s. 92-98). Diğer bir deyişle her insan bir öteki inşa etmekte ve ötekini beğenmediği kavramlarla donatarak karşısına konumlandırmaktadır dolayısıyla eş zamanlı olarak “öteki” bizi inşa ederken, biz de ‘öteki’yi inşa etmekteyiz. ‘Öteki’yi tanımlamak, “biz” kimliğini tanımlamaktan daha kolaydır çünkü öteki kimliğine dilenilen tüm nitelikler yüklenebilmektedir. Ötekinin içine oturtturulan kalıp, zamanla sosyolojik dolaşımda destek bulabilmekte ve bu takipçilik bir zaman sonra söz konusu

kalıpların savunuculuğuna dönüşebilmektedir. Zamanla siyasi bir mühendislik çalışmasıyla önyargı oluşturulabilmekte ve ötekinden çekinme fikri yaratılmakta ve yaygınlaştırılabilmektedir. Bu tek tip bakış açısı egemen sunum biçimleri ile toplumun algılarına seslenmekte, bu algı mühendisliği ötekiler olarak karşımıza çıkmakta ve sonuç olarak hepsine tek tip olumsuz bir elbise giydirilebilmektedir (Salmış, 2014, s. 101).

3.2. Kimlik Türleri ve Toplumsal Kimlik

Yukarıda belirtilen havuz içinde şekillenen kimlik, zaman içinde “bireysel” ve “toplumsal” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bireysel kimlik bireyin ötekilerden farkını, mevcut dünyaya olan yaklaşımını ve bu dünyada bulunduğu konumu belirleyen inanış ve bağlılıklarını ifade etmiş Bireyin onu o yapan öğeler, bakış açısı, onu özgün yapan benlik bilinci, öz dünyası, inancı, değerleri bireysel kimliği oluşturmuş ve kişinin tercihlerini, eylemlerini yönlendirerek onu tutarlı ve sürekli kılmıştır. Değişime açık, çok yönlü ve durumsal olan bireysel kimliklerin (aile, toplumsal cinsiyet, sınıf, bölge, din etnik ve millet), farklı zamanlarda ve koşullarda önem derecesi de değişmiştir (Giddens, 1991, s. 75) Kişinin cinsiyeti, medeni hali, eğitimi, mesleği, siyasi görüşü, yaşam tarzı, zevkleri, etnik yapısı, dini, ait olduğu kültür bireysel kimliğinin bir parçası olmuş ve bunlar bir yanıyla toplumsal kimliklerle ilişkiye girmiş ancak onları bireysel kılan yaptığı tercihler olmuştur (Anık, 2012, s. 45).

Toplumsal kimlik ise çoğul bir kavram olarak kullanılmış, bir grubun kolektivitinin üyeleriyle paylaştığı kimlikler olarak tanımlanmıştır. Toplumsal kimlik, bireyin yaşadığı toplumsal çevrenin, normlarına, değerlerine, dinine, diline, sanatına, gelenek ve göreneklerine ve kurumlarına karşı geliştirdiği bir aidiyet bilincini ifade etmiştir. Birey, kendini ait hissettiği toplumun, diğer toplumlar ile olan benzerlikleri, farklılığı ve çatışmaları toplumsal kimliğinin ona yüklediği anlam sınırları içinde tanımlamış ve buna göre eylem oluşturmuştur (Özdemir, 2001, s.108). İnsanın bir toplum içinde yaşamak zorunluluğundan ve ihtiyaçlarından doğmuştur. Bu ihtiyaçlar mevcut iktidar ilişkilerine muhtaç; fiziksel, barınma, güvenlik gibi konular olacağı gibi tarihsel de olabilmekte ve toplum tipleri tarafından kurumsallaştırılabilmekte ve meşrulaşabilmektedir (Göktolga, 2012, s. 124).

Toplumsal ilişkiler toplumsal kimlikler olamadan yapılanamamaktadır. Bireyin kendini tanımlamasına ve kendisini toplumun ayrılmaz bir parçası olarak görmesine vesile olan ilişkilere her zaman muhtaçtır (Parekh, 2009, s. 267). Bireysel ve toplumsal kimlikle beraber başka kimlik türleri de (ortak, sosyal, siyasal, kültürel, etnik, ilişkisel ve medeniyet kimliği) kullanılmaktadır. Ortak kimlik ona dahil olan üyelerinin etrafında birleştiği, benzerlikleri ve ortak özellikleri vurguladığı, ‘bizlik’ durumuna işaret eden bir kimliktir. Bu kimlik çoğunlukla analitik bir araçtır. Bu bizlik, çeşitli bireyler tarafından üretilen etkileşim halinde ve ortaklaşa bir tanımdır. Ortak kimliğin daha çok geçmişe dönük bir tarafı vardır, ortak ve paylaşılan hafızadan hareketle kurulur. İnsan toplulukları kendilerini sahip oldukları ortak geçmişle tanımlamakta, bu geçmiş, ritüeller, törenler yaparak işlemekte, tarihini mitleştirmekte ve aktörlerini kahramanlaştırmaktadır. Ortak kimlikler olası bir tehdit, kriz veya saldırı söz konusu olduğunda grup üyelerinin aidiyeti kuvvetlenmekte, grup bilincini artmakta ve herhangi bir üyeye yapılan saldırı grubun diğer üyelerine yapılmış gibi algılanmaktadır. Grup üyeleri ortak korkuya karşı birlik olup saldırganlığa kadar varan davranışlarda bulunabilmektedir. Ortak kimlik, güvenlik duygusu verme, harekete itme, süreklilik sağlama, dönüştürme, hayat tarzlarının belirleme gibi birçok işlevi yerine getirebilmektedir.

Siyasi kimlikler ortak kimliğin bir türüdür ve siyaseten “ben kimi” sorusuna verilen cevaptır. Siyasal alanda kendimizi nasıl tanımladığınızla ilişkilidir. Genel olarak siyasal kimlik dost-düşman algısı temelinde oluşmakta ve kendi kimliğini oluşturmak için ötekinin düşman haline dönüştürülmesi diğer bir deyişle siyasal ‘onlar’a karşı ‘biz’in oluşması gerekmektedir (Göktolga, 2012, s. 112).

Sosyal kimlik teorilerinin kullandığı sosyal kimlik daha çok başkalarının sizi nasıl algıladığı ve toplumun bireye nasıl baktığıyla ilgili bir kimlik türüdür. İngilizce ifadesiyle “I” [ben] bireysel kimliğe, “me” [beni, bana] sosyal kimliğe işaret etmektedir (Altunoğlu, 2009, s. 50). Sosyal kimlik bireyin kendi grubunu diğer gruplarla karşılaştırmasına bağlı olarak bir anlam kazandığı için ötekileştirme konusunda baskındır. Bu sosyal kimlik, toplumsallaşma sürecinde kayırma ve küçümseme yarattığından abartılmaya ve çarpıtılmaya uygun olduğundan, otorite figürlerinin elinde oldukça güç kazanabilmektedir (Salmış, 2014, s. 228). Bireyin

kendisi için değerli, duygusal ve anlamlı olan bir sosyal gruba ait hissetmesi gruba bağlılığını güçlendirmekte ve bu bağdan kopması ciddi krizlere sebep olabilmektedir.

Topluma kimlik kazandıran, birlik duygusunu veren ama aynı zamanda karşıtlarını da yaratan bir diğer kimlik türü de kültürel kimliktir. Bir tercihten çok içinde yaşanılan toplumsal değerlerin birey tarafından benimsenmesi ve içselleştirmesiyle oluşmaktadır. İnsanın değerler sistemi, düşünüş biçimi, yaşam tarzı, davranışları, hüznün ve sevinçler için seçtiği formların hepsi kültürel kimliğin özelliklerini yansıtmaktadır (Akdemir, 2010, s. 46). Aslında insana dair her şey kültürün mülkiyetindedir. Kimlik de bunun içindeki kodlarla oluşmaktadır. Genel olarak bu kodları maddi kültür öğeleri (bina, araç gereç, giysi vb.) ve manevi kültür öğeleri (inanç, gelenek, norm, düşünce biçimi vb.) olarak tanımlanmaktadır (Salmış, 2014, s. 239).

Maddi ve manevi kültür öğeleri üzerinden kullanılan diğer bir kimlik türü etnik kimliktir. Etnisite, bir toplumda kendilerini diğer ortak yapılardan farklı gören, kendine has ortak özelliklere sahip ya da başkaları tarafından farklı gözle bakılan kişileri tanımlayan bir terimdir. Etnik kimlik ferdin içinde yaşadığı toplumdaki yaygın kültür unsurlarından farklı olan, orijinal bir kültürel sistemin yapı özelliklerini taşımasıyla, ulusluğu aşan bir güce sahiptir. Bu güç birleştirici bir gücü sahip olmakla birlikte bağımsızlık yanlısı ayrılıkçı söylemlere de temel teşkil edebilmektedir (Göktolga, 2012, s. 116). Etnik kimliğe dayanan Devletin, ideolojik düzeyde dayandığı ulus anlayışının, toplumda yansımaları bulduğu diğer bir kimlik türü ulusal kimliktir. Ulusal kimlik söz konusu olduğunda ırk ve etnik kimlik ön plandadır bu kimliğin inşası ve sürekliliği, hatırlanarak ve unutarak sağlanır. Ulusal kimlik sayesinde biz/öteki, dost/düşman algısı oluşturulur ve tüm kimlikler vatandaş kavramı altında eritmeye çalışılır. (Anık, 2012, s. 57).

Etnik ve ulusal kimlikleri aşan güçlü bir kimlik türü de medeniyet kimliğidir. Ulusal kimlik ile sağlanamayan birliktelik, tarihsel ve toplumsal derinliği daha fazla olan medeniyet kimliği sayesinde sağlanabilmektedir. Bir nevi geleneği oluşturmanın şartıdır ve süreklilik ve tutarlılık gereklidir. Medeniyet kimliği algısında çoğunlukla dinsel unsurlar ön plandadır. Aynı etnik kimlik ve aynı ulusal kimliğin sahibi olsa bile medeniyet kimliği noktasında kendisinin farklı bir kimliğin taşıyıcısı olarak gören

bireyler arasında medeniyet kimliği daha belirleyici bir rol oynayabilmektedir. (Akdemir, 2010, s. 47).

Tüm bu kimlik türleri güven vermek, harekete geçirmek konusunda devamlılık ve dönüşüm içermektedir. Hepsinin objektif ve sübjektif özellikleri birleştirilerek birleştirme ve ayrıştırma özelliği vardır. Bu kimliklerden herhangi birinin ya da birden fazlasının kişiler tarafından öne çıkartılabilmesi, önem derecelerinin değiştirebilmesi, eğitim, kişilik özellikleri, aile, çevre gibi etkenler tarafından şekillendirilmesi mümkündür.

3.3. Kimlik Çatışması ve Güvenlik

Modern öncesi dönemde din ve siyaset iç içe geçtiğinden dinî kimlikler aynı zamanda siyasal kimlik olarak kurgulanmıştır. Bu dönemde sosyal yaşam hareketsiz ve kapalıdır, dolayısıyla kültürel karşılaşmalar gerçekleşmemiştir. Etkileşimin olmadığı bu ortamda kimlik sorunu diye bir şey de yaşanmamıştır ancak ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş, kırsaldan şehre göç birçok toplumsal harekete sebep olmuştur. Buna bir de sömürgecilik döneminde çevre ülkelere, sömürge sonrasında ise merkez ülkelere doğru ulus-aşırı göçlerin gerçekleşmesi, giderek bürokrasinin gelişmesi, zorunlu askerlik, eğitimin yaygınlaşması gibi uygulamalarla devletin sosyalleşmesi, devletin kontrol ve gözetleme yeteneğinin artması eklenince birey kaçınılmaz olarak ‘öteki’ ile karşılaşmak durumunda kalmıştır. Birey bu şartlarda kendini diğerlerinden ayıran şey üzerinde düşünmeye başlamış, ‘ne’ ve ‘kim’ olduğu hakkında tereddüt etmeye ve dolayısıyla kimliğine dair sorular sormaya başlamıştır (Özyurt, 2012, s. 181). Bu, birçok gerilimi beraberinde getirmiş ve biz-ötekiler, içerdeki-dışardakiler karşıtlığını doğurmuştur. Bu gerilimlerin üstüne küreselleşmenin getirdiği iletişim imkânları, ulusu aşan siyasal baskılar ve zorunlu göçler gibi baskıları da eklenince kişi yaşadığı yerin kendisine ait olmadığı düşüncesini kapılarak tepkisel bir yerleşme çabasına girmiştir. Kendini birçok kimlikle tanımlayan ve birçok farklı kültürün geçişi ortasında kalan birey, öncesinde sadece ekonomik alanlardaki çatışmalarla başa çıkmaya çalışırken, artık kültürel çatışmaların da ortasında kalmış dolayısıyla çatışma mekânı ulusal olmaktan çıkarak küreselleşmiştir (Özyurt, 2012, ss.190-198). Kimlik artık insanın kaderine dönüştüğünden ve doğası gereği bir yüzü içe kapalı bir yüzü

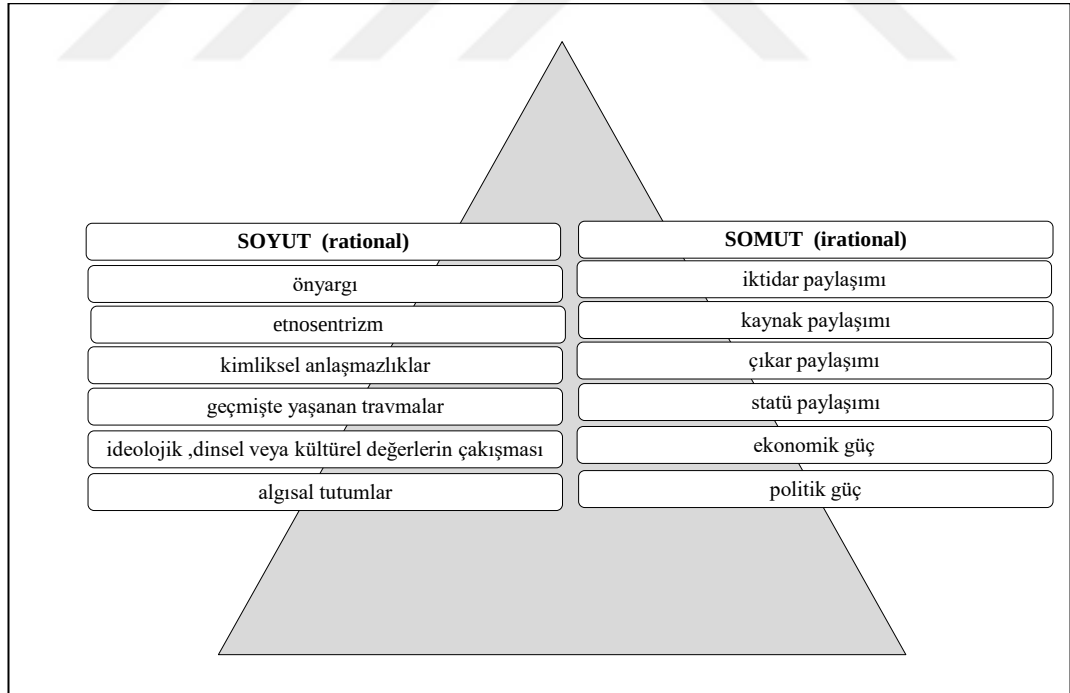
topluma açık bir süreç olduğundan baskıcı rejimler sürekli korku üretmeye başlamış, kimlikler bu durumla baş edebilmek için, katılarak kabuğuna çekilmiş, “kimlik mağduriyeti” olarak tanımlanan durumun gerçekleşmesine sebep olmuştur. İktidarın kendi anlayışını, yaşayış biçimini dayatmasıyla da “kimlik mühendisliği” diye tanımlanan kavram ortaya çıkmış, iktidar birey üzerinde hak sahibi olduğunu, ona biçim verme hakkının sadece kendinde saklı olduğunu düşünerek kimliğe şekil vermeye çalışmıştır (Salmış, 2014, ss. 395-399). Diğer taraftan “kimlik hegemonyası” ile kültürel kimlik siyasallaşmış iktidar aracına dönüşmüştür. Bu durumda iktidar, otoriter bir tutum ve gelenek oluşturmuş, öteki kimlikleri kendine göre biçimlendirme ve düzenleme hakkına sahip olduğunu düşünmeye başlamıştır (Akdemir, 2010, s. 49).

Yukarıda belirtilen sebepler neticesinde doğan kimlik çatışmalarını farklı sebeplere ve şartlara bağlayarak izah etmeye çalışan birçok teori geliştirilmiştir. Bazı yaklaşımlar kimlik çatışmalarını, sadece değerler, normlar, üzerinden yaşanan ayrışmalar ve kavgalar olarak tanımlarken, bazıları da farklı etnik, dini vb. kimliklerin oluşturduğu toplulukların, statü, tanınma, kaynakları paylaşmak gibi hedefler için verdikleri mücadele ve savaşlar olarak tanımlamıştır. Başka bir yaklaşım ise kimlik çatışmasını herhangi bir sosyal kimlik grubunun belirlenmiş amaçlar ya da değerler doğrultusunda, simetrik veya asimetrik mücadelesi olarak görmüştür (Şahin, 2013, s. 39). Tüm bu tanımları bir araya getirdiğimizde kimlik çatışmaları “bir kimlik grubunun temel ihtiyaçlarına, çıkarlarına, siyasal iktidardan pay alma gibi ideolojik hedeflerine ulaşmak gayesiyle birlikte kabul edilme, tanınma, şerefini, inancını ve değerlerini koruma gibi sebeplerden dolayı devletin organlarıyla girdiği çatışmalar” olarak tanımlanabilir ve bu çatışmalar dinsel, ekonomik, kültürel, ideolojik, siyasal, mezhepsel ve etnik alanlarda gerçekleşebilmektedir.

Kimlik temelli çatışma türlerini ayırmak çatışmanın dinamiklerini anlamak açısından gereklidir. Genel olarak somut (rational) ve soyut (irrational) olarak bu çatışmalar ikiye ayrılmıştır. Somut çatışmalar, çıkarların, iktidarın ve ekonomik kaynakların dağılımı, kültürel veya politik haklar, kimliksel anlaşmazlıklar (dinsel, ideolojik, etnik ya da cinsiyet gibi kimliksel taleplerin çakışması vb.) gibi çatışmaları kapsamaktadır. Sömürgecilik sonrası ulusal kurtuluş mücadeleleri, ideolojik grupların iktidarı ele geçirmek adına yaptıkları iç savaşlar, devrimler, tarihin belirli aşamalarında görülen

sınıf çatışmaları, din savaşları, cinsiyet eksenli tartışmalar bu çatışma türlerine örnek gösterilebilir (Şahin, 2013, s. 50).

Soyut (gerçek dışı/irrational) çatışmalar daha çok psikolojik çatışmalardır. Bu çatışmalarda önyargılar, herhangi bir etnik yapıya yönelik algılar, tarihsel travmalar, ideolojik, dinsel veya kültürel değerlerin çakışması gibi unsurlar etkilidir (Şahin, 2013, s. 35). Kimlik çatışmalarını soyut (irrasyonel) öğeler üzerinden tanımlayan Tajfel ve Turner, herhangi bir gruba ait olan üyenin kendi grup üyelerini yücelttiğini, dışarıdakileri olumsuzlaştırarak değersiz kıldığını, önyargıları ile “biz” ve “öteki” ayırımına gittiğini, somut bir sorun olmasa da psikolojik, hayali ve zihinsel temsiller yüzünden çatışmaya girdiğini ileri sürmüşlerdir (Tajfel, 2010, ss. 7-24). Bu bağlamda algısal çatışmalar da bu başlıkta ele alınabilir. Şekil 3.2.’de özetlendiği üzere soyut sebeplere dayanan kimlik çatışmalarının doğrudan çatışma doğurma olasılığı diğer çatışma unsurlarına göre daha düşüktür. Olumsuz algılar taraflar arasında küçük ölçekli çatışmalara sebep olsa bile kitlesel bir çatışmanın buradan çıkma olasılığı görece düşüktür (Şahin, 2013, s. 42).

Şekil 3.2. Kimlik temelli çatışma türleri

Kaynak: Şahin, 2013, s.35.

Somit ve soyut olarak ayrılan çatışma türleri, çoğu zaman birbirini desteklemektedir. Ekonomik, politik güç ve statü kazanmak ve kaynakları paylaşmak için çatışmaya

girmek somut kazanımlar için yapılıyor olsa da ötekine bakış, tutum ve algılayış olumsuzlaşmakta güçlü düşman algısının etkisi ile “öteki” insani çerçevenin dışına atılmaktadır. Somut çıkar veya ihtiyaçlar üzerinden yapılan çatışma, psikolojik ve psikiyatrik unsurlardan beslenmektedir dolayısıyla bu çatışmaları birbirinden bağımsız düşünmek doğru değildir. Yukarıda somut ve soyut sebepler üzerinden gerçekleşen kimlik çatışmalarını detaylandırmak adına farklı somut ve soyut sebepleri öne çıkaran veya her iki kategorinin iç içe geçtiği kimlik çatışma sebeplerini izah etmeye çalışan çeşitli teoriler geliştirilmiştir.

3.4. Kimlik Çatışması ile İlgili Teoriler

Genel olarak yaşanan tüm çatışmaların sosyal, psikolojik veya biyolojik kökenli olduğu ileri sürülmektedir. Yapısal sorunlarla ilişkili olan çatışmalar, sosyo-ekonomik şartların farklı grupları karşı karşıya getirilmesinden doğarken, psikolojik yaklaşımlar çatışmanın, gruplar arası etkileşimden doğduğunu ileri sürmektedir. Gruplar arası rekabetin kökenlerinde sosyal şartların, tarihsel gelişmelerin, ekonomik ilişkilerin yanında otorite ve politik hiyerarşi, grupların statüsü, kaynakların ve iktidarın adaletsiz dağılımı da oldukça etkilidir (Şahin, 2013, s. 36). “Temel insani ihtiyaç teorisine” göre bir grubun güce ve kaynaklara daha fazla erişmek için diğer gruplarla çatışmaya girmesi sıklıkla rastlanan bir durumdur (Choucri ve North, 1975, s. 16). Bununla birlikte “görelî mahrumiyet teorisi” olarak adlandırabileceğimiz diğer bir görüşe göre herhangi bir grubun beklentisi ile mevcut durumu arasındaki farktan dolayı görece mağduriyet yaşadığına inanması da çatışmaya sebep olmaktadır. Grubun olduğu yer ile olmak istediği yer arasındaki farkın artması, hissettiği yoksunlukla birlikte siyasi, ekonomik ve kültürel yanı güçlü olan diğer grubun ürettiği politikaların, kendisine dayatıldığına inanması çatışma sebeplerinden biridir (Davis, 1996, s. 283). Temel ihtiyaçların dışında çatışmalarda nüfusun da büyük bir rol oynadığını savunan görüşler vardır. “Nüfus ve çevresel baskınlık teorisine” göre nüfusun artışına paralel olarak, ihtiyaçları karşılayacak kaynakların artmadığı durumlarda, kaynaklar üzerinde insanların çatışmaya girme olasılığı oldukça yüksektir (Maltrus, 2008, s.32).

Temel ihtiyaçların yerine sosyo-psikolojik ve psikoanalitik sebepleri öne çıkaran Azar gibi akademisyenler, çatışmanın ihtiyaçlar gibi somut ve gerçek nedenlerle çıkmış olsa bile zaman içinde yaşanan dönüşüm sonucunda psikolojik boyutun önüne çıktığını ve

çatışmayı çözülemez hale getirebildiğini ileri sürmüştür. “Kökleşmiş (uzatılmış) sosyal çatışma teorisine” göre kendilerini etnik, dinsel, kültürel vb. kimlikler üzerinden tanımlayan grupların siyasi açıdan tanınmayıp sistemin dışına itilmeleri, ekonomik ve kültürel hayattan dışlanmaları ya da kabul edilmemeleri, ifade taleplerinin yok sayılması, güvenlik ihtiyaçlarının sağlanmaması ihtiyaçlarına ulaşma konusunda çatışmalarına sebep olmaktadır (Azar ve diğ., 1978, s. 45). Bu teorilerin yanı sıra sosyolojik teorilerde çatışma sebeplerine farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Durkheim ve Fromm gibi sosyologlar, insanı uzun bir süredir çevreleyen psikolojik duvarların, rönesans, reform ve modernite ile birlikte yıkıldığını, tabuların yıkılmasının sonucunda da onların oluşturduğu psikolojik güvenlik duygusunun kaybolduğunu öne sürmüşlerdir. İnsanların maddi ihtiyaçların yanında saygı, sevgi güvende olma gibi manevi ihtiyaçlarının olduğunu, doğru ve yanlış ayrımı konusunda yaşadığı çelişkiler, kopardığı bağlar, zayıflayan kontrol mekanizmaları yüzünden mutsuz zayıf ve endişeli hale geldiğini ileri sürmüşlerdir. Bu durumun sonucu olarak aşırı iş bağımlılığı, madde bağımlılığı, radikal dinci akım ve ideolojilere yönelme, güven bunalımından kaçma isteği, şiddete ve çatışmaya girmeyi kaçınılmaz hale gelmektedir (Durkheim, 1997) (Fromm, 2013).

İnsanlar arası mücadele veya çatışmaları ideolojik ve ekonomik sebeplere bağlamayan, daha çok bunu kültürel farklılıklara bağlayan S. Huntington gibi teorisyenler daha genel bir bakış açısı sergilemiştir. “Medeniyetler çatışması teorisi” medeniyetler arasındaki çatışmaların aslında kültürel farklılıklardan doğduğunu, bu durumun küresel politikaya hâkim olduğunu, medeniyetler çatışmasını da modern dünyadaki çatışmaların evrimindeki son safha olarak kaçınılmaz olarak gerçekleştiğini savunmuştur (2011, s. 205).

C. Tilly çatışma konusuna farklı bir bakış açısı getirmiştir. Birey veya grupların hedeflerine ulaşmak için çatışmayı araç olarak kullandıklarını, mevcut durumun şartlarından ziyade önceden belirlediği amaçlara (çıkart, güç, statü, iktidar, sınıfsal vs.) ulaşmak için bireyin veya grupların mücadele ve çatışmaya girdiğini ileri sürmüştür. (2003, ss. 1-25). Tajfel (2010) ve Turner'ın “ minimum grup paradigması” adını verdiği daha sonraları geliştirerek literatüre kazandırdıkları bir başka görüş ise herhangi bir sorun hatta iletişim olmasa dahi insanların suni olarak gruplara ayrılıp kendileri dışındakilere karşı olumsuz imajlar yükleyebildiğini ve onlara karşı

ayrımcılık ve şiddet uygulayıp etnosentrik davranışlar gösterebildiğini öne sürmüştür (1981, s. 66). “Rejim Teorisi” olarak adlandırılan diğer bir görüşe göre otoritenin olmadığı, ortak kurallar ve nesnel anlayışın olmadığı durumlarda, insanların amaç ve değerleri için rekabet ve güç mücadelesine girmelerinin kaçınılmaz olduğunu ileri sürmüştür. Bu teori çatışma sebebini daha çok devlet otoritesinin yoksunluğuna bağlamaktadır. Devlet otoritesinin olmadığı ya da yıkıldığı yerlerde grupların iktidar, güç, statü, kültürel baskınlık elde etmek ve ekonomik kaynaklara sahip olabilmek için mücadeleye giriştikleri, bu mücadelelerin de şiddete dönüşmesinin çok kolay olduğunu öne sürmektedir. Bu tür çatışmalarda “kimlik”, iktidar ve kaynakların kullanılması ve başkalarını kontrol etme açısından başat rol oynayabilmektedir (Haas, 1983, s. 190).

Ulus devletler içinde, kendilerini etnik, dinî, ideolojik vb. kimlikler üzerinden farklı bir şekilde tanımlayan azınlık gruplarının, politik, kültürel, ekonomik, sosyal ihtiyaçlarının karşılanmaması ve kimliklerinin kabul edilmeyerek ayrımcılığa maruz kalmaları durumunda, çatışmaya girdikleri görülmektedir. Bu tür durumlarda bir tepki olarak grup bilinci yükselmekte, yeni bir söylem inşa edilmekte ve hedef olarak konulan temel ihtiyaçlara ulaşmada (özelikle de demokratik yolların kapalı olduğu rejimlerde) şiddete başvurulmaktadır, bu da devlet otoritesi ya da devlet otoritesini kontrol eden gruplarla çatışma girmeyi kaçınılmaz kılmaktadır.

Ekonomik ve kültürel alanlarda rekabete etkin bir biçimde katılamayan birçok ülke gibi çalışmanın konusu olan Afganistan ve Pakistan gibi ülkeler yukarıdaki çatışmaların herhangi biriyle karşılaştığında iki seçenekten birine zorlanmaktadır. Birinci seçenek, kimlik savaşlarından faydalanarak ve geçmiş kabile yapısına tutunarak kapalı bir toplum haline gelmek, ikincisi seçenek ise ekonomik düzenini bir süreliğine sürdürebilmek için minimum düzeni sağlamak diğer bir deyişle, küresel şirketlerin özgürlüklerini engellemeyen birer yerel karakola dönüşmek. Birinci tercih demokrasiden kopmak anlamına gelirken, ikinci seçenek küresel sömürü ilişkilerine açık olmak ve kısmen teslim olmak anlamına gelmektedir. Tercih edilen karar ne olursa olsun tercihe götüren sebepleri anlamak farklı bir seçeneğin doğmasına yardımcı olabilir (Özyurt, 2012, s. 204).

3.5. Kimliğin Savunulması

Toplumsal güvenliğin sağlanması dil, din ve diğer kültürel uygulamaların kullanılmasına bağlı olduğu için çoğunlukla askeri araçlar yerine askeri olmayan araçlar ön plana çıkmaktadır. Ayrımcılığa uğrayan, etnik milliyetçilikle karşı karşıya kalan toplum, toplumsal kimliğini güçlendirerek direnmekte, kendine göre yeni bir öteki veya yabancı tanıımı yapmaktadır. Yabancı ile girdiği ilişki baskılanma ya da sömürülme sonucunu doğurduğu takdirde veya sübjektif bir şekilde böyle algıladığında ise etnik çatışma zemini oluşmaktadır (Yılmaz, 2007, s. 9). Yasal, kültürel, ekonomik ayrımcılık, yaygın yoksulluk, elverişsiz yaşam koşulları, ekonomik kaynakların adaletsiz dağılımı, tarihsel travmalar, kalıcı önyargılar, özellikle liberal olmayan rejimlerde ve merkezi otoritenin ktğ devletlerde toplumsal güvenlik açısından sorunlar yaratmaktadır. Bu ayrımcılıklara maruz kalan toplumlar çoğunlukla kendilerini güçlendirme yoluna gitmektedir. Kimliğini güçlendirmek içinde ‘teki’nin zayıflatılması gerekmektedir. Bu durumda etnik milliyetçilik bir taraftan toplumsal kimliği güçlendirirken diğer taraftan da zayıflatan bir araç olarak kullanılabilmektedir (Yılmaz, 2007, s. 7).

Herhangi bir toplumsal grup, sahip olduğu kimlik temelinde tehditlere maruz kalırsa kendini savunmak için ya kendi askerî gücünü oluşturarak ya da askerî olmayan diğer araçları kullanarak kimliğini savunacaktır. Bununla birlikte kimliğin ülkesellik ile yakından bağlantılı olduğu durumlarda askeri araçların, toplumsal kimliği savunmak için kullanıldığı da görülebilecektir. Devlet-içi çatışmalarda çatışan tarafların kimliklerinin ulus kimlik ile bağları çatışmanın askeri yönünü artırabilmektedir. Toplumsal grubun yönelttiği tehdit askeri nitelikte ise bu tehdidin karşılığı da çoğunlukla askerî olmaktadır. Toplumsal kimliğin varlığı toplumun üyelerinin varlığına bağlı olduğu için grup üyelerinin korunması için de silah kullanılabilir.

Kopenhag Okulu, özellikle siyasal çözüm süreçleri gerektiren toplumsal güvenlik sorunlarının ulusal güvenlik gerekçesiyle askerileştirilmesinin sakıncalarına dikkat çeken bir yaklaşımdır. Toplumsal güvenlik sorununun askerî yönünün ne çıkartılarak sunulması, askerî çözüm dışındaki diğer alternatiflerin göz ardı edilmesine sebep

olmaktadır, bu durum da toplumların karşı karşıya olduğu tehditlerin siyasi yollarla çözölmesini zorlaştırmaktadır. Bu durumlarda “ulusal güvenlik” nihai amaç olarak ileri sürölmekte ve bireyin toplumun güvenlik gereksinimleri ulusal güvenlik karşısında ikincil hale gelmektedir. Yaşanan güvenlik sorununun sebebi toplumsal güvensizlik ise sorunun sebebi olarak görölün toplumsal grubu dışlamak, bir egemenlik ya da otorite iddiasında bulunmak, ulusal güvenlik için her zaman yeterli değildir çünkü devletin toplumsal güvenlik tanımını ile tehdit edilen toplumsal grubun toplumsal güvenlik tanımı arasındaki fark vardır. Devlet aktörünün dışlayıcı bir şekilde belirli bir etnik grubu önceleyerek üniter bir ulus-devlet anlayışını güvenlik politikası haline getirirse “tehdit” edilen toplumsal grup kendi kimliğini koruyacak ve yeniden üretecek, toplumsal beka kaygısını taşımayı sürdürecektir. Bu durum hem tehdit kavramını hem de buna bağılı olarak güvenlik kavramını sorgulatmakta, kime veya neye karşı tehdit oluştuğı ve güvenliğin nasıl sağlanacağı sorusunu doğurmaktadır. Güvenlik ve tehdit kavramlarının mutlak olmadığı, bağılı olduğı durumlara göre değışkenlik gösterdiği ve herhangi bir konunun güvenlik problemi haline getirilmesinin de bir inşa sürecinden geçirilerek oluşturulduğunu kabul etmek her durumu diğerlerinden farklı, biricik bir durum olarak görölmesini zorunlu kılmaktadır.

4. PEŞTUNLAR VE DURAND HATTI

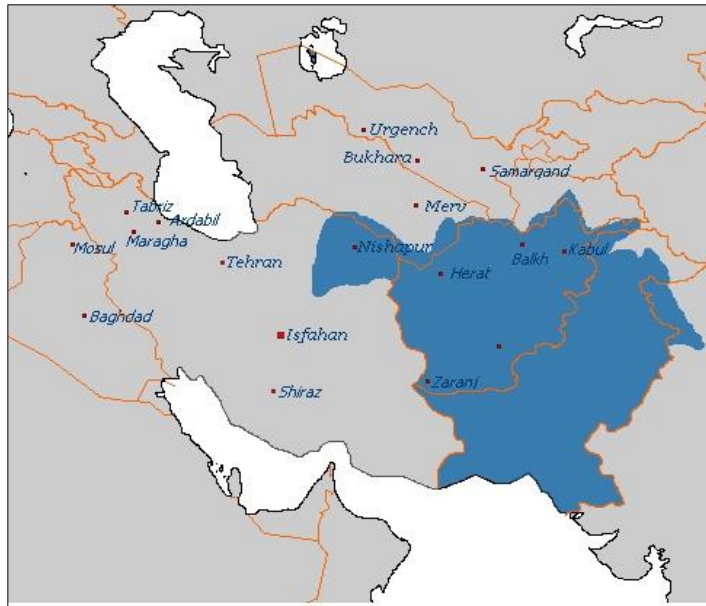
4.1. Peştun Tarihi

Dünyada oluşmuş Afganlı imajı aslında daha çok Peştunlara ait bir imajdır. Coğunlukla Afganistan ve Pakistan bölgesinde yaşayan Peştunlar, bazı tarihçi ve dilbilimcilere göre Ari ırkına mensup ve Hint-Avrupa ailesi içerisinde sayılmaktadırlar. Tarih boyunca Hint, Türk, Fars ve Arap unsurlarından etkilenecek mevcut hallerini almışlardır. Peştunlara ait ilk bilgiler, Şeyh bin Muhammed Hirevi'nin 14. asrın başında Tarihname-i Herat adlı eserinde yer almıştır. Hirevi, Babür hatıratında, Moğol istilasından sonra Horasan'da meydana gelen tahribat ve Anadolu'ya kaçan halkın bıraktığı yerlere (Kandahar, Kabil ve Peşavar) Peştunların yerleştiğini, bu bölgeyi otlak olarak kullandıklarını ve sonradan da ziraatla uğraşmaya başladıklarını belirtmiştir. (Esmail, 2004, s. 22). Peştunların dağınık olarak yerleştiği bu bölgeye, Zahîrüddîn Muhammed Bâbü'r Şah (ö. 937/1530) 1505 ve 1525 yılları arasında birçok kez ordu sevk etmiş, 1522'de Kandahar'ı fethetmiştir. Böylece birçok kabileye bölünen Peştunlar, o dönemde Dürani adıyla hüküm süren ve en büyük Peştun kabilesi olan Abdali Kabilesi liderliğinde Babürlü Devleti ile karşı karşıya gelmiştir. Babürlüler Hindistan ve Horasan arasında bağ kurmak ve Hindistan dışında da ilişkilerini muhafaza etmek için önlerinde duran yarı bağımsız ve göçebe olan Peştun kabilelerini kendilerine bağlamak istemişler ancak Peştunlar, Babür Devletine vergi vermek istemediklerinden dolayı iki asır boyunca Babürlü Devleti ve Peştun kabileleri arasında çatışma yaşanmıştır (TDV, 2020, s.133).

Uzun bir süre dağınık halde yaşayan Peştunları ilk birleştirmeye çalışan kişi Peştun savaşı-şair Hûşhâl Han Hotak (1613-1689) olmuştur. Hûşhâl Han birçok kabileye ayrılan Peştunların en güçlü kabilesi Afridîler'le anlaşarak Evrengzîb'e bağlı kabilelerden Bengişler'e karşı harekete geçmiş ve onları yenmiştir. Ancak Evrengzîb, 1674'te Pakistan sınırları içinde bulunan Hasanabdal kasabasında bir askerî saldırı başlatmış ve Peştun kabilelerinin tüm mukavemetini kırmıştır. Bunun sonucunda Peştunlar bir süre daha dağınık bir şekilde yaşamaya devam etmiştir. 1709'da bu kez Mir Üveys bağımsızlığını ilan ederek Hotakî hanedanını kurmuş ve böylece Afganistan Devletinin ilk temelleri atılmıştır. Hotaki hanedanlığı 1729'da Nadir Şah (Afşar hanedanı) tarafından Damgan Savaşı'nda yenilmiş ve Afganistan

bölgesine yeniden geri çekilmek zorunda kalmıştır. Uzun bir süre bu bölgede özellikle dağlık kesimlerinde yaşayan Peştunlar, Gazneliler döneminde İslamiyet'e geçmişler Safevi Devleti ile Babür Devleti arasında yaşanan sürtüşmeler yüzünden Argandab ve Tarnak vadilerine inmişlerdir. İki devlette Peştunlar üzerine belli bir otonomiye sahip olamamışlar ancak Peştunlar da bağımsız bir yapı kuramamışlardır (Sadat, 2017, ss. 166-180)

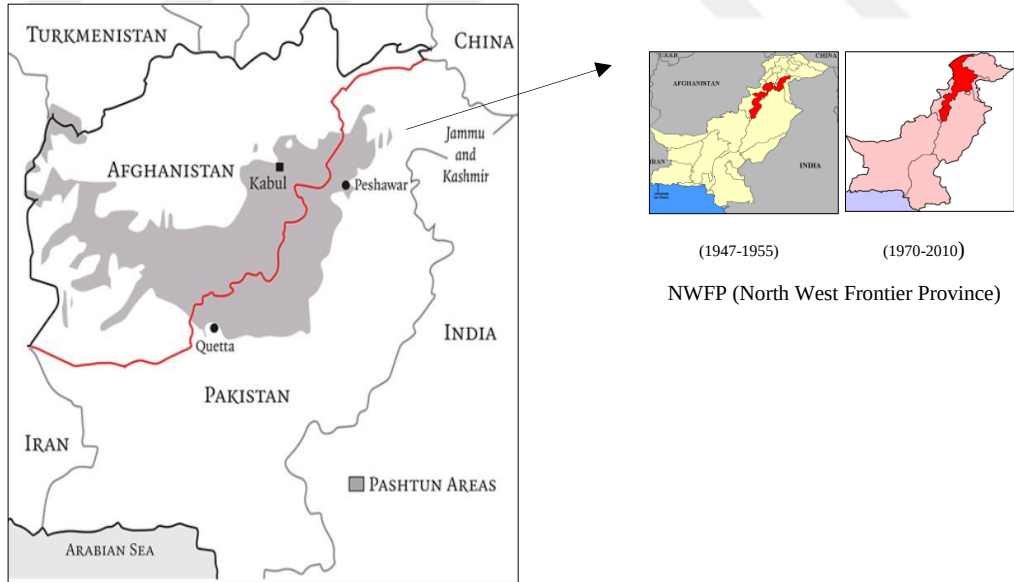
18.yüzyılda bölgede Hint, Türk ve Pers imparatorluklarının dağılmasıyla özellikle Kandahar ve Herat çevresindeki Peştunların kendi devletini kurma talepleri yeniden ortaya çıkmıştır. Bu kez 1747'de yılında güneyli Peştunlar (Dürani Aşireti), Ahmed Şah Dürani'nin önderliğinde Barakzayi, Bamizayi, Popalzayi gibi Peştun kabileleri birleştirerek Dürani Devleti'ni (1747-1826) kurmuş ve Kandahar'ı başkent ilan etmişlerdir. Günümüz Afganistan'ının temelini oluşturan ilk büyük devlet bu devlet olmuştur. Dürani, devletin sınırlarını Ceyhun ve İndus Nehirlerine kadar genişletmiştir. İran'daki Afşar Türk İmparatoru Nadir Afşar'ın ölümünden sonra, Dürani Peştun Devleti, Hindistan'ın kuzey ve kuzey batısında özellikle Peştun kabilelerinin yaşadığı bölgelerde hâkimiyetini kurmayı başarmıştır (Şekil 4.1.). Ancak Dürani Devleti 1826'da, iç çatışmalar, kardeş rekabeti, diğer güçlerin yükselişi ile birlikte yıkılmış, bu Peştun bölgeleri Sih Devleti'ne ve ardından da Britanya sömürgesinin kontrolü altına girmiştir (TDV, 2020, s.135).

Şekil 4.1. Ahmed Şah Dürani Dönemi-Dürani Devleti sınırları

Kaynak: (Erişim tarihi: 4 Ağustos 2022). https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Durrani_Empire_1747

19. yüzyıl boyunca Britanya İmparatorluğu, Hindistan yarımadasının tamamına hâkim emperyal bir güç olarak varlığını hissettirmiştir. Diğer taraftan Çarlık Rusya'sı, birçok Orta Asya hanlıklarını yıkarak Afganistan ile komşu durumuna gelmiştir. Böylece Afganistan bölgesi Britanya ve Rusya açısından büyük bir mücadele sahasına dönüşmüş, ancak her iki imparatorlukta bu bölgede mutlak hâkimiyeti sağlayamamıştır. Bölgenin sınırları kesin çizgilerle belirlenemediği için sürekli ayaklanmalar baş göstermiştir. Britanya Devleti kendisine sorun yaratan Peştun kabilelerinin büyük bir bölümünü, Lahor (1838) ve Gandomak (1879) Antlaşmaları ile sömürgesindeki Hindistan'ın sınırları altına almayı başarmıştır. Bu antlaşmalar ile Swat, Bajaur ve Chatral bölgeleri Hindistan'a bırakılmış ancak isyanlar dindirilememiş, Hindistan ve Afganistan sınırları kesin olarak çizilememiştir. Sorunu çözmek isteyen Britanya, sömürge altındaki Hindistan'ın dışişleri sekreteri General Mortimer Durand'ı bölgeye göndermiştir. Ekim 1893'de General Durand, Şekil 4.2. görülen sınırı ve birçok antlaşmayı Afganistan Emiri Abdurrahman Han'a kabul ettirmiş, Durand Hattını çizerek Britanya egemenlik sınırı ile Afganistan Devletinin sınırını ayırmıştır (Burget, 2013, s. 67).

Şekil 4.2. Durand Hattı ve NWFP Bölgesi

Kaynak: (Erişim tarihi: 2 Eylül 2019). <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v36/n18/owen-bennett-jones/across-the-durand-line>

Çizilen yeni sınır Peştun nüfusunu iki ayrı devlete bölmüş, İngilizler kendi egemenlikleri altında kalan Peştun bölgesini NWFP (North West Frontier Province - Kuzey Batı Sınır Eyaleti) adı altında askerî bir tampon bölge olarak kullanmaya

başlamıştır. Bu dönemde NWFP bölgesindeki Peştunların liderliğini Abdülgahtar Han ve onun 1921 yılında kurduğu Hüda-yi Hizmetkâr (Allah'ın hizmetkârları) adlı organizasyon yüklenmiştir. Peştun milliyetçiliği üzerinde sosyo-ekonomik reformları hedefleyen bu hareket, kısa sürede büyük destek görmüştür. Hareketin gönüllülerinin üniforma olarak kırmızı gömlek giydiğinden “Kırmızı Gömlekliler” olarak da adlandırılmışlardır. Ancak Hindistan içinde yaşayan Müslümanların ayrılarak yeni bir devlet kurma talepleri Hindistan'ın birliğini savunanlar ve savunmayanlar arasında büyük gerilimlere yol açmış, Kırmızı gömlekliler, Hindistan'ın birlikteliğini savunmuş, Pakistan fikrini savunan Müslüman Birliğiyle karşı karşıya gelmişlerdir (Bezhan, 2014, s. 198).

1947 yılında Hindistan Kongre Partisi, İngilizlerden bağımsız bir ülke kurulması karşılığında, Hindistan'ın, ikiye bölünmesini Müslüman ve Hint çoğunluklu eyaletlerin ayrılmasını talep etmiştir. A. Gaffar Han, Hindistan'dan ayrılarak, kurulacak bir devlete olumsuz bakmış, yapılan referandumunu boykot etmiştir. Referandumun bağımsız Peştunistan seçeneğini içermemesi Peştunlar arasında büyük tepkiye yol açmış olsa da boykot etkili olmamış, Peştunlar Müslüman oldukları için, referandumun sonucunda zorunlu olarak Pakistan'ı seçmek zorunda bırakılmışlardır (Bezhan, 2014, s. 199).

Afgan hükümeti tarihi gerekçelerden dolayı birçok kez Peştunların yaşadığı sınır bölgesinin, kendisine ait olduğunu iddia etmiş olsa da İngiltere sınırı, etnik ve coğrafi yapıya dikkate almadan kendi çıkarları doğrultusunda çizmiştir. Şekil 4.3.'de görülen bu yapay sınır Peştunları her iki ülkenin farklı idari yapısı içinde sıkıştırmış, farklı tehditlere maruz bırakmıştır (Davutoğlu, 2001, s. 23). Ancak, her ne kadar çizilen sınır iki ülkeyi ve Peştunları ayırsa da bu durum aynı kabileye mensup olan insanları birbirinden ayırmaya yetmemiştir. Oldukça dağlık olan bölgede sınırlar arası insan ve mal geçişi ciddi bir kontrol olmadan devam etmiştir. Özellikle 1980'ler boyunca devam eden Afgan cihadı boyunca Pakistan'da yaşayan Peştunlar sınırı geçerek Afgan direnişine yardım etmiş, adeta bir karargâha dönüşmüştür. Savaş boyunca milyonlarca Afgan mülteci sınırı aşarak Pakistan'a yerleştiğinden akrabalık sürmüştür ve kader birliği artmıştır. Çizildiği günden itibaren Durand Hattı'nın fiziki varlığını sürdürmüş olması, her iki ülke için özellikle Peştunlar için çeşitli birçok sorunu beraberinde getirmiştir (Çevik, 2013, s. 103).

Şekil 4.3. Peştun yerleşim bölgeleri

Kaynak: (Erişim tarihi: 19 Kasım 2022). <http://www.turkistan.com.tr/afganistanda-pestun-milliyetciligi>

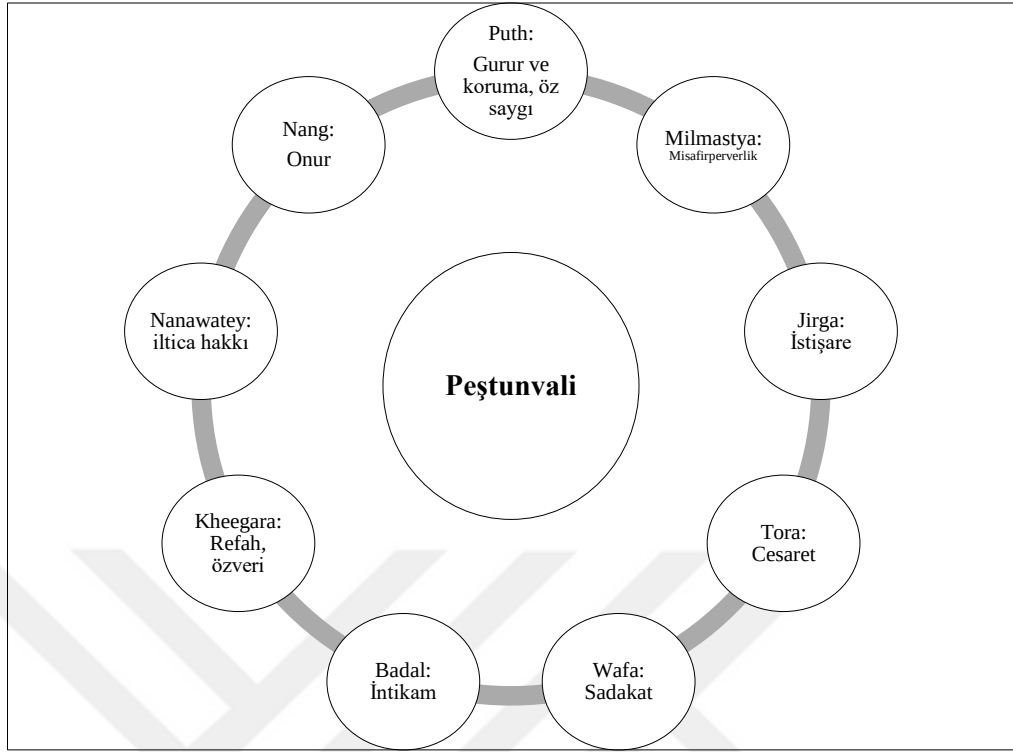
4.2. Peştun Kimliği

Bir Peştun kimliğinin varlığından söz edebilmek için birçok ortak unsuru bu toplumun paylaşması gerekmektedir. Nitekim Peştunlar çoğunlukla Farsçaya oldukça yakın bir Hint-Avrupa dili olan Darice ve Peştuca konuşmaktadırlar. Pakistan tarafındaki Peştunların dili, Urduca kelimelerin sayısı bakımından, Afganistan tarafında konuşulan Peştuca dilinden bazı farklılıklar gösterse de anlaşmalarına engel olmamaktadır. Peştuca, Pakistan'da resmi bir dil olarak kabul görmemiş ancak Afganistan'ın kuruluşundan itibaren resmi dillerinden biri olarak kabul edilmiştir (Tariq, 2018, s. 151).

Çoğunlukla Hanefi mezhebine bağlı Sünni Müslümanlar olan Peştunların katı ve geleneksel bir İslam anlayışı vardır. Özellikle, 12. yüzyılda Bağdat'ta kurulan Kadiriye tarikatı, Peştunlar arasında oldukça etkili olmuş, Kadiriye ve Nakşibendi tarikatlarının Sufi liderleri Afgan direniş hareketlerine uzun bir süre liderlik etmişlerdir. Ancak son dönemlerde büyük bir fon sağlayan Suudi Arabistan'ın desteğiyle Vahabizmin de Peştunlar arasında etkili olmaya başladığı söylenebilir. Dolayısıyla ortak bir din ve mezhebi paylaştıkları söylenebilir. Peştunlar Pak-Afgan sınırının her iki tarafında yaşayan “dünyanın en aşiretleştirilmiş grubudur” (Smith, 2009, s. 208). Çalışmanın üçüncü bölümünde de belirtildiği gibi herhangi bir bireyin bir kimlik inşa etmesi için doğuş özellikleri, ailesi, dili, dini, tarihi, kültürü, aldığı eğitim, içinde yaşadığı toplumu değerleri, uğradığı toplumsal değişimlere onu o kılan unsurların başında

gelmektedir. Peştunlar ortak bir bölgeye, ortak ada, ortak dile, ortak kültüre, ortak kökene, ortak dinî inanca ve bir tür siyasi örgütlenmeye sahip bir gruptur, dolayısıyla Peştun kabile toplumu kendini başarıyla sürdüren ayrı, kendi kendine yeten bir sosyo-kültürel kategori olarak ele alınabilir. Peştunlar da kendilerini kendilik, kimlik ve topluluk duyguları ile homojen bir grup olarak görmektedirler (Mir, 2018, s. 445).

Peştunların özerklik talepleri her zaman çok canlı olmuş ve bu durum çevre ülkeler tarafında dönem dönem manipüle edilmiştir. .Peştunların geleneklerin çok güçlü bir şekilde sürdürmesi kendi kabilesinden olana yardım etmek konusunda hassaslaştırmıştır. Peştunlar bu aidiyet duygusu içinde gerektiğinde aralarındaki anlaşmazlıkları bir kenara bırakıp ortak tehdide karşı beraber hareket etmeyi başarmışlardır. Bu homojen yapıyı bir arada tutan en önemli unsur kendilerine has kabile yapısıdır. Kabile yapısı kibir ve benliğin eşlik ettiği güçlü bir sosyal bütünlük duygusu vermektedir. Bu sistem, kabile üyelerini, atalarına, topraklarına bağlayan, toplumda yaygın olan katı geleneklere bağlılık göstererek birbirlerini koruma, karşılama ve birbirleriyle ilgilenme ruhunu telkin etmektedir (Glatzer, 2002, s. 14). Güven ve sadakat, birbirlerine karşı haklarını, görevlerini ve yükümlülüklerini sürdürmeleri de bu bağı güçlendirmektedir. Bu bağı güçlendiren töreye “Peştunvali” denmektedir. Peştunvali genel olarak Peştun kabilelerini bağlayan yasaları ifade etmektedir ve yasalar Peştun toplumunun insani ilişkilerinin çok geniş bir kısmını düzenlemektedir. Şekil 4.4. bu törenin ana unsurları verilmiştir ve bu unsurlar Peştunlar için yaşamın kodudur. Başlıca unsurları cesaret (tora), misafirperverlik (milatsa), intikam (badal), mağlup bir rakibe karşı cömertlik (nanawatee, iltica hakkı) ve jirga'nın sesini dinlemektir. Peştun kültüründe en kıymetli şeylerden biri de öç almaktır ve öcünü alana saygı duyulmaktadır ancak bu intikam kavramı, nesiller önce başlayan kan davalarının bugüne kadar devam etmesine de sebep olmuştur. Bu töre kurallarının Peştunlar arasındaki etkisi diğer etnik gruplarda olduğundan çok daha fazladır, Peştunvali, tahkimi ve iddiaların şeriatın sunduğu daha acımasız cezalara göre ayarlanmasını tercih etmesi bakımından da şeriat hukukunun uygulamalarından önemli farklılıklar gösterebilmektedir (H. Khan, 2008, s. 11).

Şekil 4.4. Peştunvali töresinin ideal unsurları

Kaynak: M..Junaid, 2020, s.7,

<https://www.liverpool.ac.uk/media/livacuk/schoolofmanagement/docs/abstracts/ethnography2010/Junaid.pdf>

Atadan gelen bir soy sistemi üzerine kurulan Peştunlar, 60 aşirete ve yaklaşık 400 alt aşirete ayrılmaktadır. Taliban'ın destekçilerinin çoğunun Gilyaz kabilesinden olduğu, Taliban'ın lideri molla Muhammed Ömar'ın bir Hotak Gilyazı, önceki Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai'nin Popalzai (Popolzai) Dürani kabilesinden geldiği, Taliban ulusal askeri komutanı Molla Beradar'ın de bir Dürani olduğu bilinmektedir. Ortak geleneksel bir sistemi paylaşan Peştunların bu kabile sisteminin üç ana özelliği vardır; "ortak bir erkek atadan geldiğine inanma, üzüm salkımı ve başsızlık" (Ahmad, 1977, s. 14-17). Bir Peştun, soyunu babasının soyundan, Peştun kabilelerinden birine ve ardından en eski ataya kadar izleyebilen biri olarak tanımlamaktadır Ortak veya baskın erkek ata, genellikle kabilesini adından sonra tanımlanmaktadır, örneğin Yusufzai, Yusuf'tan veya Ahmedzai'den Ahmed'den sonra gibi. Kabileyi belirleyen tek kriter kan bağı değildir, bazen bir kabile bölgesinde ikamet eden bir kişi belirli bir kabileye ait olmayabilmektedir. Bu yapıda, soyağacı erkek soyundan gelmekte ve bu durum ataerkillik yoluyla kabile sisteminin örgütlenmesini sağlamaktadır (Glatzer, 1998, s. 5). Peştun kabile yapısının diğer bir özelliği ise kendi başına tam bir bütün olmaması bir üzüm salkımı şeklinde oluşmuş olmasıdır. Bu yapı küçük dallara ve alt

dallara bölünmüş durumdadır. Birey bir alt klanın, sonra bir klanın daha sonra bir kabilenin ve nihayet İslam'ı kabul eden ilk Peştun olduğu söylenen Kais Abdur Rashid'den geldiği varsayılan, Peştunların bir üyesi olarak görmektedir (Amato, 2010, s. 11). Bazı Peştunlar soylarının Daru Nika ya da Baba Halid'e kadar gittiği görüşündedirler (Halid Bin Velid). Ortak bir atanın adı, onlar için büyük bir akrabalık grubuna veya aileye ait olduklarına olan inancı güçlendirmektedir. Ancak yakın akrabalar ve özellikle ilk kuzenler arasındaki rekabet, tüm Peştun kabile sisteminin önemli bir özelliğidir. Zaman geçtikçe, insanlar atalarından küçük toprak parçalarını miras almış ve aralarındaki toprak anlaşmazlıkları toprakların ve evlerin bölünmesi neden olmuştur (Amato, 2010, s. 13).

Peştun kabile yapısının üçüncü özelliği ise “başsız” olmasıdır. Böyle bir sistem, kabilenin işlerini yürütebilecek bir bireyin üstünlüğünü veya liderliğini telkin etmemekte ve dolayısıyla liderliğin bireysel çekiciliğe dayandığı sınıfsız toplumun kurulmasına yol açmaktadır. Her bir salkım karizmatik liderin otoritesine karşı isyan edebileceğinden, toplumunun bölümlere ayrılma ve çeşitlenmeye eğilimli olma olasılığı daha yüksektir. Bu durumda Peştun kabileleri hiyerarşik olmadığından ve herhangi bir ihtilaf ve sorun durumunda müzakere edebilecek tek bir lider olmadığından zorunlu olarak kabilenin ileri gelenlerinin hepsinin görüşü dinlenilmekte ve aralarında bir sözcü yani “han” seçilmektedir. Seçilen hanlar Afganistan'daki Sovyet işgalinde sırasında çok etkilenmiş, geleneksel olarak kabilenin yönetim sözcüsü han veya malik veya molla iken, Sovyet işgali ile “hanın” gücü zayıflatılmış, molla'nın statüsü büyük bir ivme kazanmıştır. Mülteci kampları Diobendi veya Selefi olan mollalar tarafından yönetilmiş, insanlar arasında, hoparlörler ve medya aracılığıyla ruhu telkin edecek konuşmaların yapılması ile molla toplumun önemli bir karakteri haline gelmiştir. Güçlenen mollalar genel olarak halka himaye sağlamış ve han yerine liderlik işlevini yerine getirmeye başlamıştır (H. Khan, 2008, s. 11).

Peştunların diğer bir özelliği son derece bağımsız olmaları, her zaman topraklarını yabancılara karşı savunmuş olmalarıdır. Peştunlar, herhangi bir otoriteyi kabul etmeme eğilimindedirler ve bu durum kimliklerinin belirgin bir parçası haline gelmiştir. Hiçbir dış güç Peştunları tam anlamıyla baskı altına alamamıştır. “Bir Peştun, savaşta olduğu zamanlar dışında asla huzur içinde olmamıştır” sözüyle bu

durum özetlenmiştir. Peştunlar işgalcilerin askerî stratejilerine uyum sağlamada çoğunlukla başarılı olmuş ancak sonrasında başka bir dış tehditle karşılaşınca kadar kendi aralarında savaşmak için bu yeni taktikleri ve ekipmanları kullanmaktan da çekinmemişlerdir (Glatzer, 2002, s. 12). 11 Eylül saldırılarının başlamasıyla birlikte, Peştun bölgesinde kendi topraklarını ve insanlarını, insanlık dışı, İslami olmayan ve Peştunvali karşıtı değerler için sömüren birçok grup ortaya çıkmıştır. Bu gruplar bölgede hâkimiyet sağlamak için kendilerine muhalif edenleri en insanlık dışı şekilde öldürmüş ve bölgede terör baş göstermiş kan dökülmeye başlamıştır. Böylelikle, barış ve özgürlük seven bir halk, Peştunvali konumunu ve misafirperverliğini yitirmiş birçok isyancıya sığınak sağlamanın yanı sıra terörizm, aşırılık alanı olarak dünyanın gündemine oturmuştur.

4.2.1. Afganistan Peştunları

Afganistan içindeki tüm etnik grupların her zaman geleceğe yönelik kaygıları ve beklentileri olduğundan, ulus devlet olma sürecinde, sürece ne tamamıyla destek vermiş ne de tamamıyla karşı çıkmışlardır. Afganistan’da siyasi istikrarla ilgili tartışmaların çoğu Afgan üst kimliğinin nasıl inşa edileceği konusu ile ilgili olmuştur. Her etnik grup devletin kontrolünde belirleyici olabilmek için birbiriyle rekabet içine girmiştir. Bundan dolayı ülkede ulusal kimlik veya bir “Afgan Ulusu” bilinci gelişmemiştir. Bundan dolayı her birey kendini mensup olduğu halk, boy ve aşirete göre tanımlamış ve bu sadece azınlık-çoğunluk kavramları üzerinden bir Afganlılık şuuru oluşmasına sebep olmuştur. Ulus devlet çatısı altında yaşayamayan insanlar, başka bir çatı altında toplanmaya ihtiyaç duymuştur. Bu boşluğu ırk ve kabile çatısı doldurmuş, nüfusu sebebiyle özellikle Peştun çatısı kapsayıcı ve geçerli bir çatı haline gelmiştir (Bozatay ve Meriç, s. 154).

Peştunlar, Afganistan’da “Afgan” sözcüğünün anlamını oluşturmaktadır. Afganistan’da Peştunlar, Peştun dilini konuşmakta ve en büyük etnik grup olarak nüfusun %42’sini, yaklaşık 15 milyonunu oluşturmaktadır. Doğu bölgesinde yaşayan Peştunlar yaklaşık 60 kabileden oluşmaktadır ve % 99’u Sünni Müslümandır ancak 1979 Rus işgalinden sonra çoğu Pakistan’a iltica etmek zorunda kalmıştır (Esmail, 2004, s. 23). Çoğunlukla ülkenin güney ve güneydoğu bölgesinde yaşayan Peştunlar, diğer bölgelerde dağınık halde ve bir bölümü de ülke sınırlarının dışında yaşamaktadır.

Uzun bir süre Afganistan'ın yönetim mekanizmalarında yer alan Peştunlar, yönetici sivil ve askerî kadrolarda etkin olmuşlardır. Afgan kralları çoğunlukla Peştunlar arasından çıkmıştır. Geçmişte, Emir Abdurrahman Han'ın, Peştun olmayanlara karşı aldığı askerî tedbirler yüzünden diğer gruplar etkisizleştirilmiş, Peştunlar ise etkili roller üstlenmişlerdir (Zaydan, 2010, s. 133). Peştun kabilelerine vergi muafiyeti ve toprak tahsisi gibi birçok ayrıcalıklık verilmiş, farklı bölgelere yerleştirilmiş ve merkezi Devletin temsilcileri olarak kabul görmüşlerdir. (Schendel ve Zürcher, 2010, s. 198). Peştunlara sağlanan bu avantajlar diğer grupların aleyhine işlemiş, etnik eşitsizlikler kurumsal hale getirilmiştir. Bu politika, “iç sömürgeleştirme” ya da Afganistan'ın “Peştunlaştırılması” olarak adlandırılmıştır. Bu durum ülke içinde sonradan yaşanacak etnik temelli çatışmaların temelini hazırlamıştır (Schendel ve Zürcher, 2010, s. 199). Peştunlara ayrıcalıklar verilmesi 1960'lara Musahiban Hanedanlığının yeni bir anayasayla daha demokratik bir siyasi sistem kurmaya çalıştığı döneme kadar gitmektedir. Ancak uluslaşma girişimleri pek başarılı olamamış, etnik grupların tasnifi giderek kurumsallaşmış ve Peştun milliyetçiliği ulus inşa sürecine yine damga vurmuştur. Yönetimde söz sahibi olan Peştunların kendilerini psikolojik olarak üstün görmeleri diğer gruplara karşı düşmanlıklarını pekiştirmiştir. Her ne kadar Peştun kabile yapısı babadan gelen bir soy sistemi üzerine kurulmuş olsa da ortak dış tehdide karşı her zaman beraber mücadele etmeyi başarmışlardır bununla birlikte aşiretler arasında yaşanan rekabet, toplumu baskı altına alarak gerilime yol açmıştır. Özellikle Taliban'ın Peştun milliyetçiliğine dayanan siyasi mücadelesinde bunun izlerini görmek mümkündür (Karadere, 2015, s. 3).

Diğer taraftan Afganistan'ın milli kimlik inşasındaki en büyük engellerden biri de Peştun milliyetçiliğidir. Ulusal birlik duygusunu engelleyen, devletin tesis etmek istediği Afgan ulus modelinin reddedilmesine yol açan aslında bu grubun iktidarla olan ilişkisidir. Peştun olmayanların ayrımcılığa uğramaları, devletin ve kurumlarının toplumun tüm tabakalarına nüfuz edememelerine yol açmıştır. Peştunlar haricinde Tacikler merkezi yönetimde söz sahibi olmayı, Hazaralar ve Özbekler ise kimliklerinin tanınmasını ve bölgesel yönetim taleplerine cevap verilmesini beklemektedir (Aras, 2008, s. 55). Afganistan'daki nüfuslarına ve hâkim unsur olmalarına rağmen Peştunlar genel olarak kabile yapıları yüzünden merkezi ve kapsayıcı politik bir güç oluşturamamaktadırlar. Önemli kararların Loya Jirga tarafından alınması da kısmen

bunun önüne geçmektedir. Her Peştun kabilesinin bir temsilci bulundurduğu Loya Jirga'da meclis gibi sürekli toplantı halinde olan bir topluluk değildir sadece olağanüstü hallerde belli bir konunun veya konuların görüşülmesi amacıyla toplanan kararı aldıktan sonra da dağılan bir topluluktur. Toplantıya katılan kabile temsilcileri sabit ve sürekli değildir ki bu durum bir şekilde Peştun liderlerinin güç tabanı oluşturmalarını engellemekte ve güç elde etmek için Loya Jirga dışındaki kaynaklara (siyasi partiler, ideolojiler, dinî okullar, ekonomik bağlantılar, vs.) meyletmelerine sebep olmaktadır. Bundan dolayı Peştunlar Sovyet işgalinde birleşik bir askeri cephe oluşturamamış devlet organizasyonunu kuramamışlardır. Merkezi bir devlet otoritesinin yokluğunda, bu otoriteyi Peştun töreleri (Peştunvali) sağlamış ve geçici de olsa istikrar söz konusu olmuştur. Toplumsal krizlerin çözümünde kurumsal yapının devletle bağlantılı olması oldukça faydalıdır ve Peştunvali gibi devlet dışı geleneksel kurumların varlığı, toplumsal düzeni sağlamada en azından belli bir süre başarı getirmektedir (Bozatay ve Meriç, s. 157).

4.2.2. Pakistan Peştunları

Tablo 4.1. de görüldüğü üzere Pakistan'da 56 milyon kadar Peştun yaşamaktadır ve ülke nüfusunun %15,42'ini oluşturmaktadır ve kabaca ikiye ayrılmaktadır. Birinci grup Peşaverde yaşayan Peştunlar, ikinci grup bağımsızlarından taviz vermeyen aşiret bölgesi Peştunlarıdır. Kabile bölgesinde yaşayanlar da “dağlılar” ve “ovalılar” diye ikiye ayrılmaktadır. Peştunlarda genel olarak iki büyük kabile konfederasyonu olan Abdali Konfederasyonu, Gılzai federasyonu vardır ve tüm kabileler bunlardan birinin altında yer alır. Abdali Konfederasyonu Dürani adını almış ve Kandahar-Herat bölgesinde yerleşmiştir, Gılzailer ise Nangahar-Paktia bölgesinde yerleşmişlerdir. Pakistan Peştunların tamamına yakını Sünni olup Hanefi mezhebindedir sadece Veziristan'daki Turi kabilesi ve Orakzailerin alt kolu olan Muhammed Kel kabilesi Şii mezhebine mensuptur (Kuloğlu ve Doğan, 2011, s.11).

Tablo 4.1. Pakistan eyaletlerindeki Peştun nüfusu

Eyaletler	Peştun Nüfusu
Hayber Pakhtunkhwa	33-34 million (2017 nüfus sayımına göre)
Sindh	6-11 milyon
Belucistan	5.5 milyon
Pencap	2.3 milyon
Azad Keşmir	350,000
İslamabad Başkent Bölgesi	450,000
Pakistan Toplam	Yaklaşık 56 milyon

Kaynak: The World Factbook Central Intelligence Agency (2017),
<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/pakistan/>

Pakistan'daki medreseler ve mülteci kampları, aşiret dışı, dini bir ortamda Peştunları bir araya getirdikleri için, aşiret yapısı üzerinde derin bir etki yaratmıştır. (Giustozzi, 2008, s.44). Dolayısıyla ulema, aşiret bölgelerinin karar alma sürecinde daha güçlü hale gelmiştir (Şekil 4.5.) Medreseleri yöneten mollalar, Peştunlara, Peştunvali rengine sahip bir İslam hukuku veya şeriat versiyonu üretmiştir. Bu öğreti, İslam uğruna savaştıklarını iddia eden, aşiret savaşçıların doğmasına sebep olmuştur. Peştunlara yönelik farklı politikalar yürüten Pakistan bu etnik grubu devlet ulus kimliğine entegre etmeye çabalamaktadır (Ansary, 2014, s. 49).

Şekil 4.5. FATA (Federal Yönetilen Kabile Alanları) - NWFP Bölgesi

Kaynak: (Erişim tarihi 7 Nisan 2021). <http://www.nwfp.gov.pk>

4.2.3. Taliban ve Peştunlar

Taliban, bir taraftan kabile ruhu diğer taraftan ise küresel ümmet fikri ile beslenen bir örgüttür. Taliban'ın çekirdek kadrosunu yoksul Peştun bölgelerinden gelen ve Diyobendi gruplarca eğitilen Peştun talebeleri oluşturmaktadır. Dini bilgileri ve geleneklerini birleştirerek yeni bir anlayış geliştirmişlerdir. Taliban hareketinin temel dinamiklerini Selefilik, Diyobendilik ve Peştun kabile kültürü oluşturmaktadır. Taliban'ın siyasi düşüncesinin doğru anlaşılması için Diyobend ekolünün, Selefililiğin ve Peştun geleneğin iyi anlaşılması gerekmektedir (Yegin, 2015, s. 54).

Selefilik sadece Taliban içinde değil birçok akım içinde etkili olan bir unsurdur. Selefilik düşüncesinin nasıl ortaya çıktığını anlamak bu görüşün neden bu kadar etkili olduğunu açıklamaktadır. Orta çağda görkemli bir duruş sergileyen Müslümanlar, yenedünya ile karşılaştıklarında, Batı'nın emperyalist sömürgeci saldırgan yapısıyla çatışmak zorunda bırakılmıştır. Bu durumdan kurtulmak için Müslümanlar kendi bağımsız medeniyet kimliğini güçlendirerek Batı karşıtı bir söylem üretmeye çalışmışlardır. Bir kısım Müslüman akımlar sol ideolojilere, bazıları da geleneksel ve kültürel yapılarından dolayı İslamcı akımlara yönelmişlerdir. İslamcı akımların bir kısmı sorunun öze dönerek çözüleceğini düşünmüş, Selefilerde bunu selef zamanına geri dönerek gerçekleştirebileceğini iddia etmişlerdir. Daha sonra bu öze dönüş vurgu, ötekinin kimliğinin düşmanca tarifi, Taliban gibi selefi hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olan en önemli unsurlardan biri olmuştur (Büyükkara, 20102, s. 1299).

Taliban hareketinin özellikle Pakistan'da zemin bulmasının Selefilik ile birlikte Pakistan'ın sömürge geçmişi de etkili olmuştur. İngiltere'nin Hint yarımadasındaki hâkimiyeti, Hint-Pakistan Müslümanlarının kendilerini sürekli tehdit altında hissetmelerine sebep olmuş buna karşı Müslümanlar medreseler kurarak ve dine sarılarak direnç göstermeye çalışmışlardır. Hanefi mezhebine mensup Hint Müslümanlarının, Hindistan'ın Diyobend köyünde medrese kurması neticesinde giderek artan medresenin müntesipleri kendilerini Diyobendi olarak adlandırmışlardır. Diyobendi ekolünün kökleri, Hint Müslümanlarının 1857'deki ayaklanmalarının başarısızlıkla sonuçlanması ve Gurganiler Devletinin resmen ortadan kalkarak İngilizlerin bölgeye mutlak hâkim olmasına kadar uzanmaktadır. Yenilginin sebeplerini düşünen ulema, cihat fikrine ulaşmış ve 1867 yılında Diyobend'de tüm

öğretilerinin başına cihat fikrini koymuşlardır. Diyobendi medresesi müntesipleri daha sonra Hindistan'ın bağımsızlığında ve Pakistan'ın kurulmasında önemli roller üstlendiğinden ülke çapında büyük destek görmüş, Pakistan Devleti tarafından sürekli himaye edilmişlerdir. Selefilik, Diyobendilik, Taliban hareketini yayılımını hızlandırmış olsa da hareketin birleştirici unsuru Peştunlar ve onların kültürel kimlikleri olmuştur. Taliban, Peştun, temel yaşam felsefesininin derinliklerine girmeyi başarmış, aşiret ve kültürel kimlikleri kısmen reddeden bir dil kullanmasına rağmen özellikle Pakistan'da Peştunlarla birlikte yol almayı başarmış bir hareket olarak varlığını sürdürebilmiştir. (Birişik, 2004, s.10)

Taliban üyelerinin asli unsurları Peştun olmaktadır bu yüzden Peştun bölgelerinin dışında fazla bir varlık gösterememiştir. Afganistan içindeki Taliban, geleneklere çok katı bir şekilde bağlı olan Peştun kabileleri içerisinde hayat bulmuş ve dinî kuralları yorumlama biçimleri, siyasi anlayışları ve bu konudaki meşruiyet yöntemleri Peştun kültürüyle büyük benzerlikler göstermiştir. Örneğin Taliban'ın hilafet anlayışı, hilafetin şura kurumu göz önünde tutulduğunda halifelikten çok aşiret reisliğini çağrıştırmaktadır. Bu bağlamda Taliban'ın din adına ortaya koydukları sadece bir din anlayışından çok kabile kültürünün gelenekleriyle şekillenen ve yorumlanan bir dindir. Tüm İslamcı söylemine rağmen Taliban'ın bir Peştun örgütü olduğunu söylemek doğru değildir çünkü birçok farklı etnik gruptan da destek almıştır. Peştun kabile kültürü sert ve katıdır ve Taliban siyasetçilerinin sertlik ve katılıkları Peştun geleneğinden etkilenmiştir Peştun halkının kindarlığı ve intikamcılığı bilinen bir durumdur ve bu durumu “Peştun 20 yıl sonra intikam almaya kalktığında, aceleci davrandığını düşünür.” atasözü doğrulamaktadır. Taliban'a muhalif edenlere, özellikle Hazara ve Özbeklere yönelik sert tutumun sebebi altında intikamcılık duygusunun etkili olduğu söylenebilir (Çevik, 2013, s. 105).

Özet olarak Peştunlar, Afganistan ve Pakistan olarak iki ülkenin ülke vatandaşları olmalarına rağmen birbirlerinden kopamamışlardır. Peştunvali her iki ülkede kabilesel ve içe dönük bir kavram olarak Peştun nüfusu üzerinde etkinliğini sürdürmektedir. Ulemalar tarafından aşiret ve etnik farklılıkları aşan birleştirici bir güç olarak İslam'a sürekli vurgu yapılmasına rağmen kendilerine has bu kabile yapıları ve kimlikleri her zaman öne çıkmıştır.

4.3. Toplumsal Peştun Kimliği

Afganistan ve Pakistan’da yaşayan azınlıkların kendi kimliklerini tanımlarken kullandıkları referanslar (mezhep, vatan, kavim) birbirinden ayrılmaktadır. Bu bağlamda farklı Peştun kabilelerinin farklı Peştun kimlik tanımlarıyla karşılaşmak mümkündür. Her ne kadar Peştunlar, Afgan ve Pakistan Peştunları olmak üzere iki ana gruba ayrılmış ve Pak-Afgan sınırının her iki tarafında bölünmüş olsalar da tek ve aynı olduklarını varsaymak doğru değildir. Her iki devlet politikalarının azınlıklara ve Peştunlara yaklaşımı birbirinden farklı olduğu için Peştunların tepkileri de birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Ancak Peştunların yaşadığı coğrafya içinde oluşturduğu değerler, gelenek ve görenek, konuştuğu ortak bir dil ve din birliğinden hareketle geliştirdiği bir aidiyet bilincinden, bir toplumsal kimlikten bahsedebiliriz. Tablo 4.2.’de özetlenen Peştun toplumsal kimliğinin bu unsurları, Peştunların ortak eylemlerde bulunmasını mümkün kılmaktadır.

Tablo 4.2. Toplumsal Peştun kimliği

Peştun	
Dil:	Peştuca, Darice
Din:	İslam
Mezhep:	Sünni (Hanefi)
Değerler:	Ortak ata, kabile aidiyeti, özgürlük, bağımsızlık, güven, sadakat, başsızlık
Kültür:	Peştunvali (cesaret- misafirperverlik, intikam, cömertlik)

Üçüncü bölümde belirtildiği gibi, herhangi bir toplumsal kimlik grubunun norm ya da değerler üzerinden verdiği mücadeleler kimlik çatışmasına sebep olabilmektedir. Temel ihtiyaçların giderilmesi, çıkarların sağlanması, siyasal iktidardan pay almak, kabul edilmek, tanınmak, şeref, inanç ve değerleri korumak söz konusu olduğunda toplumsal gruplar çatışmaya girebilmektedir. Bu bağlamda Afganistan ve Pakistan’da yaşayan Peştunların yaşadığı ülke topraklarında karşılaştıkları çatışma alanları dinsel anlamda hem Afganistan hem de Pakistan’ın hem de Peştun kabilelerinin Müslüman olmasından dolayı çatışmaya sebep olmamaktadır. Mezhepsel alanda Afganistan ve Pakistan’da yaşayan Peştunların neredeyse tamamının Sünni olup Hanefi mezhebini mensup olmaları bu alandaki çatışmaların doğmasına kısmen engellemektedir. Ekonomik anlamda Afganistan Peştunları, Pakistan Peştunlarına kıyasla daha iyi bir konumda yer almaktadır. Pakistan Peştunlarının ülkedeki kaynaklara erişimleri diğer

etnik gruplara göre oldukça sınırlıdır bu yüzden çoğunlukla gerilim Pakistan hükümeti ve Peştun toplumu arasında yaşanmaktadır. Kültürel anlamda farklı iki ülkenin sınırları içinde yaşayan Peştunların etkileşimleri değişiklik göstermektedir ancak bu kültürel bir çatışmanın doğmasına sebep olacak kadar belirgin değildir. İdeolojik anlamda Pakistan Peştunlarının, Pakistan hükümetinin uygulamaları yüzünden etnik temelli bir milliyetçiliği dillendirmeleri son dönemde hız kazanmıştır, diğer taraftan Afganistan Peştunları, Taliban ile birlikte hükümette baskın olduklarından dolayı daha çok etnik unsurların altını çizmekten kaçınmakta ve birleştirici bir dil kullanmaya çalışmaktadır. Gelinek noktada, Pakistan Peştunları Pakistan Devleti altında yaşayan bir azınlık iken Afganistan Peştunları Devletin kurucu bir unsuru konumuna yükselmiştir. Dolayısıyla toplumsal kimliklerine yönelik tehditler ve onların bu tehditlere gösterdiği tepkiler de farklıdır. Afganistan ve Pakistan devletlerinin farklı tarihi geçmişleri, ülkesel sorunları ve iki ülke arasında geçmişten gelen gerilimler Peştun kimliğin yaşadığı sorunların ve çözümün bir parçası olduğundan her iki ülke arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin ne olduğunun ortaya koyulmasını zorunlu kılmaktadır.

5. GÜVENLİK SORUNLARI ARASINDA PEŞTUNLAR

5.1. Afganistan-Pakistan İlişkileri: Farklar ve Benzerlikler

Güney Asya'nın iki önemli ülkesi olan Afganistan ve Pakistan Müslüman dünyanın da yakından takip ettiği iki ülkedir. Her ne kadar iki Müslüman ülke arasında din, birleştirici bir unsur olsa da iki ülkenin yaşadığı sorunları çözmede yeterli olamamaktadır. Her iki ülkenin iç ve dış dinamikleri birbirinden farklılık göstermekte ve bu farklılıklar ve benzerlikler arasında Peştunların varlığı önemli bir rol oynamaktadır.

5.1.1. Jeopolitik Konum

Afganistan Devletinin temeli Ahmed Şah Dürani'nin 1747 yılında Peştun kabilelerini bir araya toplayarak "Loya Jirga"yı kurmasıyla atılmıştır. Büyük ölçüde dağlık bir ülke olan Afganistan denize kıyısı olmayan bir Orta Asya ülkesidir. Ülke coğrafi olarak doğudan batıya doğru uzanan Hindukuş Dağları ile kuzey ve güney olarak ikiye ayrılmıştır. Ülkenin İran, Hindistan ve Türkistan gibi önemli ülkelerin tam ortasında yer alması, önemli güçlerin ülke üzerinde rekabetine yol açmıştır. Bu sebepten dolayı "Asya kıtasının kalbi ve anahtarı" olarak tanımlanmıştır. Kurulduğu günden itibaren bölgedeki büyük güçlerinin kontrol etmek istediği Afganistan, tarih içinde önce Büyük İskender ve Zahiruddin Babür, sonrasında Pers İmparatoru Nadir Şah, yakın yüzyılda Büyük Britanya, Sovyet Rusya, Afgan diktatörleri ve günümüzde Taliban ve NATO güçleri tarafından saldırıya uğramış ve bir türlü istikrar bulamamış Stratejik konumu itibariyle büyük güçlerin vekâlet savaşlarının sahnesi haline gelmiştir (Karadere, 2015, s. 2).

Afganistan her ne kadar İngiliz yönetiminde tampon bir ülke olarak ortaya çıkmış olsa da geçmişte Hindistan'a yönelik saldırılarda geçilmesi gereken bir set, deniz yollarının keşfinden önce de doğu-batı ticaret yolu üzerinde İpek yolu'nun geçiş noktası olmuştur. Siyasi ve ekonomik olarak giderek güçlenen Çin ve Hindistan'a komşu olması da Afganistan'ın önemini daha da artırmaktadır. Ayrıca nükleer gücü olan Rusya, Hindistan ve Pakistan'a yakın olması ülkeyi kritik bir konuma getirmektedir. Afganistan, Rusya'nın güneye inmesinin önündeki en büyük engellerden biridir ve Hazar Havzası petrolü ve doğal gazının Hint Okyanusu'na aktarılabilmesi için geçiş

güzergâhındadır, bu da ülkeyi Orta Asya Petrol Boru Hatları Projesinde kavşak bir nokta haline getirmektedir. İslam, Hint ve Çin kültürünün kesişim noktasında bulunması da ayrı bir önem taşımaktadır (Gökçeöz, 2007, 159).

Pakistan devleti ise nükleer silaha sahip dokuz ülkeden biridir ve nükleer kapasitesi ve coğrafi konumu itibariyle stratejik anlamda çok önemli bir ülkedir. Ayrıca Hint Okyanusu'na olan kıyısı onu Afganistan için çok önemli kılmaktadır. Konumu itibariyle Afganistan'ı denize çıkış yollarından mahrum bırakmakta ve bu durum Orta Asya enerji nakil hatları için göz ardı edilememesine sebep olmaktadır. Pakistan Hürmüz Boğazı ve Basra Körfezi'ni kontrol edebilecek bir konumda bulunduğundan dolayı da stratejik açıdan eli güçlüdür. Pakistan'ın stratejik önemi komşularının dünya siyasetindeki ağırlığının artmasına paralel olarak sürekli artmaktadır. Aynı zamanda dünyanın yedinci en kalabalık ordusuna sahip olması da onu oldukça önemli kılmaktadır (Çevik, 2013, s. 1-18). Görüldüğü üzere her iki ülkenin coğrafi konumları birçok ülke için etkinlik alanlarını genişletmeleri adına önem arz etmekte, bu yüzden her iki ülke iç dinamiklerine birçok ülke müdahale etmekte ve her iki ülkeyi kontrol etmek için siyasi istikrarsızlıklara sebep olmaktadır. Özellikle Peştunlar her iki ülke içinde yaşayan önemli bir topluluk olarak ülke içinde siyasi istikrarsızlığın bir unsuru olarak farklı devletler tarafından dolaylı olarak kullanılabilmektedir.

5.1.2. Kimlik

Bir ülkenin ortak kimliğini oluşturan en önemli unsurlar, din, mezhep, dil, etnik, kültür, yapısıdır. Afganistan'ın karmaşık etnik yapısını birleştiren unsurlardan biri dindir. Nüfusunun %96'sı Müslümandır ve Endonezya'dan sonra en fazla Müslüman'ın yaşadığı ülkedir. Tablo 5.1. de görüldüğü üzere Afganistan halkının hangi mezhep mensup olduğuna dair kesin bir veri yoktur ancak Müslüman nüfusun yaklaşık %80'inin Sünni, %19'unu Şii ve %1'lik kısmını da diğer mezheplere mensup olduğu kabul edilmektedir. Bunun dışında ülkede Hindu, Sih ve Hristiyan gibi çeşitli dinlere mensup insanlar da vardır.

Pakistan nüfusunun ise %97'ye yakın bölümü Müslümandır; Hristiyanlar ve Hindular %3 lük bir kısmını teşkil etmektedir. Pakistan Anayasası'nın girişinde Pakistan'ın, sosyal adaletinin İslam ilkeleri üzerine kurulu demokratik bir devlet olduğu, İslam dininin devletin dini olduğu belirtilmektedir (Kuloğlu, 2011, s. 31).

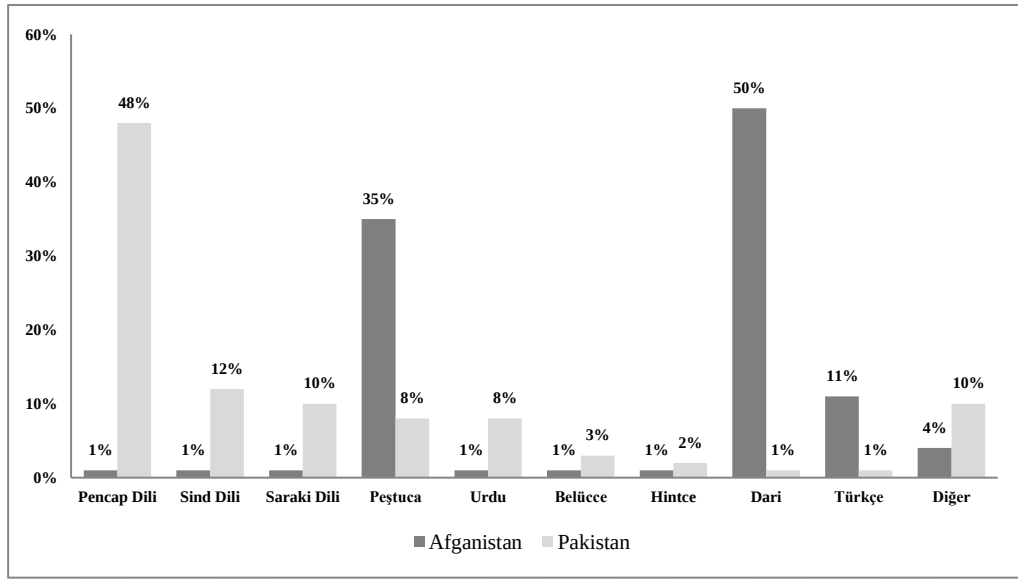
Tablo 5.1. Afganistan ve Pakistan farklar - benzerlikler

	AFGANİSTAN	PAKİSTAN
Nüfus	38,3 milyon (2022)	207 milyon (2017)
Din	% 96 Müslüman - % 4 Diğer	% 97 Müslüman - % 3 Diğer
Mezhep	% 85 Sünni - %15 Şii	% 85 Sünni - %15 Şii
Dil	Peştuca- Darice Resmi Dil %35 Peştuca, %50 Darice %11 Özbekçe -Türkmençe %4 Diğer etnik diller	Urduca Resmi dil %12 Pencap dili %10 Sind dili %8 Saraki dili %8 Peştuca dili %3 Urduca dili %2 Belüççe - Hintçe
Etnik yapı	%42 Peştun %27 Tacik %9 Hazara %8 Özbek %4 Türkmen %2 Belluc %4 Diğer etnik gruplar	%44 Pencabi, %15 Peştunlar %14 Sind % 8,4 Sarakist %4 Belluc %23 Diğer etnik gruplar

Kaynak : Kuloğlu, 2011, s. 31.

Afganistan'da Peştunca %35, Darice %50, Özbekçe -Türkmençe %11 ve diğer etnik diller %4 oranında kullanılmaktadır. Ayrıca anayasada insanların çoğunluğu tarafından konuşulan bölgesel dillerin, Peştuca ve Darice'ye ek olarak üçüncü bir resmî dil olarak kullanılabileceği belirtilmiştir. (Afganistan 2004 Anayasası, Md.16). Peştunlar çoğunlukla Peştuca, konuşmaktadır, Darice ise genellikle seçkinlerin ve İslam dininin dili olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Karadere, 2015, s. 2).

Pakistan'da etnik çeşitlilik ile birlikte dilsel çeşitlilik vardır. Resmî dili Urduca olmakla birlikte yaklaşık 60 dil konuşulmaktadır. Ülke nüfusunun %48 Pencap dilini, %12'sini Sind dilini, %10 Saraki dilini, %8 Peştuca, %8 Urduca, %3 Belüççe %2 Hintçe konuşmaktadır. Gerek etnik ve gerekse dilsel çeşitlilik ülke kimliğinin oluşumunda bir etken olsa da günümüzde Pakistan kimliği Hindistan'a muhalefet duygusuyla şekillenen bir kimliktir. Devlet varlığını ve meşruiyetini Hindistan karşıtlığı üzerinden sağlamaktadır. Bu bakış açısı iç politikayı, dış politikayı ve güvenlik algılarını da belirlemektedir (Şekil 5.1.). (Yegin, 2015, s. 38).

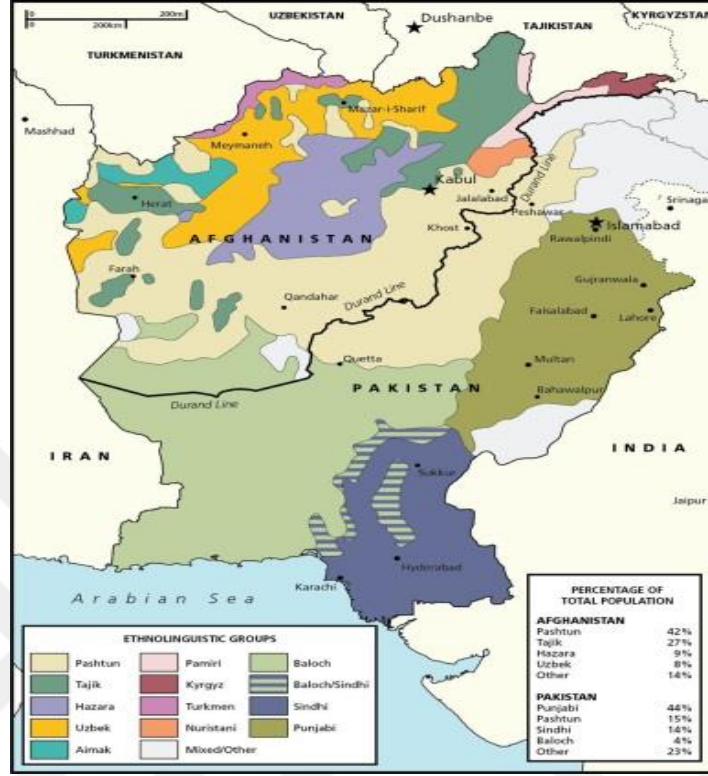
Şekil 5.1. Afganistan-Pakistan Dil Dağılımı

Kaynak: Yegin, 2015, s. 38

Afganistan’da, dinî kimlik, kabile kavramı ve etnik milliyetçilik Afgan kimliğine oranla daha ön plandadır. Afganistan’da etnik gruplar arasında en baskın grup Peştunlardır ve ancak kaç farklı etnik yapının olduğu ve bunların nüfusunun ne olduğu konusunda herhangi görüş birliği bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda 50’nin üzerinde kavim belirtilmiştir ancak Anayasa’da 14 etnik grup resmî olarak tanınmaktadır. Bunlar Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Türkmen, Belluc, Peşei, Nuristani, Aymak, Arap, Kırgız, Kızılbaş, Göçer ve Brohi gruplarıdır. Ancak topluma bakıldığında ırksal, dilsel, kültürel ve dinî anlamda, karşımıza 18 etnik grup çıkmaktadır. Bunlar Peştunlar, Tacikler, Türkler (Özbek, Türkmen, Kızılbaş, Kazak, Kırgız, Karakalpak), Hazaralar, Aymaklar, Beluciler, Brahuiler, Nuristaniler, Rajasthaniler, Araplar, Hindular, Pamiriler, Sihler, Yatlar, Pencabiler, Darvaziler, Paşhailerdir. Nüfusun büyük oranını %42’ni Peştun, %27’sini Tacik, %9’unu Hazara, %8’ünü Özbek, %4’ünü Türkmen, %2’sini Beluc ve %4’ünü diğer etnik unsurlar oluşturmaktadır (Yegin, 2015, s. 38).

Afganistan’dan farklı olarak Pakistan’da, nüfusun %97’sinin Müslüman olması Müslüman milliyetçiliğinin baskın kale getirmiştir. Pakistan için, Hindistan ile devam eden Keşmir sorunu İslam dini dışında ayrı bir birleştirici unsur olmuş, Pakistan içindeki Müslümanların ortak bir düşman karşısında birleşmesini sağlamıştır. Afganistan’da ve Pakistan’da ortak iki etnik grup Peştunlar ve Belucilerdir. Diğer etnik gruplar ise her iki ülkede birbirinden farklılık göstermektedir. Pakistan’da nüfusun,

%44 Pencabi, %15 Peştunlar, %14 Sind, % 8,4 Sarakist, %4 Belluc %23 diğer etnik gruplardan oluşmaktadır (Mutanoğlu, 2006, s. 18).

Şekil 5.2. Afganistan ve Pakistan etnik dağılımı

Kaynak: (Erişim tarihi: 3 Temmuz 2022). https://www.researchgate.net/figure/Ethnolinguistic-Groups-in-Afghanistan_fig1_324807623

38 milyonun üzerindeki Afganistan nüfusunun yaklaşık % 46'sı erkek, % 4'ü kadındır. Oldukça genç bir nüfusa sahip olan Afganistan'da nüfusun % 42'si 14 yaşın altındadır. Çoğunlukla köyde yaşayan nüfusun sadece, %16,5'i şehirde yaşamaktadır. Nüfusun %80'i tarımla (bunların yüzde 14,3'u uyuşturucu ticaretine dâhildirler) uğraşmaktadır. Nitelikli işçilerin sayısı ve okuma yazma bilenlerin nüfusa oranı oldukça düşüktür (Mutanoğlu, 2006, s. 20).

Diğer taraftan Pakistan, 207 milyonluk nüfusuyla, dünyanın en büyük altıncı nüfusuna sahip ülkesidir. Pakistan aynı zamanda en büyük Müslüman nüfusunun yaşadığı ikinci ülkedir ve nüfuzu ciddi avantajlar sağlamaktadır. Pencap eyaleti Pakistan'ın en kalabalık eyaletidir ve ülke genelinin % 60'ı Pencap'ta yaşamaktadır. Hint kıtasının can damarıdır ve penç-beş, beş su demektir. Eyaletin başkenti kültür ve sanat başkentidir ve ülkenin en önemli simlerinden olan Muhammed ikbalin kabri Lahor'dadır. Pakistan ordusunun içindeki en kalabalık grup Pencabidir. Diğer önemli

eyaleti olan Sind eyaletinin başkenti, Pakistan'ın da ilk başkenti olan Karaçi'dir. Sind eyaletinde genel olarak Sindliler yaşamaktadır ve ülke nüfusunun %11 bu eyalette yer almaktadır. Bir liman şehri olan Karaçi 20 milyon nüfusuyla dünyanın en kalabalık şehirlerinden biridir. Ticaret ve sanayi merkezi olan bu eyalet Muhacir Havmi Hareketinin etkin olduğu bir eyalettir ve hareket eyaletin özerk bir bölge olması için çaba sarf etmektedir. Diğer taraftan yüzölçümü en büyük nüfusu en küçük olan eyalet olan Belucistan eyaletinde ülke nüfusunun %2'si yaşamaktadır. Başkenti Kuetta olan eyalette Beluciler yaşamaktadır. Sünni ve Hanefi olan bölge halkı Belüççe konuşmaktadır ve eyalet kabile düzeninin en yaygın olduğu eyalettir. Özellikle Taliban taraftarlarının yoğun bir şekilde yaşadığı eyalet, aynı zamanda Şiilere karşı en çok katliamın yapılan yerlerden biridir. Başkenti Peşaver olan Kuzey Batı Sınır Eyaletinde çoğunlukla Peştunlar yaşamaktadır ve ülke nüfusuna oranları %15 civarındadır. Peştuca ve Darice de konuşulan eyalette Peştunların yaşadığı en büyük yerleşim yeri Peşaver şehridir. Peştunların anavatanı Afganistan'dır, ancak Peşaver Pakistan ve Afgan dünyasının en önemli şehirlerindendir. Eyaleti önemli kılan Taliban rejiminin dünyaya açıldığı tek ekonomik kapı Kabil-Celalabat-Peşaver Hattı'nın burada olmasıdır (Mullick ve Hraba, 2001, s. 166).

Pakistan'da yaşayan farklı kültürlere rağmen ortak payda olan Müslümanlık kavramı, göreceli olarak "ulus" bilincini pekiştirmektedir. Ülkede Müslüman toplulukların bir arada, İslami değerler çerçevesinde oluşturulmaya çalışılan kimlik inşası ve uluslaşma süreci henüz tamamlanamamıştır ve ülke içindeki toplumsal hareketler ve dış müdahaleler bu süreci olumsuz etkilemektedir. Müslümanların bir arada yaşadığı ve İslami değerleri tecrübe ettiği bağımsız ve egemen bir Pakistan ideali pekiştirilmeye çalışılmaktadır (Çamkerten, 2021, s. 231).

5.1.3. Doğal Kaynaklar

Afganistan sadece stratejik konumu itibarıyla önemli olduğu kadar doğal kaynak bakımından da zengin bir ülkedir. Afganistan'ın henüz çıkarılmamış doğal kaynaklarının bir kısmını demir, bakır, kobalt, altın, uranyum, kurşun, alüminyum, titanyum, boksit, lityum, firuze, yakut, zümrüt vs. oluşturmaktadır. Ülkenin en büyük kömür havzalarından biri Darayu'l-Sufi'dir. Afganistan-Güney Tacikistan yatağı ile Afganistan-Güney Türkmenistan yatağı en büyük doğalgaz yataklarındandır.

Afganistan ayrıca beş adet büyük petrol yatağında sahiptir. Ancak henüz bunlardan tam anlamıyla faydalanılamamaktadır. Kunduz ve Herat'daki Tirlpul petrol havzalarında herhangi bir çalışma başlamamıştır ancak Kunduz'da bulunan Afgan-Tacik petrol yatağında 1,6 milyar varil petrol olduğu bilinmektedir (Kabil, 2017, s. 8).

Diğer taraftan Pakistan, doğal kaynaklar açısından Afganistan kadar zengin olmasa da Sindh bölgesinde hidrokarbon rezervleri ve Belucistan bölgesinde doğal gaz rezervleri vardır. Bu bölgelerde merkezi hükümetin kontrolünün zayıf olması yerel aşiret liderlerinin çıkarılan doğal gazdan daha fazla hak talep etmelerine sebep olmaktadır. Ruhsat sahibi bazı yabancı sermayeli şirketler Marri ve Bugti gibi aşiretlerin engellemeleri yüzünden, gölgede olağanüstü hâl ilan edilmiştir. Belucistan'daki doğal gaz boru hatlarında ülkede yapılan enerji kesintileri yüzünden sıklıkla arızalar meydana gelmektedir. Doğalgaz dışında az miktarda petrol, düşük kalitede kömür, demir, bakır, tuz ve kireçtaşı rezervleri de mevcuttur (A. Khan, 2020, s. 5).

5.1.4. Ekonomik Durum

Asya Gelişme Bankası'nın verilerine göre Afganistan'da işsizlik oranı erkekler arasında %40, toplamda %14 seviyelerindedir. Ülkenin yaklaşık yarısı konut ve elektrikten mahrumdur. Ülkede profesyonel teknik eğitim verilememektedir, bu yüzden gençler arasında işsizlik çok yüksektir. Afganistan'ın gayrisafi yurtiçi hasılası (uyuşturucudan elde edilen gelirler dâhil), yaklaşık 15 milyar dolardır. Ülkedeki istikrarsızlık, bürokratik işlemlerin fazlalığı, memuriyetteki yolsuzluklar ve yüksek vergiler bu durumun en büyük nedenlerindendir. Yatırım faaliyetlerinin hukuki temelinin olmaması yüzünden ekonomik yatırımlar yapılamamaktadır. Yapılan sınırlı yatırımlar ise yapılandırılmaya ve ekonomik sorunların çözümü için yeterli değildir. Yatırımların yarısı, danışmanlık hizmetlerine harcanmakta veya donör ülkelerde kalmaktadır. BM'nin 2013 yılı şeffaflık listesine göre Afganistan, Somali ve Kuzey Kore ile birlikte son üç sırada yer almaktadır ve bu da yolsuzluğun çok yaygın olduğunu göstermektedir (Yegin, 2015, s. 46). Toprak, ülke nüfusunun en önemli gelir kaynağıdır. Afganistan'da tarım ile uğraşanların %58,1'i kendi topraklarında çalışırken, %4,6'sı toprak kiralamakta, %4,2'si mahsulün bir bölümü karşılığında başkalarının topraklarında çalışmaktadır, %11'i ise mevsimlik işçilerdir. Toprakların ıslahı da önemli bir sorundur ve tarım topraklarının sadece %12'si sulanabilmektedir.

Vahşi sulama yapıldığından, su kaynakları verimli kullanılmamaktadır. Sulama için nehirdeki su kaynaklarının %32'si harcanmaktadır (Kabil, 2017, s. 7).

Pakistan'ın ekonomik gelişiminde Afganistan gibi tarım sektörünün payı büyüktür. Ülkede gayrisafı yurt içi hasılanın yaklaşık %23'ünü tarım sektörü oluşturmaktadır çoğunlukla pamuk, buğday, pirinç, şeker kamışı ve mısır üretilmektedir. Pakistan'ın tekstil sektörü de oldukça önemlidir ve tüketim malları açısından kendi kendine yeterli durumdadır. Pamuk ve yün dokumacılığı, hazır giyim sanayi, deri ve deri mamulleri, çimento, sağlık ürünleri, şeker, meşrubat gibi gıda maddeleri temel endüstri malları arasındadır. Son dönemde kimyasal madde üretimin de ülkede önemli gelişmeler olmuştur. Nüfusun %33'ünü çalışabilir işgücü oluşturmaktadır. Nüfusun %23'ü tarımda, %19'u imalat sektöründe çalışmakta ve %58'i hizmet sektöründedir ve işsizlik oranı ise %6.3. düzeyindedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021).

5.1.5. Yönetim Yapısı

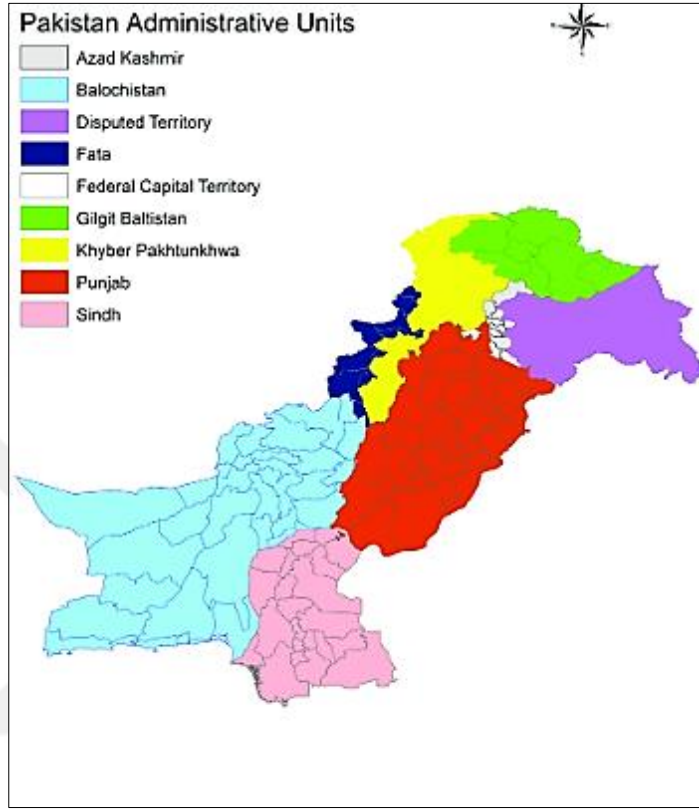
Afganistan, bilinen anlamda üniter bir devlet olamamış, toplumda bir ulusa ait olma duygusu ortaya çıkmamış dolayısıyla bir millettten söz edilememiştir. Afganistan, adeta bir kavimler, dinler mozağıdır tüm etnik gruplarca paylaşılan ortak bir değer bulmak mümkün olamamakta, milli bir kimlik oluşturulamamaktadır. Bireyler kendilerini ait olduğu etnik boy veya aşiret ile tanımlamaktadır. Ülkede yaşayanlar Afganistan'ın nasıl bir devlet yapısı olması gerektiği konusunda bir noktada buluşamamaktadırlar. Peştunlar, Peştunların yönettiği bir merkezî devlet, Tacikler merkezi devlette güç paylaşımında pay, Özbek ve Hazaralar ise kimliklerinin tanınmasını ve yerel hükümet mekanizmalarında etkin olmayı istemektedir. Afganistan'ın siyasi merkezileşme ve ulusal birlik sağlayamamanın nedenleri sadece coğrafi özellikleri, etnik, dilsel farklılıkları değildir devletin niteliği ve ülkenin tarihinde (siyasi ideolojisi, ekonomi politikası, aldığı desteğin yapısı gibi) oynadığı rol, ulus inşası sürecinde devlet içinde yer alanların özgün tutumları, güttükleri siyaset ve uygulamaları aynı derecede önem taşımaktadır (Schendel ve Zürcher, 2010, s. 197). Kurulduğu günden beri bütünlük ve istikrar yakalayamaması, ülkeye ait bir kimlik tanımının yapılamamasından ve bir Afgan kimliği oluşturamamasından kaynaklanmaktadır. Afganistan toplumunun durumunu en iyi anlatan kavram Emile Durkheim'in "anomi" kavramıdır. Toplumsal karmaşıklıkların arttığı, yeni grupların

ortaya çıktığı, geleneksel uyumun bozulduğu ve yeni bir sistemin henüz oturmadığı, toplumsal yaşamda birleştirici unsurların bozulduğu dönemlerde yaşanan anomi durumu Afganistan için oldukça açıklayıcıdır (Yegin, 2015, s. 38).

Pakistan İngiliz Hindistan'ından (British India) ayrılarak 1947 yılında bağımsızlığına kavuşmuş bir devlettir. Ancak ülkenin sorunlu sınırları 1972 yılında Bangladeş'in bağımsızlığını ilan etmesiyle çizilebilmiştir. Pakistan fikrini siyasal alanda hayata geçiren ve Pakistan'ın kurucusu kabul edilen kişi Muhammed Ali Cinnah olmuştur. Müslüman Birliği'nin (ML) ve Hindistan Müslümanlarının siyasi lideri olarak görülen Cinnah, 1940 yılında "İki Millet Teorisi" olarak bilinen teoriyi ortaya atmıştır. Hindistan'da yaşayan Hindular ve Müslümanların iki ayrı devlete sahip olmaları gerektiğini savunmuştur. Pakistan'ın kuruluş amacı Hint Kıtası'nda Müslümanların çoğunlukta olduğu bütün bölgeleri bir araya getirerek birbirinden 1500 kilometre uzaklıkta yaşayan Müslümanları tek bir devlet çatısı altında birleştirmektir. Ülkenin ismi Hint kıtasındaki çeşitli Müslüman toplulukların ve eyaletlerin baş harflerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur: P=Pencap, A=Afganistan (bugünkü Peştun halkı ve Pakistan'da onların çoğunlukta olduğu Hayber Paktunva), K=Keşmir, S=Sind ve Tan= Belucistan. Hindistan'dan ayrıldığında Batı Pakistan ve Doğu Pakistan olarak iki ayrı coğrafi ve idari birimden oluşan Pakistan, 1971 yılında yaşanan iç savaş neticesinde bölünmüş ve Doğu Pakistan bağımsızlığını kazanarak Bangladeş adını almıştır. (Çevik, 2013, s. 16). Pakistan'ın bir ulus devlet mi yoksa çok uluslu bir toplum mu olduğu kurulduğu günden beri tartışılmaktadır (Schendel ve Zürcher, 2010, s. 13). Ülkede bölgesel aidiyetler, etnik kimlikler, kabile bağları, aile ilişkileri, dinî ayrışmalar ve siyasi gruplaşmalar iç içe geçtiğinden siyasi ve sosyal hayat karmaşıktır. Bu karmaşık çoğulculuk bir yönüyle sorun olarak görünse de ülkedeki radikal kamplaşmaların önüne geçmekte ve Pakistan Devletinin bir denge unsuru olarak hareket edebilmesini sağlamaktadır.

Pakistan İslam Cumhuriyeti dört eyalet ve doğrudan merkezi yönetime bağlı üç özerk bölgeden oluşan federal bir idari yapıya sahiptir. Bu eyaletler Pencap, Sind, Hayber Paktunva (eski adı NWFP- Nort Western Frontier Province, Kuzey Batı Sınır Eyaleti) ve Belucistan'dır. Üç özerk bölge ise Gilgit-Baltistan Bölgesi, Özgür Keşmir Bölgesi ve Afganistan sınırında yer alan ve kabilelerin denetimine bırakılan Kabileler Bölgesi'dir (Şekil 5.3.). Her eyaletin kendi meclisi, hükümeti ve başbakanı vardır.

Halk seçimlerde hem eyalet meclisi için hem de federal meclis için ayrı ayrı oy kullanmaktadır. Bunların dışında her eyalette ülkenin başbakanı tarafından atanan valiler de görev yapmaktadır (Çevik, 2013, s. 18).

Şekil 5.3. Pakistan eyalet bölgeleri

Kaynak: (Erişim tarihi: 12 Eylül 2022). <https://www.mdpi.com/1660-4601/15/6/1202/htm>.

Pakistan’da din-devlet ilişkisi ve dinin toplumsal ve siyasal tanımının ne olduğu konusunda ortak bir görüş yoktur. Ülkenin karmaşık etnik yapısı içerisinde, Pakistan üst ulusal kimliği ile bu etnik kimliklerin ilişkilerin ne olacağı konusunda da henüz bir uzlaşmaya varılamamıştır. Bundan dolayı Pakistan’da dinsel, mezhepsel veya etnik çatışmalar sürekli siyasal istikrarı tehdit etmekte ve Pakistan’ı zor yönetilen bir ülke haline getirmektedir (Çevik, 2013, s. 19).

5.2. Afganistan-Pakistan İlişkileri: Güvenlik ve Çatışma

Afganistan ve Pakistan’ın çoklu etnik yapısının, sınır sorunlarının, ekonomik sıkıntılarının getirdiği istikrarsız ortam hem bölgeye hem de bir bütün olarak uluslararası güvenliğe etki eden bir durum arz etmektedir. Her iki ülkenin bağımsızlıklarını elde ettikleri günden itibaren büyük güçlerin ve kendilerine komşu

olan ülkelerin doğrudan ve dolaylı müdahalelerine maruz kalmaları da bu durumu daha da kötüleştirmektedir. Müdahaleler neticesinde iki ülkede de istikrarsızlık artmış çok katmanlı çatışmalar kaçınılmaz hale gelmiştir.

Her iki ülkenin ortak sorunları olduğu gibi birbirinden bağımsız sorunları da vardır. Pakistan için Hindistan, İran kaynaklı güvenlik sorunları Afganistan'a kıyasla daha fazla olmakla birlikte her iki ülkede yaşanan istikrarsızlıklar sorunları daha da kronikleştirmektedir. İstikrarsızlıkların nedenleri, sorunlu sınırlara, Peştunların uzaklaştırılmasına, savaş ağalarının negatif rolüne, uyuşturucu ticaretine, yetersiz yardımlara, Pakistan'ın müdahil olmasına, Taliban şiddetini besleyen yolsuzluklara, din ve İslami düşüncenin farklı siyasi angajmanlarına, etnik farklılıklara ve aralarındaki siyasi mücadelelere, kaynakların adil olarak paylaştırılmamasına bağlanmaktadır. Ancak Afganistan söz konusu olduğunda etnik ve dilsel çeşitliliğe ek olarak ülkenin köklü merkezileşme ve uluslaşma sürecinin oldukça geç başlaması, iç çatışmalar ve dış müdahalelerin gerçekleşmesi, karmaşık durumu daha da karmaşıktırmaktadır. Rus, ABD ve Batı kaynaklı kışkırtmalar da durumu içinden çıkılmaz bir duruma sokmaktadır (Yegin, 2015, s. 9).

İki ülkenin istikrarsızlığına ve güvenlik önceliklerine etki eden dış ve iç dinamikleri dikkate alarak ortak sorunları ortaya koymak için tarihsel gelişmeleri dört döneme ayırarak incelemek mümkündür. Birinci dönem, Afgan topraklarında olan Dürani Devleti'nin kurulduğu (1747) tarih ile başlayıp, Afganistan'ın bağımsızlık kazandığı 1919 yılı ve Pakistan'ın Hindistan'da ayrılarak yeni bir devlet olarak ortaya çıktığı 1947 yıllarını içine alan dönemdir. Bu dönem her iki ülkenin büyük sancılar yaşadığı ve birçok sorunun ve özellikle sınır sorunlarının düğümlendiği dönemdir. İkinci dönem bağımsızlığın kazanılması ile Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1989 yılları arasında geçen ideolojik çatışma ve parçalanmaların olduğu ve bu kaotik boşlukta çeşitli ideolojik akımların ortaya çıkarak her iki ülke içinde hareket alanlarını geliştirme çabalarının yaşandığı dönemdir. Üçüncü dönem Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasıyla iç savaşların ve sınırların belirsizleştiği, Taliban'ın belirleyici bir aktör olarak ortaya çıktığı dönem olarak adlandırılabilir nitekim Taliban ile birlikte her iki ülke öncelikleri ve güvenlik sorunları değişmeye başlamıştır. Dördüncü dönem ise 11 Eylül 2001 ABD müdahalesiyle tüm bölgenin dinamiklerini değiştiren ve ABD varlığının ağır bir şekilde her iki ülke ilişkilerine tesir ettiği ve ABD'nin çekilerek

Taliban'ın yönetime geçtiği dönemdir. Bu dönemlerde yaşanan kırılmalar günümüze yaşanan sorunların temellerini teşkil etmektedir.

5.2.1. Sınır Sorunları 1747-1947

Pakistan ve Afganistan arasında yaşanan çatışmaları etkileyen en büyük sorun, “Peştunistan” bölgesine dayanmaktadır. İngiltere'nin baskısıyla imzalanan Durand Hattı, Peştunların yaşadığı toprakları ikiye bölmüş Afganistan ile bugünün Pakistan'ı arasındaki çatışmaya sebep olan bir sınır sorununu doğurmuştur. Çizilen bu yapay sınır iki ülkeyi sürekli karşı karşıya getirmiştir. Geçmişte İngiltere, Rusya'nın Orta Asya boyunca güneye ilerlemesini engellemek ve Kuzey Hindistan'ın sınırlarının belirlemek için Dürani Devleti ile üç kez savaşmıştır. 1880'lerde Rusya'nın Ceyhun Nehri'ne kadar ilerlemesi sonucunda İngiltere resmî sınırları çizme konusunda harekete geçmiştir.

İngiltere öncelikle, sonrasında ismi Kuzeybatı Sınır Eyaleti (Northwest Frootier Province-NWFP) ve Belucistan olarak adlandırılacak olan bölgeyi kendi içinde bölgelere ayırmış ve bölgeyi 1896 yılında yaptığı bir antlaşma ile Hindistan'a vermiştir. Afgan Hanı Abdurrahman Hanbu durumu kabul etmemiş ve bir mektup göndermiştir. Bunun zerine İngiltere, İngiliz Hindistan Dış İşleri Bakanı Sir Henry Mortimer Durand'ı görüşmeleri başlatması için görevlendirmiştir (Omranı, 2009, s. 182). Sir Henry Durand ile Afganistan Emiri Abdurrahman arasında 1893-96 yılları arasında birçok görüşme gerçekleşmiş 12 Kasım 1893 tarihinde Durand Antlaşması imzalanarak “Durand Hattı” olarak bilinen sınır çizilmiş bölgede yaşayan hakların yüz yıl sonra yapılacak bir plebisit ile hangi devlete katılmak isterse onu seçmesine karar verilmiş, böylelikle sorun aslında dondurulmuş günümüze miras bırakılmıştır (Burget, 2013, s. 8).

Durand Anlaşması hem İngiliz Hint Hkmetine hem de Afgan Emirine bazı faydalar sağlamıştır. Anlaşma sayesinde Emir lkesini İngiliz Hindistan'ından ve asi kabileler tarafından yapılan diğer istilalara karşı bir süreliğine güven altına almış, ayrıca yıllık sübvansiyonu (0,6 milyon Rupı) % 100 artırarak 1,2 Milyon Rupı elde etmiş ve İngiliz Hindistan Hkmeti tarafından silah ithalatına herhangi bir itirazda bulunulmaması sözünü almıştır. Diğer taraftan Abdurrahman Han'ın anlaşmayı imzalaması i çekişmelere ve dış istillara sebep olmuş Afganistan'ı düşman kamplara blmştir.

Afgan halkını çok sert ve kanlı tedbirlerle kontrol altına almaya çalışan Han, sağlığının bozulması sebebiyle tahtını büyük oğlu Habîbullah Han'a bırakarak 1901 yılında ölmüştür. Habîbullah Han bir süre iktidarın gücünü elinde tutmuş, ancak 19 Şubat 1919'da öldürülmesiyle oğlu Emânullah Han başa geçmiştir. Yenilikçi biri olan Han, kayınpederi Mahmud Beg Tarzî'nin yardımı ile ilk önce devletin iç teşkilâtını yeniden düzenlemiş, tanınma çalışmalarına girişmiştir. Han, Mahmud Velî Han başkanlığındaki bir heyeti Rusya ve Avrupa devletlerine göndermekle işe başlamıştır. Bu bağımsız siyaset ve Sovyet rejimi ile münasebetleri geliştirme çabası İngilizleri huzursuz etmiş İngiliz kuvvetleriyle üçüncü kez karşı karşıya gelmiş savaşın sonunda 8 Ağustos 1919'da Ravalpindi Antlaşması imzalanmış, Afganistan bağımsızlığını yeniden kazanmıştır (1919). Emanullah Han'ın kendisini Afgan Kralı ilan etmesiyle başlayan sosyal reformlar, halkın direniş göstermesiyle sonuçlanmış, 1929 yılında Emanullah Han ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Ülkede oluşan yönetim boşluğundan faydalanan isyancılar Kâbil'i ele geçirmiş daha önce Emânullah Han tarafından Fransa'ya sürgüne gönderilmiş olan ordu kumandanı Nâdir Han ve kardeşleri geri dönerek Peşâver üzerinden Afganistan'a girmiş ve Kâbil'de kontrolü ele geçirmiştir (12 Ekim 1929). Bu başarı halk nezdinde memnuniyetle karşılanmış ve kabile reislerinin katıldığı bir mecliste, hanedanın kurucusu Dost Muhammed Han'ın kardeşinin torunu olan Nâdir Han Afganistan hükümdarı ilân edilmiştir (16 Ekim 1929). Nadir Han "Şah" unvanını alarak Afganistan tahtına çıkmış, bazı reformlar gerçekleştirmiş, din adamlarının görüşlerini alarak İslâmî esaslara dayalı bir idare kurmuştur. Atılan bu adımlar sayesinde kısa sürede sükûnet tesis edilmiştir. Ancak 1933'te Nâdir Şah şahsî bir düşmanı tarafından öldürülmüş, yerine oğlu Zâhir Şah geçmiş ve 40 yıl boyunca Afganistan monarşiyle yönetilmiştir. Pakistan'ın kuruluşuna kadar Afganistan, siyasi istikrarsızlıklar, sınır anlaşmazlıkları ve ülkede yaşayan Peştunların bölünmesi sonucunda çıkan iç ve dış sorunlarla başa çıkmak zorunda kalmış bu dönem Afganistan'ın halihazırda yaşadığı birçok sorunun temelini atıldığı bir dönem olmuştur (Yegin, 2015, ss. 11-27).

Pakistan'ın kurumasıyla Afganistan, Hindistan yerine Pakistan ile sınır komşusu haline gelmiş iki komşu Müslüman ülke geçmişten gelen sorunlarla uğraşmak durumunda bırakılmıştır. Yeni Pakistan Devletine Serhat eyaletinin bırakılması sonucunda Afganistan, 1863 tarihli Durand Anlaşması'nı feshettiğini açıklamıştır. 13

Haziran 1947’de İngiliz yönetimine bir nota gönderen Şah Mahmut Han, Durand Hattı sınır antlaşmasının tekrar gözden geçirilmesini ve Peştunların ağırlıkta yaşadığı Kuzeybatı Sınır Eyaletinin yeniden Afganistan’a bırakılmasını talep etmiştir. Fakat Afgan yönetiminin bu isteği İngilizler tarafından reddedilmiş bunun üzerine ikinci bir seçenek olarak Peştunlara bağımsızlık hakkı veya en azından özerklik verilmesi talep edilmiştir. Ancak İngiliz hükümeti bunu da kabul etmemiştir. Afganistan Pakistan’ı resmen işgal etmekle suçlamış olsa da İngiltere gönderdiği cevapta, sınır konusunun Britanya İmparatorluğunun gündeminde olmadığını ve bu sınırın Afganistan’ın resmî sınırı olarak kabul edildiğini söylemiştir (Karadere, 2015, s. 9). Bunun üzerine Ocak 1949’da Afganistan başkenti Kabil’de tüm Peştunlar toplanarak “Özgür Peştunistan” adıyla büyük çapta bir miting düzenlemiştir. Pakistan hükümeti buna cevap olarak Peştunlara tepki göstermiş, birçok Afgan yöneticiyi ve Peştun bölgesinde özerk bir yönetim arayışındaki Abdulgaffar Han’ı ve de kendi vatandaşı olan birçok Peştunu hapse atmıştır. Abdulgaffar Han liderliğindeki 1Hüdai Hidmetgaran Örgütünü” de kapatan Pakistan Devleti daha önce Soba Serhad Peştunlarına tanıdığı yarı özerklik statüsünü de feshederek Durand Hattı’nı uluslararası sınır olarak göreceğini ve mevcut durumun sürdürüleceğini beyan etmiştir (Karadere, 2015, s. 10).

Pakistan’ın Durand Hattı’na dair isteği, kendi mevcut durumunu muhafaza etmektir. Afgan Devleti ise çelişkili faaliyetler içinde olsa da sınırı bilfiil tanıtarak yürürlüğe koymuştur. Bu sınır Afganistan’ın itirazlarına rağmen uluslararası ziyaretçiler ve transit ticaret söz konusu olduğunda uluslararası bir sınır muamelesi görmektedir. Bölgede yayan Peştunlar, devlet otoritesinin kolaylıkla görmezden gelinebildiği sınır meselesinin hâlâ çözülmemiş olmasının bedelini acı bir şekilde ödemektedir. FATA bölgesi Afganistan Pakistan arasında büyük çaplı kaçakçılık faaliyetlerinin geçiş rotası haline gelmiştir. Bölge aynı zamanda hem el-Kaide için bir sığınak hem de Afgan Taliban’ı için Afganistan hükümetine ve uluslararası kuvvetlere yönelik saldırılar için bir üs olarak kullanılmaktadır. Sınırın merkezden kontrol edilmeyen göçebe Peştun aşiretlerinin ortasından geçmesi denetimini zorlaştırmaktadır. Sızma noktalarının kontrolü, araziden dağlık olması ve zorlu hava koşullarından dolayı oldukça zordur. Afganistan ve Pakistan arasında yer alan bu sıkıntıyla hangi ülkenin baş etmesi gerektiğine dair anlaşmazlık, iki komşu arasındaki ilişkileri bozmuş ve birbirlerine karşı güvensizliği beslemiştir. Durand Hattı eğer Peştunların tamamını kapsayacak

şekilde çizilmiş olsaydı, bölgedeki Peştun aşiretlerinin bölünmemiş olmasından ileri gelen etnik bir bütünlüğün kısmen sınır bölgesinde sağlanabileceği söylenebilirdi ancak mevcut durumda tarafların talepleri birbiriyle örtüşmemektedir.

Afganistan Tarafı;

- Durand hattını uluslararası bir sınır olarak hiçbir zaman kabul etmediğini,
- Durand Antlaşması'nın baskıyla imzalandığını ve bu nedenle söz konusu anlaşmaya göre çizilen çizginin geçersiz olduğunu,
- Anlaşma öncesinde ve sonrasında, İngilizlerin Durand Çizgisinin doğusundaki Peştun kabileleri üzerine özel bir ilgi ve etkiye sahip olduğunu,
- Durand Hattı'nın her iki tarafça da uluslararası bir sınır olarak düşünülmediğini, sadece İngilizlerin ve Afganların etki alanlarını sınırlayan bir hat olduğunu,
- Peştunlar üzerindeki bu etki hakkını reddeden tüm anlaşmaları reddettiğini,
- Pakistan'ın tamamen bağımsız ve yeni bir devlet olduğunu ve hiçbir şekilde İngilizlerin halefi olmadığını savunmaktadır (Burget, 2013, s. 65).

Pakistan Tarafı;

- Durand Hattı'nın yasal bir sınır olarak görmekte kararlı olduğunu ve herhangi bir başka tanıma gerek duyulmaksızın uluslararası bir sınır olarak kabul ettiğini,
- Durand Hattı'nın birçok kez Afganistan hükümdarları tarafından tanındığını ve onaylandığını,
- Durand Hattı'nın, Afganistan'ın doğusundaki insanlar üzerindeki nüfuz alanı üzerindeki egemenlik iddiasına son verdiğini,
- Pakistan'ın Britanya Hindistan Hükümeti'nin halefi olarak, bu alan ve halkları üzerinde tam egemenliğe sahip olduğunu,
- Yeniden bir halk oylamasına gerek olmadığını çünkü daha önce North West Frontier Eyaletinde gerçekleşen referandumda halkın %99'unun Pakistan'a oy kullandığını belirtmektedir (Burget, 2013, s. 63).

Genel olarak uluslararası gündemde sıcaklığını koruyan Durand Hattı tartışmasına ilişkin iki farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüş, asırlık meselenin yeniden açılmasından hiçbir sonuç çıkmayacağını ve iki ulusun gerçekleri kabul etmesi gerektiğini, komşular dışında her şeyin değişebildiği bir ortamda birbirleriyle barış

içinde yaşamalarının daha iyi olacağı görüşündedir. İkinci görüş ise bunun tam tersini düşünmektedir. Ancak sınır gerginliği diğer ülkelerin müdahale ve hareket alanlarını genişletmesi bakımından önem arz etmekte ve bazı çabalar sarf edilse de her iki ülke arasında yaşanan sınır sorunu hala aşılamamaktadır (Karadere, 2015, ss. 10-11).

5.2.2. İdeolojik Çatışmalar ve Parçalanma Sendromu 1947-1989

1947 ve 1989 yılları arasındaki dönemde, Pakistan yeni bir ulus devlet olarak kurulmuş İngiltere güç kaybetmiş, Sovyetler bölgedeki etkinliğini artırmış, Marksist ideolojilerin taraftar toplamamış ve bunun sonucu olarak bölge dolaylı olarak ABD-Sovyet çekişmesinin ortasında kalmıştır. Bu dönem bölgede Sovyetlerin aktif bir rol üstlenmesiyle yerel toplumun kendi değer ve inançlarının tam karşısında yer alan bir ideolojiyle mücadele ettiği ve sonunda kısmen galip geldiği bir dönem olarak görülebilir. İlk olarak Pakistan Devletinin kurulmasıyla yeni bir aktör olarak Pakistan ve Afganistan devletleri karşı karşıya gelmişlerdir. 1949 yılında Hindistan Başbakanı Nehru'nun ülkesinin “Bağılantısızlık Politikasını” açıklamasıyla birlikte bölgede Pakistan, ABD için alternatif bir müttefik haline gelmiş ve çıkarları gereği Pakistan'ı Soğuk Savaş jeopolitiğinin içine çekmiştir. Sovyet etkisini azaltmak isteyen İngiltere ise Pakistan ordusunu yeni silâhlar vererek modernize etme çabalarına girmiştir. Kendini tehdit altında hisseden Afganistan zorunlu olarak Sovyetler Birliği'ne yaklaştırmıştır. 1954-1961 arasında Afganistan ve SSCB arasındaki siyasi dostluk artmış karşılıklı ziyaretler, ekonomik ve kültürel anlaşmalar gerçekleşmiştir. Sovyetler bölgede nüfuzunu artırmıştır Başbakan Dâvud Han ve Dışişleri Bakanı Nâdir Han'a destek olarak yeni yollar, fabrikalar ve elektrik santralleri inşa etmiştir. Davud ve Nadir Şah'ın ön plan çıkması Zahir Şah'ı tedirgin etmiş ve sonunda Davud Han'ı görevden almıştır. Ancak Sovyetler bu karara karşı çıkmış Dâvud Han'ı desteklemiş 1973'te Zâhir Şah'ı kansız bir darbe ile devirmesine destek olmuştur. Darbeden sonra SSCB kendi okullarında yetişmiş olan sivil ve askerî personeli devletin önemli idari kadrolarına yerleştirmeye ve Afganistan'ı hızla kontrolleri altına almaya başlamıştır (Yegin, 2015, s. 21).

Sovyet hâkimiyetinin ülke içinde yerleşmesi halka tarafından tepki almış Davud Han halkı sakinleştirmek için birçok Marksist lideri tutuklatmış ancak aldığı tedbirler yeterli olmamıştır. Bu kez Sovyetler tepki olarak, Marksist subayları desteklemiş

subaylar önderliğinde başkanlık sarayı ele geçirilmiş ve Dâvud Han bütün aile fertleriyle birlikte öldürülmüştür. Sonuç itibarıyla Sovyet yanlısı devlet başkanı olan Muhammed Nur Terekî Afgan hükümetinin başına getirilmiştir (Nisan 1978). Ülkede büyük tepkilere yol açan bu darbeye karşı halk silahlanıp direnişe geçmiştir. Hafızullah Emin ve bazı çalışma arkadaşları Eylül 1979 Terekî'yi devirmeyi başarmışlardır ancak bu kez Sovyetler doğrudan askerî müdahalede bulunarak Hafızullah Emin'i öldürmüş ve yerine Babrak Karmal'ı geçirmiştir. Büyük isyana yol açan bu durum halkın ayaklanmasıyla neticelenmiş Sovyetler Karmal ve iktidarını korumak amacıyla ordu göndererek ülkeyi uluslararası hukuka aykırı şekilde işgal etmişlerdir. Sovyet işgali halkın büyük bir direnişiyle karşılaşmış ve Sovyetlerle birleşen hükümet kuvvetlerine karşı, bir iç savaş başlamıştır. Sovyet ve Afgan hükümet kuvvetleri, "Hizb-i İslâmî" adı altında birleşen mücahitlere karşı başarı elde edemediğinden dolayı 1986'da Sovyetler, hükümete yine müdahale ederek Babrak Karmal'ı görevden uzaklaştırmış ve yerine Muhammed Necîbullah'ı geçirmişlerdir. Böylece Afganistan, Sovyetlerin hâkimiyeti altında var olmaya çalışırken Pakistan da ABD tarafından Sovyetlere karşı bir kalkan olarak kullanılmaya başlanmıştır (Saray, 1988, s.25).

a. Peştunlar - SSCB

Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali ülke içinde birçok ayaklanmaya sebep olmuştur. Peştunlar topraklarını savunmak için bir araya gelmiş, başta Taliban olmak üzere birçok örgüt işgale karşı direnişte önemli roller almaya başlamıştır (Ek-1 Diğer direnişçi gruplar). Pakistan destekli Peştun kabilelerin katılımıyla güçlenen Taliban, direnişe önderlik ederek geniş bir tabana ulaşmayı başarmıştır. Bu dönemde Peştunlar ülke içinde ağırlıklarını hissettirmeye ve aynı zamanda direnişin bedelini ağır bir şekilde ödemeye başlamıştır. Afganistan'da başlayan bu direniş Sovyetler Birliğinin bölgedeki planlarını alt üst etmiş, ABD etkinliğini artırmıştır. ABD ve Pakistan desteğiyle Diyobendi medreselerinden eğitilerek Afganistan direnişine ve dolayısıyla Taliban'a katılan Peştunlar, direniş yılları boyunca ağır kayıplar vermiştir (Burget, 2013, ss. 1-9)

5.2.3. Mezhepsel Gerilimler ve Yeni Aktörler 1989-2001

1989 yılında SSCB'nin Afganistan'dan ağır kayıplarla çekilmesiyle Afganistan artık bir dış güçle değil, bu dış gücün yarattığı birçok iç sorunla baş başa kalmıştır. ABD

müdahalesine kadar geçen bu süre tüm örgütlerin farklı saiklerle desteklendiği ve ülkenin yeni bir kaosa sürüklendiği dönem olarak görülebilir. Ülkede uzun yıllar süren istikrarsızlıklar birçok gayri resmi örgütün yapılanmasına fırsat vermiştir. Pakistan ve ABD Afganistan'daki iç dengelerde belirleyici olmak adına, başta Taliban olmak üzere birçok örgütü destekleyerek bölgede taraftar toplamaya çalışmıştır. Yeni bir aktör olarak ortaya çıkan, etkinliğini artıran Taliban hareketinin en önemli unsuru Peştunlar olmuştur. Afganistan Talibanı'nın, ülke içinde hareket alanını kazanmasına, Afgan eski mücahit komutanı Niyaz Vayand'ın, Pakistan askerî istihbaratı, ISI'nın emekli subayı olan Sultan Emir'i esir alması sebep olmuştur. Emir'in eğittiği Peşaver'deki medrese öğrencileri silahlanarak onu kurtarmış 1994 yılında geri dönerek Kandahar'ı ele geçirmişlerdir ve sonrasında bu medreselerin öğrencileri ülkede Taliban olarak anılmaya başlanmıştır. Taliban'ın bu dönemdeki lideri Molla Ömer "İslami Devrim Hareketi" üyesidir. Kısa sürede siyasi-askerî çoğunluğu elde eden Taliban rakipsiz hale gelmiştir. Taliban, savaşlardan yorulmuş, yasa, adalet ve ceza sisteminin yerle bir olduğu, hiç kimse kendini güvende hissetmediği bu dönemde Afganistan halkı için toplumsal düzeni tekrar sağlayacak bir kurtarıcı olarak görülmüştür (Akhtar, 2008, s. 51).

Taliban 7 Eylül 1996'da halkın desteğiyle Kabil'i ele geçirmiş ülkenin %90'ununda kontrolü sağlamıştır. Ancak bu yayılışı ile beraber diğer mücahit gruplarla girdiği çıkar mücadelesi, eski mücahitlere karşı savaşıyor olması Taliban'ın meşruiyet problemini de beraberinde getirmiştir. Molla Muhammed Ömer'in hilafet meşruiyetini, kendince yorumladığı "Ehlül hal ve'l akd¹" teorisiyle sağlamaya çalışmıştır. Halifelik için şart olan Kureyşli olma durumunu da İbn Teymiyye'nin fetvalarına dayandırarak çözen Molla Ömer kendini halife ilan etmiştir. Halife unvanını da yine İbn Teymiyye'nin "Veli-yi Emr" kavramına dayandırarak, emirlikle

¹ Buna göre Hz. Peygamber kendisinden sonra devlet başkanı olarak Hz. Ali'yi açıkça belirlemiş, ondan sonraki dönemlerde de her devlet başkanı bir önceki tarafından tayin edilmiştir. Ehl-i sünnet ise halifenin ümmetin hâkimiyetini temsil ettiğini ve ümmetin seçimiyle iş başına gelmesi gerektiğini kabul etmiş, bu arada ilk dört halifenin meşruiyetini de koruyan bir esneklikle devlet başkanını ehlü'l-hal ve'l-akd denilen grubun belirlemesi gerektiğini ağırlıklı olarak işlemeye başlamıştır. Bu kavramın V. (XI.) yüzyıldan itibaren hem kelâm hem de "el-ahkâmü's-sultâniyye" türünde fıkıh kitaplarında görülmeye başlanması bu sebeptir. (Eş'arî, s. 459; Mâverdî, s. 6 vd.; Bâkılânî, s. 178, 180; Cüveynî, s. 59, 68, 73).(TDV İslam Ansiklopedisi)

değiştirmiştir. Bu unvanlar sayesinde Taliban Afganistan topraklarında meşruiyet problemini de çözmüştür (Arikan, 2017, s. 266).

Peştun toplumuna dayanmalarına ve aynı ideolojik görüşü paylaşmalarına rağmen yapısal olarak iki ülkedeki Taliban birbirinden bağımsızdır. Pakistan Taliban'ı, Afganistan'da kurulan ve 1996-2001 yıllarında ülkeyi yöneten Taliban'dan ayrı bir örgüt olarak 11 Eylül sonrasının siyasi ve askerî ortamında ortaya çıkmıştır. Bu örgüt Afganistan Talibanı'ndan bağımsız bir lokal örgütler topluluğudur (Çevik, 2013, s. 102). Pakistan Talibanı'nın Pakistan içindeki etkinliği, Afgan Talibanı'nın kaderiyle doğrudan ilintili olarak 11 Eylül sonrasında daha da artmıştır. Taliban her ne kadar Afganistan cihadında etkin bir araç olarak kullanılsa da zamanla kontrol edilemez hale gelmiş, 2001 yılında ABD müdahalesiyle birlikte ülke içinde yaşanan kargaşa Pakistan'ın etkinliğinin azalmasına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak Pakistan Taliban'ı, Amerika'nın ve diğer Batılı güçlerin Afganistan'dan çıkarılmasını ve Molla Ömer liderliğindeki Afgan Talibanı'nın yeniden Afganistan'ı yönetmesini destekleyerek varlığını korumaya çalışmıştır.

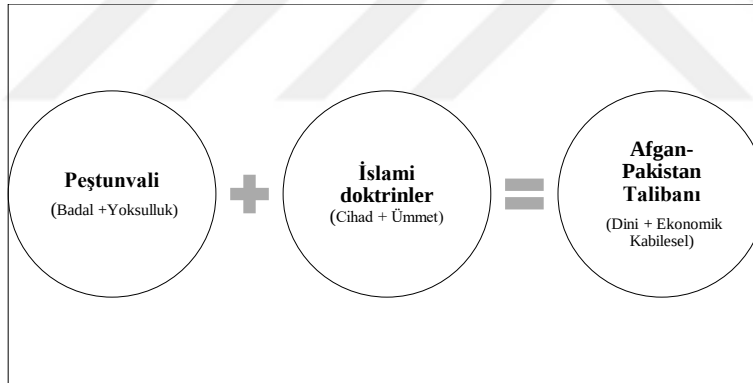
2004-2007 arasında Pakistan ordusu ve kabile destekli yerel dinî örgütler birçok kez karşı karşıya gelmişlerdir. 2007 yılında İslamabad'da Lal Mescid'de (Kızıl Mescit) toplanan İslamcı militanlara karşı Pakistan ordusunun müdahalesi, mescitte yaşayan militanları ve ailelerini öldürmesi Pakistan'ı büyük bir şiddet sarmalına sürüklenmiştir. Bu olay bir süredir FATA bölgesinde, yerel ordu ile çatışan örgütlerin, Tehrik-i-Taliban Pakistan/Pakistan Taliban Hareketi (TTP) üst başlığı altında birleşmesine ve böylelikle Pakistan Talibanı'nın resmi olarak kurulmasına sebep olmuştur. (Çevik, 2013, s.90) Pakistan Taliban'ı bir tür yerel örgütler koalisyonudur. Her biri bir kabile bölgesini kontrol eden örgütlerin büyük kısmının TTP üst başlığı altında toplanmasıyla oluşmuştur. TTP'ye mensup olmayan Taliban grupları arasında sık sık görüş ayrılıkları meydana gelmiş, yerel örgütler ile TTP arasındaki ilişkiler sürekli değişkenlik arz etmiştir. Bu açıdan TTP'nin pek çok olaya nasıl yaklaştığını tespit edebilmek de mümkün gözükmemektedir.

Her iki ülke içindeki siyasi boşluklardan faydalanan birçok örgüt bölgede yer bulmuş ve var olan sorunları daha girift hale getirmişlerdir. Ülkede 20'den fazla yabancı grup, 8-10 bin yabancı savaşçı Taliban'ın koruması altındadır. Yabancı menşeli gruplar

arasında El-Kaide, Hint Alt kıtası El-Kaidesi, Pakistan Taliban'ı, Leşkeri Tayyibe, Özbekistan İslami Hareketi, Doğu Türkistan İslami Hareketi gibi gruplar vardır. Ayrıca kesin olmamakla birlikte Afganistan'da toplam 2.5- 4 bin arası İŞİD mensubunun olduğu düşünülmektedir. Ancak etnik çoğunluğun Peştun olması sebebiyle, Peştunlardan destek almadıkça bu grupların etkin olmaları pek mümkün olamamaktadır. (Karakaya ve Nazari, 2022, ss. 167-169).

b. Peştunlar- Taliban

Afganistan'daki siyasal hâkimiyetin, eskiden beri Peştunların kontrolünde olması ancak daha sonra siyasal gücün Rabbani ile birlikte diğer gruplara geçerek onların iktidardan pay almaları, Peştunlar tarafından kolay kolay kabul edilmemiştir. Taliban üyelerinin etnik olarak çoğunlukla Peştun olması, Şekil 5.3.'de özetlendiği gibi yoksul Peştun kabilelerinin sıkı sıkıya bağlı oldukları Peştunvali geleneğinin, Taliban'ın dile getirdiği İslam'daki cihat ve ümmet doktrinleriyle örtüşmesi, Taliban'ın hem Afganistan'da hem de Pakistan'da Peştunlardan destek bulmasını sağlamıştır.

Şekil 5.4. Taliban'a destek sağlayan unsurlar

Taliban örgütünün üyeleri genel olarak üç ana gruptan oluşmuştur. Birinci grup özellikle Pakistan'daki medreselerde dinî eğitim alırken Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi üzerine direnişe katılan talebelerdir. Bu talebeler cihat döneminde Mevla Muhammed Nebi Muhammed'in liderliğindeki İslami Devrim Hareketi'nde yer alan ve hareket içerisinde Tullab ismini alan bir iç teşkilatın üyeleridir. İkinci grup çeşitli Peştun kavimlerinden oluşan cihatçı partilerden oluşur. Hikmetyar'ın Hizb-i İslami'si, Yunus Halis'in Hizb-i İslami'si, Sayyaf'ın İttihad-ı İslam'ı, Ahmet Gilani'nin Mahaz-ı Milli'si, Sıbgatullah Müceddidi'nin Necat-ı Milli'si gibi Peştun liderlere bağlı

hareketlerin üyeleri 1992-94 yılları arasında güç paylaşımına dair kanlı savaştan sonra Taliban'a katılan gruplardır. Bu grupların Taliban'a katılmalarının nedenleri arasında aşiretçilik özel bir rol oynamıştır. Bu dönemde ilk kez eskiden beri Peştunlarla olan siyasal hâkimiyet, mücahitlerin zaferinden sonra açıkça ve resmen diğer kavimlerin eline geçmiştir. Özellikle Rabbani'nin Tacik olması Peştun partilerinin Taliban'a katılmasında önemli bir rol oynamıştır. Üçüncü grup komünist rejim döneminde iktidarda olan bazı Peştunlardan oluşmuştur. Mücahitlerin zaferinden ve kendi aralarında güç savaşına girmesinden sonra, komünist rejime ve Halk ve Perçem partilerine üye olanlar, çatışmaların etnik bir boyut kazanması üzerine bu gruba katılmışlardır. Bu durum Şii-Sünni, Peştun, Tacik, Hazara, Özbek gibi tüm gruplar için geçerlidir. Öncesinde Marksist olan bu gruplar, güçlerini kaybederek mücahit gruplar içerisinde etnik kökenlerine göre yer almaya başlamışlar ve komünist rejimin bazı unsurları da sonraki dönemde etnik sebeplerle Taliban'a katılmışlardır. Bu üç grup içerisinde en güçlü ve etkin grubun birinci grup yani talebeler olduğu söylenebilir (Yegin, 2018, ss. 56-59).

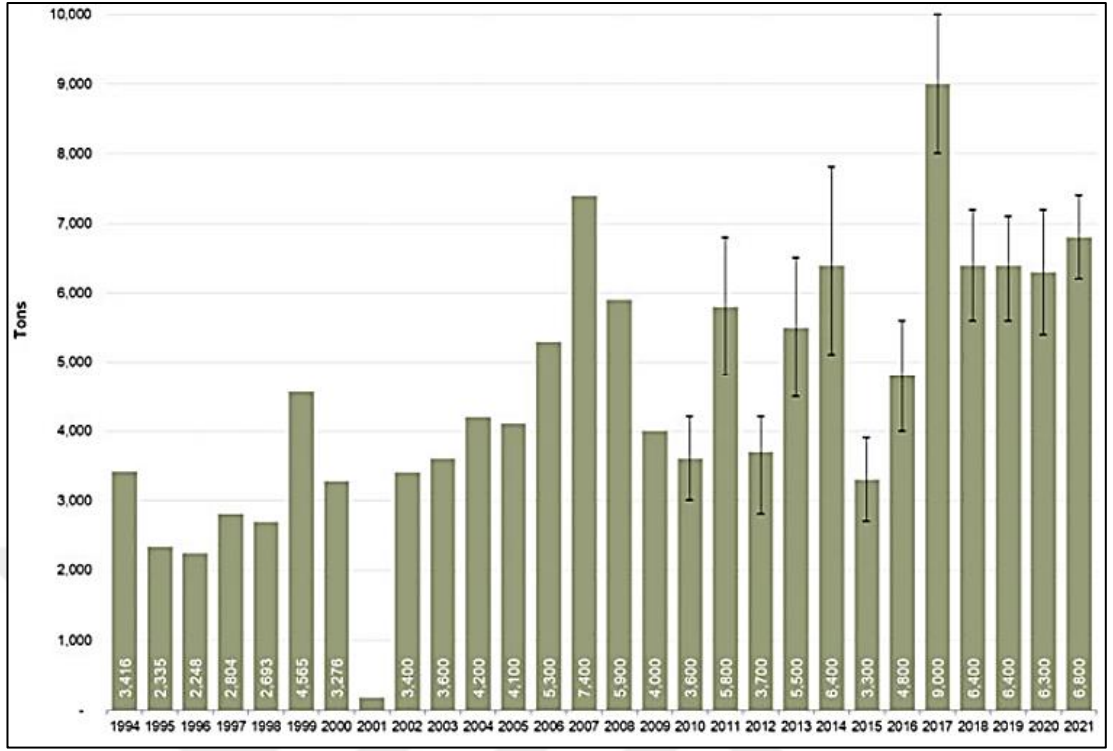
5.2.4. Dış Müdahaleler ve Uyuşturucu Ekonomisi 2001-2020

Afganistan ve Pakistan için 2001 ve sonrası ABD müdahalesi ile en büyük kırılmanın yaşandığı dönemdir ve günümüzde hala bu kırılmanın etkileri görülmektedir. Sovyetlere karşı Taliban'a desteğini hiç geri çekmeyen ABD, Taliban'ın Afganistan'da iktidarı ele geçirmesiyle yeni bir strateji belirlemiş, uluslararası platformlarda BM, Afganistan'ı temsil eden Taliban hükümeti ile uzlaşma yolunu gitmemiş, diplomasi seçeneğini göz ardı etmiş ve diplomatik çözüm arayışlarında hiç ısrarcı olmamıştır. Ancak şekil ve boyut değiştiren Taliban bu süreçte yerel misyonunun dışında küresel bir terör ağının bir parçası haline gelmeye başlamıştır. El-Kaidenin 11 Eylül 2001 ABD'ye yaptığı saldırı sonucunda gözler Taliban'a çevrilmiş ve suçlu ilan edilerek küresel bir hedefe dönüştürülmüştür. Saldırı ABD'nin bölgeye müdahalesi için iyi bir gerekçe sağlamış ve 2001 yılında yapılan ABD müdahalesiyle bölge yeniden bir kaosa sürüklenmiştir. ABD müdahalesi sonucunda Taliban rejimi, bir dönüşüm geçirerek marjinalleşmiş ve zaten deneyimli ve başarılı olduğu gerilla yöntemini benimseyerek Kabil hükümetini ve Afganistan'daki yabancı güç varlığını hedef alarak faaliyetlerine hız vermiştir. Sivil Afgan halkı için ABD ve NATO ilk

yıllarda bir kurtarıcı olarak görülmüş, ancak sonrasında güvenliğin sağlanamaması, sağlık, eğitim ve istihdam reformlarının gerçekleştirilememesi, aşiretlerin ülke yönetimine dâhil edilmemesi, sıklıkla sivil hedeflerin vurulması, Afgan halkının koalisyon güçlerine olan güvenini derinden sarsmış ve Taliban yeniden Afganistan için alternatif bir merkezi güç haline gelmiştir (Dashti, 2021 s.199).

Günümüzde Afganistan ve Pakistan'da var olan en önemli sorunların başında uyuşturucu gelmektedir. Taliban ile birlikte, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ülkelerinin ortaya çıkması, istikrarsız bölgelerde anarşiye, uyuşturucu ticaretine ve narkotik kartellerin oluşmasına sebep olmuştur. Taşımacılıkta sağlanan gelişmelerin katkısıyla Afgan uyuşturucusunun ihraç edilmesi sağlanmıştır. İşgal döneminde Afganistan hükümetlerinin kendini korumak amacıyla çiftçilerle ve uyuşturucu tüccarlarıyla iş birliğine girmesi bu ticaretin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Sovyet destekli Necibullah hükümetinin devrilişiyle birlikte etnik ve siyasi olarak bölünen gruplar arasındaki ayrılıkların iç savaşa dönüştüğü dönemde (1992-1994) uyuşturucu ticareti, mücahit grupların finanse edilmesinde kullanılmıştır. Taliban, Kandahar'ı ele geçirdiğinde bütün uyuşturucuları ortadan kaldıracığını ilan etmişse de afyon çiftçilerinden “zekât” adı altında toplanan %10-20 oranındaki vergiyi görünce afyon gelirine ihtiyaç olduğunu ve afyon ekiminin yasaklanmasının çiftçileri kızdıracığını fark ederek vazgeçmiştir. Uyuşturucu ekonomisinden tüm taraflar beslenmiş, Taliban ve hükümet yöneticileri girift ilişkilere girmiştir. İstikrarsızlık ve uyuşturucu trafiği bölgeyi terör laboratuvarına dönüştürmüş, şiddet Afganistan'ın dışına taşarak Pakistan, Hindistan, Çin, İran ve Kırgızistan'ı etkilemeye başlamıştır (Kişi, 2022, s. 47).

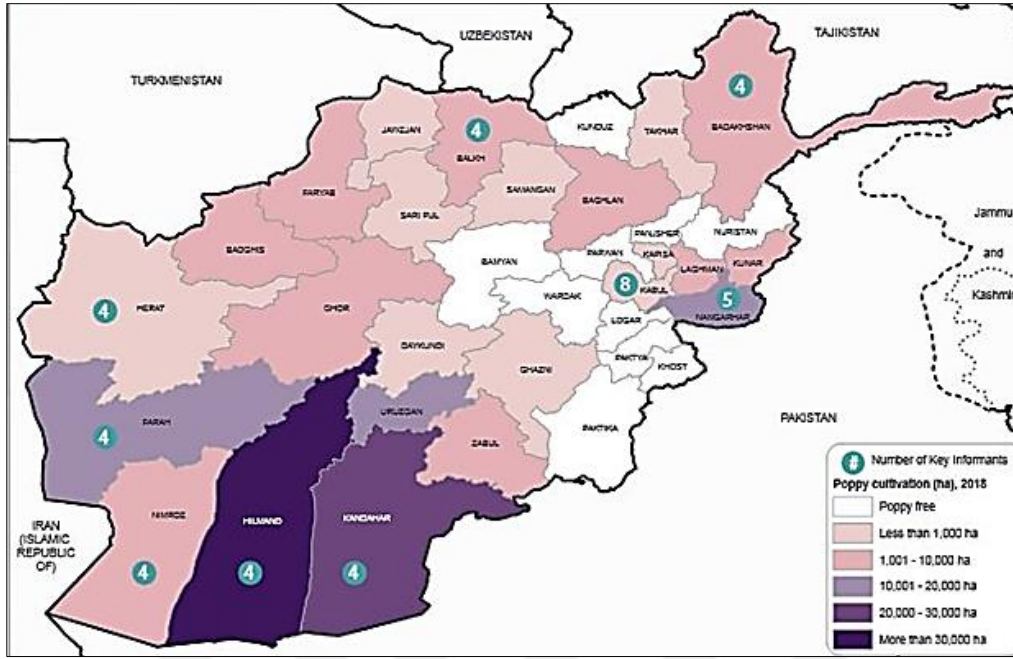
Şekil 5.5. görüldüğü üzere dünyadaki tüm haşhaşın yaklaşık %90'ı Afganistan' da üretilmektedir ve ulusal ekonomisinin %45-60'ını uyuşturucu ticareti oluşturmaktadır. Uyuşturucu piyasasının yıllık ihtiyacı 5000 tondur, ancak Afganistan'da yılda 10 bin ton üretim yapılmaktadır. 1 yıllık üretim, 2 yıllık eroin ihtiyacını veya 3 yıllık morfin ihtiyacını karşılamaktadır. Bu üretim fazlalığı dünya ölçeğinde uyuşturucunun ucuzlaması ve yaygınlaşmasına da neden olmaktadır. 2021'de afyon üretimi benzeri görülmemiş bir şekilde 6.800 ton olmuş (6.200 - 7.400 ton), 2020'ye göre yüzde 8 artmıştır. Bu afyon miktarı 270 - 320 ton saf eroine veya 390 - 650 ton ihracat kalitesinde saf eroine dönüştürülebilmektedir (UNODC. 2021, s.6).

Şekil 5.5. Afganistan’da yıllara göre haşhaş üretimi (1994-2021)

Kaynak: UNODC, 2021, s.6.

Afyondan elde edilen gelirler, ülke ekonomisine en fazla katkıda bulunan kalemlerin başında gelmektedir ve halkın %70’i tarımla geçinmektedir. Elde edilen gelirin büyük bir kısmını uluslararası uyuşturucu mafyası almakta, Afgan köylüler adeta karın tokluğuna çalışmaktadırlar. Uyuşturucu Taliban için de kârlı bir gelir kaynağına dönüşmüş, bu sayede yılda vergi ve zekât olarak 500 milyon doların üstünde gelir sağlamıştır. (Yegin, 2015, s. 45). Uyuşturucu ticareti ülkenin kuzey ve kuzey batı eyaletlerinde yasaklanmıştır. Ülkenin güney ve doğu bölgelerindeki köylerde uyuşturucu satışı açık olarak yapılmaktadır. Uyuşturucu ile mücadele sadece küçük tarlaları olan yoksul köylüleri kapsamaktadır. Büyük toprak sahipleri veya uluslararası mafya zaten hem Afganistan’la hem de Batılı devletlerle ortak çalışmaktadır. Afganistan’da üretilen uyuşturucu, Avrupa’ya, Balkan ve Kuzey güzergâhlarını takip ederek gitmektedir (Brumberg ve Shehata, 2009, s. 198).

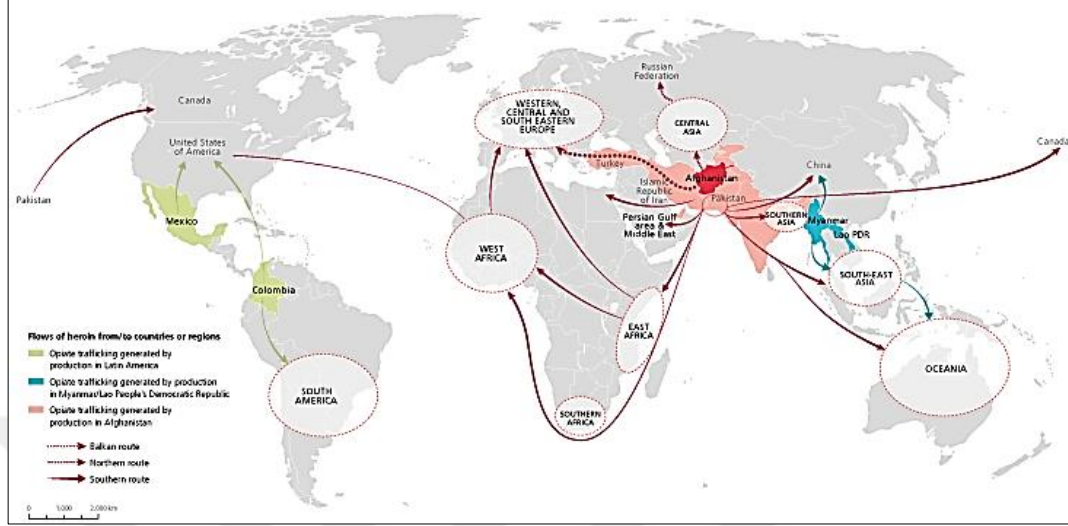
Şekil 5.6. Afganistan haşhaş üretiminin bölgesel dağılımı

Kaynak: United Nations, General Assembly Security Council, Report of the Secretary-General, 2022, s.485

Afyon ticaretinde önemli bir güzergâh Pakistan üzerinden geçen Güney güzergâhıdır. 2001 sonrası bu güzergâh Pakistan’da afyon üretimin bir parçası haline getirmiştir. Pakistan’da 1990’larda (1999-2000 yılların da neredeyse sıfır düzeyine kadar) azalan afyon üretimi, 2001 yılında Taliban’ın Afganistan’da afyon üretimini yasaklamasıyla tekrar ortaya çıkmıştır. Pakistan Hilmand, Kandahar ve Nimroz olmak üzere Afganistan’daki eroin işleme bölgelerine oldukça yakındır ve bu durum Pakistan’ı korumasız bırakmaktadır. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisinden (UNODC) alınan bilgiler doğrultusunda, Afganistan’a ait eroin ve morfinin %40’a yakınının Pakistan üzerinden geçtiği veya bu maddelerin bölgede tüketildiği bilinmektedir. Özellikle Afganistan-Pakistan sınırını oluşturan Durand Hattı’nın uzunluğu (2640 km) ve bu bölgenin dağlık olması, sınırda uyuşturucu ticaretinin kontrolünü zorlaştırmaktadır.

Şekil 5.5. ‘de görüldüğü üzere uyuşturucu ticaretinin diğer güzergâhları Afganistan’dan Türkmenistan’a, Azerbaycan ve Gürcistan’a ve Ukrayna üzerinden Avrupa’ya uzanan güzergâhtır. Bir diğeri ise Afganistan üzerinden İran’a , Türkiye’ye ve Türkiye’den Kosova oluşan ağıdır. Bu ağ Avrupa’ya ulaştığında Balkan ve Kuzey

güzergâhından, Baltık ve İskandinav ülkelerine, Orta Asya üzerinden ise Rusya'ya ulaşmaktadır (UNODC, 2019).

Şekil 5.7. Ülke ve bölgeler arası uyuşturucu ticareti güzergâhları

Kaynak: United Nations Office on Drugs and Crime , 2019. https://wdr.unodc.org/wdr2019/en/prevalence_map.html

Afganistan'da uyuşturucu maddelerinin üretimi ve ihracatı sadece kendine yakın bölgeleri değil, uzak bölgeleri de olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle Kafkasya, Kosova, Fergana Vadisi, Sincan Uygur Özerk Bölgesi- istikrarsız hale gelmektedir. Kuzey Kafkasya'da devam eden terör olayları ve uluslararası suçlar da Afganistan kökenli uyuşturuculardan elde edilen gelirlerle finanse edilmektedir. Fergana Vadisindeki etnik mücadelenin temelinde de Afganistan'da üretilen uyuşturucu maddeleri yer almaktadır. Çin istihbaratına göre Sincan Uygur Özerk Bölgesindeki ayrılıkçı hareketler tamamen Afganistan'da üretilen eroin gelirleri ile finanse edilmektedir. Afganistan'da uyuşturucu maddelerinin üretimi ile ihracatı, mevcut küresel güvenlik sisteminin aciziyetini ortaya koymaktadır.

c. Peştunlar- Uyuşturucu

1997'de Taliban'ın kontrolü ile Pakistan'dan Taliban denetimindeki alanlara geçen on binlerce Peştun mülteci, topraklarında afyon ekmeye başlamıştır. 2000 yılında Taliban afyon yasağını çıkartmış ve bu yasağı uygulamaya geçirmiştir ancak yasağın sadece uluslararası tanınma için yapıldığı bilinmektedir. 2001 yılında Taliban'ın ABD tarafından devrilişine kadar geçen sürede afyon ekiminde büyük bir artış gerçekleşmiştir. Taliban ve diğer örgütlerin hepsi bu dönemde afyon ekimine destek

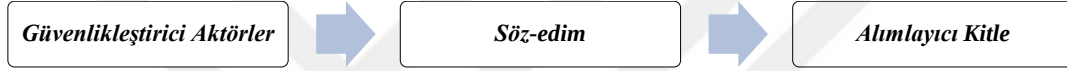
vermişlerdir. Ülkedeki iç savaş, tarım alanlarını ve altyapıyı tamamen bozmuştur, bu yüzden çiftçiler az ekimle çok kazanç elde edebilecekleri afyon üretimine yönelmişlerdir. Öyle ki uluslararası uyuşturucu şebekeleriyle bağlantıları olan yerel uyuşturucu tüccarları, çiftçilerin bir sonraki yıl için tüm ihtiyaçlarını sağlayarak afyon üretimini önceden finanse etmekte, sert kış mevsimi boyunca yetecek kadar önemli miktarda mal, yiyecek ve giyeceklerle bedeli önceden ödemektedir. Zorlu coğrafyada yaşayan Peştunlar için sulama ve aşılamanın pahalı olması çiftçilerin önceden finanse edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. İşsizlik, ekonomik kriz, savaş, güvensizlik ve uyuşturucu üretiminin kolaylığı, afyon yetiştirilmesinde kullanılan iş gücüne alternatif bir gelir kaynağının bulunmaması, terör şebekelerin, komisyon karşılığında afyon üretici ve nakliyecilerine sağladığı güvenlik ve koruma, afyon üretimini kolaylaştırmakta, bunun sonucu olarak da Peştunlar arasında uyuşturucu üretimi ve bağımlılığı artmaktadır.

6. PEŞTUN SORUNU- BİR GÜVENLİKLEŞTİRME ANALİZİ

6.1. Peştun Kimliğinin Güvenlikleştirilmesi

Kopenhag Okulu'nun çizdiği çerçeve içinde Peştun kimliğinin bir güvenlikleştirmenin konusu olup olmadığı sorusu bu çalışmanın temel sorusudur. Öncelikle Peştunların toplumsal bir kimlik oluşturup oluşturmadığı sorusuna cevap aranmış ve birçok koşul değerlendirildiğinde bir ortak kimliğin var olduğu ve dolayısıyla Peştun kimliğinin öteki kimlik ve unsurlarla ilişkisi üzerinden bir kimlik algısı oluşturduğu görülmüştür. Bu bölümde kimlik algısının nasıl inşa edildiği ve eğer bir tehdit olarak görülüyorsa nasıl tanımlanıp servis edildiği, güvenlikleştirme teorisinin aşamaları üzerinden incelenmiştir.

Güvenlikleştirmenin ana unsuru olan söz-edimini ortaya koymadan önce bu söz-ediminin hangi muhataplar arasında yapıldığı tanımlanmalıdır. Bu yüzden öncelikli olarak güvenlikleştirici aktörü ve söz edimin muhatabı olan alımlayıcı kitle belirlenmiştir. Daha sonra güvenlikleştirmenin aşamalarına geçilerek, tanımlama, ikna ve mobilizasyon aşamaları sonucunda Afganistan veya Pakistan tarafından bir güvenlikleştirmenin, yapılıp yapılmadığı aşağıdaki sistematik adımlar üzerinden izah edilmiştir.

A. Tanımlama aşaması

- Güvenlikleştirici aktörün belirlenmesi
- Referans objeye yönelik tehdidi algılama ve tanımlama
- Aktör tarafından tanımlanan referans objenin güvenlik sektörünü belirlemesi

B. İkna aşaması

- Pakistan aktörlerinin söylem eylemi (söz-edimi)
- Afganistan aktörlerinin söylem eylemi (söz-edimi)

C. Mobilizasyon aşaması

- Referans objeye yönelik tehditle mücadele için kaynakların mobilize edilmesi

6.1.1. Tanımlama Aşaması

6.1.1.1. Güvenlikleştirici aktörlerin belirlenmesi

Güvenlikleştirmenin konusu olan Peştunlar ortak bir kimliği paylaşmakla birlikte, Düraniler (batıda), Gilyazlar (Kandahar ve Kâbil arasında) ve Doğu Peştunları (Afganistan ve Pakistan arasında) olmak üzere üç farklı gruba ayrılmıştır. Kültürel ve politik açıdan Peştunların yaklaşık yarısı 1893'te yapılan Durand Anlaşması ile Hindistan (Pakistan) topraklarında diğer yarısı Afganistan'da kalmıştır. Bu bölünme Pakistan'ın bağımsız Müslüman bir devlet olarak kurulmasıyla birlikte, farklı bir boyuta taşınmış, Peştunlar iki farklı Müslüman devlet içinde yaşamaya başlamıştır. (Karadere, 2015, s.3) Bu koşullar altında sınır komşusu olan her iki ülkede devlet düzeyinde birer “güvenlikleştirici aktördür.” Bununla birlikte Soğuk Savaş sonrasında SSCB'nin çekilmesiyle birlikte oluşan siyasi boşlukta, Afganistan ve Pakistan devlet otoritelerinin yanında bölgede önemli bir aktöre dönüşen Taliban, iki ülkeden bağımsız, farklı yapılanmasıyla ve belirleyici konumuyla güvenlikleştirme sürecine bir aktör olarak girmiştir. SSCB'nin ardından ABD'nin işgali ülke içinde istikrarın yerleşmesine izin vermemiş, ülke bir iç savaşa sürüklenmiştir. ABD'nin çekilmesiyle uzun süredir bölgede etkinliğini artıran Taliban yönetimi ele geçirmiş ve istikrar sağlamaya çalışmıştır. Taliban'ın ve işgal devletlerinin varlığı, Pakistan'daki askeri-sivil çatışması her iki ülkede siyasi istikrarın uzun bir süre oluşamamasına, demokratik seçimlerle veya dolaylı yollarla gelen siyasi figürlerin uzun süre görevde kalamamalarına yol açmıştır. Bu sebepten dolayı çalışmada güvenlikleştirici aktörler, her iki ülkede uzun süre görev alan, siyasi bir söz-edimi gerçekleştirebilen, Peştunların varlığına yöneltilen olağanüstü bir tehdidin bulunduğunu ilan eden, dolayısıyla güvenlikleştirme gücüne sahip olabilecek siyasi liderler seçilmiştir (Tablo 6.1.). Bu siyasi liderlerin muhatap olmak durumunda olduğu Peştunlar dışındaki tüm toplumsal gruplar ise” alımlayıcı kitle” olarak kabul edilmiştir.

Tablo 6.1. Güvenikleştirici aktörler

Pakistan Cumhurbaşkanı	Görev Dönemleri	Afganistan	Görevleri	Etnik Kökeni
Arif Alvi	2018 –	Eşref Gani Ahmedzai	Cumhurbaşkanı	Peştun
Memnun Hüseyin	2013 – 2018	Hamid Karzai	Cumhurbaşkanı	Peştun
Asif Ali Zerdari	2008 – 2013	Taliban Yönetimi		
Pervez Musharraf	2001 – 2008	Molla M. Hasan Akhund	Bakanların V.	Peştun
Pakistan Başbakan		Abdul Ghani Baradar	Bakan Başkan Yardımcısı V.	Peştun
İmran Han	2018 – 2022	Abdul Salam Hanefi	Başkan Yardımcısı V.	Özbek
Navaz Şerif	1990 – 2013	Kari Din M. Hanif	Ekonomi Bakanı V.	Tacik
Yusuf Rıza Gilani	2008 – 2012	Kari Fasihuddin	Kurmay Başkanı V.	Peştun
		Hacı M. İdreess	Merkez Bankası Başkanı V.	Türkmen
		Molla M. Yaqoob	Savunma Bakanı V.	Peştun
		Sirajuddin Haqqani	İçişleri Bakanı V.	Peştun
		Amir Khan Muttaqi	Dışişleri Bakanı V.	Peştun
		Khairullah Khairkhwa	Bilgi ve Kültür Bakanı V.	Peştun
		Mawlawi Noor M. Saqib	Hac ve Diyanet İşleri Bakanı V.	Peştun
		Mawlawi Abdul H. Sharie	Adalet Bakanı V.	Peştun
		Noorullah Noori	Sınır ve Aşiret İşl. Bakanı V.	Peştun

6.1.1.2. Referans objeye yönelik tehdidi algılama ve tanımlama

Çalışmanın ikinci bölümünde referans nesne varlığı/bekası tehdit edilen ve meşru beka iddiasına sahip objeler olarak tanımlanılmıştı (referent object-güvenliğine kastedilen obje) bu obje çoğunlukla “devlet” ve “ulus” olarak görülmektedir. Obje devlet ise, devlet egemenliğini hedef alan tehditlere karşı beka sorunu refleksi geliştirmektedir. Eğer obje ulus ise, kimliğine yöneltilen tehditlere karşı beka sorununa eşdeğer refleksler gösterebilmektedir. Devlet ve ulus için “beka” sorunu mikro veya makro düzeylerde incelenebilir. Mikro düzeydeki analizler daha çok bireylere ve küçük gruplara odaklanırken, makro düzeydeki analizler tüm insanlık, dünya barışı, küresel sistem gibi konular üzerinden yapılır. Orta düzey analizlerde ise daha çok devlet, medeniyet ve millet ön plandadır. Bu çalışmanın verimliliği açısından orta düzeyde bir analiz çerçevesi çizilmiş ve referans nesne devlet düzeyinde ele alınmıştır.

Bölünmüş bir şekilde yaşayan Peştunların, Durand sınırının çizilmesiyle pekişen bağımsız Peştunistan kurma talebi, Taliban yapılanmasındaki rolleri, kimliklerine ve kabile yapılarına sıkı bir şekilde bağlı olmaları, mahrum bırakıldıklarına inandıkları ekonomik kaynaklara erişim talepleri, her iki devlet nezdinde sürekli göz önünde tutulması gereken bir toplum olmalarına sebep olmaktadır. Çözülemeyen sınır sorununa, siyasi istikrarsızlıklar, dış müdahaleler, parçalanmış devlet otoriteleri, geçmişten gelen Peştun tarihi algısı eklenince özellikle Pakistan için Peştun kimliğine yönelik tehdit tanımlamasını yapmak kolaylaşmıştır. Bu koşullar Tablo 6.2.’de

özetlenmiştir. Tanımlama aşamasında bu koşullar ve mevcut durum değerlendirildiğinde güvenlikleştirici aktörlerin Peştun kimliğine yönelik tehdidin tam olarak ne olduğunu belirtmesi ve buna dayanarak bir söylem inşa etmesi gerekmektedir.

Tablo 6.2. Güvenlikleştirmeyi kolaylaştıran unsurlar

Pakistan	Afganistan	Peştunlar
• Afganistan sınır sorunu • Peştun tarihi algısı • İstikrarsızlık	• Pakistan sınır sorunu • Siyasi istikrarsızlık • ABD ve uluslararası koalisyon müdahalesi	• Etnik-Kültürel Farklılıklar • Özerklik talepleri • İsyanlar • İkiye bölünen Peştun nüfusu • Tarihsel güvensizlikler • Dış müdahaleler

Pakistan için Peştunlar yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı bekasına zarar verecek bir tehdit olarak görülmektedir ve bu tehdit algısı devlet elitleri, medya ve diğer unsurlarla pekiştirilmekte, Peştunlar üzerindeki baskı artmakta ve onların potansiyel bir tehlike olarak dışlanmalarına yol açmaktadır. Herhangi bir siyasi aktörün söylemle yarattığı algıyı yerleştirilmediği sürece yani toplumu ikna edemediği sürece, alacağı aksiyonlar meşrulaşamamaktadır. Bunun için toplum nezdinde geçerli olacak bir referans nesnesine ihtiyaç vardır ve Pakistan için bu, ülkesinin toprak bütünlüğü ve devletinin bekasıdır.

Uzun bir süre SSCB ve ardından ABD tarafından işgal altında yaşayan Afganistan için iç çatışmalara son vermek ve ulusal bir kimlik altında ülkenin bütünlüğünü sağlamak mümkün olamamıştır. Taliban güçlerinin 2021 yılında ülkenin kontrolünü ele geçirmesinden önce tüm siyasi aktörlerin hedefi, çatışmaları sonlandırmak ve ulus kimlik altında toplumu bütünleştirmek olmuştur ancak ABD ve diğer dış güçlerin müdahaleleri buna imkân vermemiştir. Mevcut koşullarda Afganistan'daki Taliban yönetimi için güvenliğine kast edilen şey İslami temellere oturtmaya çalıştığı Afganistan İslam Emirliğinin bekasıdır. 2021 yılında Kültür ve Enformasyon bakanı vekili olan Taliban sözcüsü Zabihullah Mücahid 33 üyeli geçici bir Kabine kurulduğunu duyurmuş kabinede Peştun haricindeki etnik gruplara sadece üç veya dört sandalye verildiğini bildirmiştir. Görev verilen kabine üyelerinin çoğu etnik olarak Peştundur. Afganistan devletinin kurucu unsuru da Peştunlardır dolayısıyla mevcut yönetim için Peştunlar doğrudan bir tehdit olarak görülmemektedir (Tablo 6.1.) (Şefik,

2021). Geleneksel olarak Afganistan yönetiminde söz sahibi olan Peştun toplumu, psikolojik olarak kendini her zaman üstün grup olarak görmüş ve bu tutumu diğer etnik gruplara karşı zaman zaman düşmanlık olarak ortaya çıkmıştır. Peştun aşiretleri arasında yaşanan rekabet ise diğer etnik grupların bölgesel ve toplumsal ortamlarını kısmen baskı altına almıştır. Bu açıdan Taliban'ın Peştun milliyetçiliğine dayanan ideolojisi de oldukça taraftar bulabilmiştir.

Afganistan için kendi ülkesinin kurucu unsuru olan Peştunların azınlık olarak Pakistan sınırları içerisinde yaşaması, komşusundan gelecek herhangi bir tehdide karşı kullanabileceği bir unsurdur. Nitekim Afgan hükümetleri Peştun milliyetçi söylemine, Peştunların hak taleplerine, yaptıkları protestolara destek açıklamaları yapmıştır. Özellikle Hamid Karzai yönetimi sıklıkla Peştunların Pakistan'da karşılaştıkları sorunlar ve hak ihlalleri hakkında demeçler vermiştir (Afghanistan Times, 2006). Eşref Gani de Peştunlara yönelik birçok açıklamasında yasal haklarının iadesi üzerine durmuştur (Bloomberg, 2021). Peştunların Pakistan topraklarında yaşaması, Afganistan'ın Pakistan iç siyasetini yakından takip etmesine imkân vermektedir. Geçmiş dönemlerde Pakistan medreselerinde yetişen Peştunlar Pakistan tarafından sıklıkla Afganistan iç işlerini takip ve kontrol için kullanılmış Afganistan da Pakistan sınırları içinde yaşayan toplumunun uzantılarıyla, bölgedeki gelişmeler çerçevesinde güvenlik amaçlı ilişkisini sürdürmüştür. Mevcut Afganistan siyasi aktörlerinin amacı işgal güçlerinin geride bıraktığı sorunları ve sınır kavgalarını çözmek, komşularının müdahalesi engelleyecek istikrarlı bir yönetim sağlamaktır.

6.1.1.3. Referans objenin, güvenlik sektörünü belirlemesi

Pakistan ve Afganistan güvenlikleştirici aktörler tüm unsurları gözeterek güvenlik söylemlerini inşa etmek durumundadır. Çok dilli, çok kültürlü, çok etnikli bir yapıya sahip her iki ülkenin Peştunlara yönelteceği söylem dikkatle oluşturulmuştur. Pakistan için Peştunların ayaklanmaları, herhangi bir şekilde kimliklerini etkili ve belirgin hale getirme talebinde bulunmaları, diğer etnik unsurların da benzer taleplerde bulunmalarına ve toplumsal kimlik çatışmaların başlamasına sebep olabileceğinden Pakistan siyasi liderleri dikkatli bir söylem inşa etmek durumunda kalmıştır. Tehdit ve güvenlik söz konusu olduğunda Pakistan siyasi aktörleri söylemlerini tüm güvenlik sektörleri içinde inşa edebilirler ancak konu her iki devletin beka sorunu ve toplumsal

kimlikler olduğu için güvenlik söylemleri askeri, siyasi ve toplumsal sektörler içinde inşa edilmiştir (Tablo 6.3.).

Tablo 6.3. Güvenliğin sektörel dağılımı

Pakistan	Afganistan	Güvenlik sektörleri	İlgili oldukları alan
+	+	Askeri	Baskı ilişkileri
+	+	Siyasi	Otorite, yönetim sistemi
		Ekonomik	Ticaret, üretim finans ilişkileri
+	+	Toplumsal	Kolektif kimlik ilişkileri
		Çevresel	İnsan faaliyetleri, gezegenin biyosferi

6.1.2. İkna Aşaması

Pakistan siyasi aktörlerinin söz edimlerini inşa etmeden önce tehdidin gerçek bir tehdit olduğuna dair görüşün pekiştirilmesi gerekmektedir. İktidarda bulunan Pakistan siyasi karar vericilerinin en büyük endişesi her zaman ülkenin bütünlüğünü korumak olmuştur. Peştunlar bu bağlamda Pakistan'ın kuruluşundan itibaren dikkatle takip edilen fazla da güvenilmeyen bir etnik gruptur. Nitekim bölgede bir dönem hâkim olan sömürge metinlerinde bunun ilk izlerini sürmek mümkündür. Peştunlar geçmişte birçok İngiliz yazar tarafından, “savaşçı, yâri vahşi, kanunsuz, paraya düşkün, barbar, hayvan-benzeri, kinci, kana düşkün, bağınaz, yarı insan” olarak resmedilmiş ve bu resim uzun bir süre güncelliğini korumuştur (Oliver, 1890, s. 183) (Tahir, 2017, ss. 7-8) Bazı yazarlar tarafından bu resim eleştirilmiş olsa da hâkim bakış açısı pek değişmemiştir. Elbette bunda edebiyatta Peştun sesinin bulunmaması, Peştunların sömürgeci temsiline ilişkin sınırlı sayıda veya hiç karşı anlatının olmamasının da etkisi vardır. Pakistan Devleti kurulduktan sonra bile İngiliz sömürge geçmişinin izlerini uzun bir süre taşımıştır. İngilizce hala resmi dildir ve bu dilde üretilen edebiyatın etkisi Pakistan edipleri arasında devam etmektedir. Peştunlar için çizilen olumsuz profil birçok siyasi figür, akademisyen ve basın tarafından da devam ettirilmektedir (Hanifi,2006).

Geçmişten gelen algılarla birlikte Pakistan aktörleri söz-edimlerinin alımlayıcı kitle üzerindeki tesirini artıracak, toplumun bakış açısını olumsuzlayacak tarihi vakaları kullanmışlardır. Peştunlara karşı duyulan güvensizliğin elbette tarihsel bir bağlamı vardır. Peştunlar Pakistan'ın kurulmasını talep eden Müslüman Birliği Partisi'nin

karşısında, Hindistan Ulusal Kongresi'ne ve "Khudai Khidmatgar" hareketine destek vermesi daha kuruluş aşamasında Peştunlar hakkındaki ilk önyargıyı oluşturmuştur nitekim bağımsızlığını kazanmasının ardından Pakistan, Khudai Khidmatgar destekçilerini "hain" ilan ederek parti bürolarını ve kayıtlarını yok etmiştir. Bu algı daha sonra pekiştirilerek sürdürülmüştür (Çevik, 2013, s. 15).

Pakistan Devleti, 1947 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra İngiltere, Hindistan, SSCB gibi devletler sürekli iç işlerine karışmış toplumsal birliktelik sürekli zedelenmiştir. Pakistan kurulduğu günden itibaren bir denge siyaseti yürüterek, ülke içindeki belli unsurları kendi tarafına çekerek alanda kontrolü sağlamaya çalışmıştır. Ülkede asker-sivil ilişkisi her zaman sorun olmuş, darbeler yüzünden demokrasinin yerleşmesine izin verilmemiştir. Farklı saiklerle siyasi liderler, bazen İngiltere'nin, bazen SSCB'nin desteğini alarak iktidarda kalmayı başarmış, ancak toplumsal huzur bir türlü yerleşmemiştir. Ülke içinde birçok etnik unsur olmasına rağmen Peştunların kabile aidiyetleri, onları diğer gruplara kıyasla her zaman daha dirençli kılmıştır. Dışarıdan yönetilen iktidarların sürekli değiştirildiği bir ortamda ve İngiltere ve SSCB arasındaki alan hâkimiyeti mücadelesinde, Peştunlar yerleşik bir güç olarak direnç gösteren ve hiçbir ülke tarafından istenilmeyen, ötekileştirilen bir unsur olmuşlardır.

SSCB'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgal etmesiyle birlikte Pakistan SSCB etkisinden uzaklaşarak ABD tarafına çekilmiştir. ABD ve SSCB arasında süren bu Soğuk Savaş süreci boyunca Pakistan Batılı güçlerin maddi destekleriyle Afganistan'ın bağımsızlık mücadelesine özellikle Peştunlara destek olmuş, sınırındaki Rus tehlikesini bertaraf etmeye çalışmıştır. Bunun için kullanabileceği en önemli araçlardan biri sınırın diğer tarafında Afganistan'da hâlihazırda yerleşik olarak yaşayan ve Afganistan nüfusunun %42'sini oluşturan Peştunlar olmuştur.

Pakistan öncelikle Diyo-bendi medreselerinde Pakistan İstihbarat Örgütü'nün (ISA) desteğiyle Peştunları eğitmiş, sonrasında Taliban olarak adlandırılacak olan örgütün kurulmasına, yerleşmesine, silahlanmasına destek olarak SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesini sağlamıştır. Bu dönemde Peştunlara yönelik önyargılar kırılmış mücadelenin en önemli unsuru olarak "asil mücahitler" olarak görülmüşlerdir (Glatzer, 1997, s.5). SSCB'nin çekilmesi sonrasında Pakistan, hem Peştunları hem de belli bir tabanı olan Taliban'ı bu kez Afganistan'ı şekillendirmek ve kontrol etmek için kullanmaya başlamıştır. İstikrar arayan Afganistan içinde etnik unsurlarla girilen

iktidar mücadeleleri ve iç çatışmalar boyunca Pakistan süreci yakından takip etmiş ve bu dönemde Peştunlar üzerinden etkinliğini korumaya çalışmıştır. Taliban ve diğer eski mücahit grupların çatışmasından doğan boşlukta başta El-Kaide olmak üzere birçok örgüt sahneye çıkmıştır. El-Kaide'nin 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye saldırması sonucunda gözler yine Taliban'a dolayısıyla Peştunlara çevrilmiştir. Taliban ve onu oluşturan tüm unsurlar suçlu ilan edilerek küresel bir hedefe dönüştürülmüştür. Bu süreçte güçlenen Taliban bu kez Pakistan içinde de örgütlenerek bölgede saldırılara başlamıştır. Taliban'ın kontrolden çıkmasıyla bölgede birçok devlet teyakkuza geçmiştir. Artık “Taliban = Peştunlar” söylemi Pakistan siyasi karar vericileri tarafından dillendirilmeye, Peştunlar hakkında İngiliz sömürge söylemine geri dönmeye başlanmıştır. Bu söylem zaman içinde Peştunlara yönelik baskıların artmasına, devlet organları tarafından dışlanmalarına, hâkim medya tarafından yok sayılmalarına ve kötü yansıtılmasına sebep olmuştur.

2003'ten bu yana teröre karşı savaşta, Küresel Terörizm Endeksi'ne göre en çok etkilenen ikinci ülke Pakistan'dır ve 50.000'den fazla sivilini kaybetmiştir, tahmini olarak bunların 37.211'inin Peştun olduğu iddia edilmektedir (Global Terrorism Index, 2022). Peştunlar SSCB ve ABD işgallerinde büyük kayıplar yaşamış ve sosyo-ekonomik haklardan yoksun bırakılmış, polis ve asker tarafından baskı görerek mağdur edilmiş ve kendi bölgelerine çekilerek varlıklarını devam ettirmişlerdir ancak aktörlerin olumsuz beyanları, basın haberleri ve demeçleri üzerinden devam etmiştir. Bu haberlerden hareketle Pakistan güvenlikleştirici aktörlerinin Peştun kimliğine yönelik söz-edimleri son otuz yıl içinde Pakistan'ın yüksek tirajlı, İngilizce yayın yapan, iki gazetesinde yer alan haberler, aktörlerin söylemleri ve beyanları incelenerek ortaya koyulmuştur. Pakistan'da yaklaşık 1200 gazete ve çok sayıda dergi, 11 dilde yayınlanmaktadır, çoğu Urduca ve Sindçe'dir ancak İngilizce yayınlar da oldukça fazladır. Yazılı basının çoğu özel sektöre aittir hükümet, büyük haber ajanslarından biri olan Associated Press'i kontrol etmektedir. 1964'ten 1990'ların başına kadar Ulusal Basın Vakfı'nın basını kontrol ettiği de göz önünde bulundurularak 2002 yılında yayına başlayan, Liberal ve laik eğilimli, Pakistan Halk Partisi tarafından desteklenen The Daily Times ve 1942 yılında Hindistan'ın Delhi şehrinde Muhammed Ali Cinnah tarafından kurulan, bir süre tüm Hindistan Müslüman Birliği'nin sözcülüğünü yapmış, İngilizce yayın yapan en eski gazetelerden biri olan Dawn

gazetesinde yer alan haberler incelenmiş Peştunlara yönelik söz-edimleri ortaya koyulmuştur.

6.1.2.1. Pakistan aktörlerinin söylem eylemi (söz-edimi)

Yukarıda seçilen güvenlikleştirici aktörlerin söylemleri incelendiğinde, Taliban'ın güçlendiği dönemlerde Pervez Müşerref, sıklıkla Peştunların etkin bir şekilde kontrol altına alınamaması durumunda Taliban'ın dış güçlere karşı yürüttüğü savaşın Peştun "ulusal savaşına" dönüşebileceği uyarısında bulunmuş. “Taliban = Peştunlar” söylemini kullanarak Pakistan halkını Peştunlara karşı kışkırtmıştır (Abbas, 2006 s.2). Diğer taraftan Pervez Müşerref ve Asif Ali Zardari döneminde başbakanlık yapan Yusuf Rıza Gilani göreve ilk geldiği dönemlerde İslamabad hükümetinin FATA bölgesini yönetmek için hala "modası geçmiş" asırlık bir sömürge dönemi yasası olan Sınır Suçları Düzenlemelerinin (FCR) kaldırılması gerektiğini dile getirmiştir. Gilani pek çok beyanında Peştunların uğradığı haksızlığı dile getirerek destek istemiştir. Peştun bölgelerinde ekonomik koşulların ve eğitim olanaklarının yetersiz olduğunu ve bu yüzden Peştun bölgelerinde terörizmin yayıldığını ve bunu durdurmak için ekonomik, sosyal ve siyasi reformlar gerektiğini sık sık açıkça beyan ederek Peştunlara yönelik önyargının altını çizmiştir (Arynews, 2023). Söz verilen talepler yerine getirilmemiş hükümetin dikkati o dönemde siyasi çekişmelerle dağılmış, uluslararası baskılar yoğunlaşmış Taliban ile barış anlaşmaları başarısızlığı uğramış bunun sonucu olarak hükümet aşırılık yanlısı savaşçılara karşı askeri operasyonlar başlatmıştır. Bu sebeplerden dolayı Peştunlara yönelik yasal reformlar gerçekleşmemiştir.

Pakistan'da nüfus bakımından oldukça etkili olan Peştunlar seçim dönemlerinde siyasi parti liderleri için her zaman hatırlanan ve desteği talep edilen bir topluluk olmuştur. Nitekim Cumhurbaşkanı Asif Ali Zedari seçim öncesi Peştunların desteğini almak için birçok siyasetçi gibi Peştun bölgelerini ziyaret etmiştir. Ülkenin farklı bölgelerindeki 100 Peştun kabile lideriyle bir araya gelmiş maruz kaldıkları ayrımcılıkları dinlemiş onlardan destek talep etmiştir. Bunun sonucu olarak Peştun topluluğu büyüklerini partisine katmaya çalışmış ancak başaramamıştır (Rahman, 2015). Her seçim öncesi Peştunların yaşadığı mağduriyetler dile getirilerek bunların giderileceğine dair vaatler verilmiştir. Cumhurbaşkanı Arif Alvi, etnik kökene dayalı mağduriyetin ülkenin geçmişinde onlarca yıldır kaynamaya devam eden ciddi çatışmalara yol açtığını

yapılmaya çalışılan reformların engellendiğini, özellikle son zamanlarda Peştunların güvenlik önlemleri kisvesi altında etnik olarak ayrımcılığa uğradığının altını çizmiştir. Alvi Afganlara milyonlarca ulusal kimlik kartı verildiğini ve sonrasında da Hayber Pahtunhva dışında yaşayan gerçek Pakistanlı Peştun nüfusunun kimliklerini yenilemeye çalıştıkları için tepkiye uğradıklarını, Peştunların yetkililere rüşvet vermeye zorlandığını, polisin kötü muamelede bulunduğunu, boyun eğmeyi reddedenlerin ise polis tarafından cezalandırıldığını yetkili bir isim olarak dile getirmiştir. Alvi, Peştunların mağduriyetine bir an önce son verilmesi için önlem alınmasını, aksi takdirde hasarın telafisinin çok zor olacağını da basın demeçlerinde vermiştir (Bano, 2017). Alvi ülke genelinde, özellikle Karaçi'de Peştun Pakistanlıların ayrımcılığa uğradığını ve etnik profillendirilmelerinin ülkenin istikrarına zarar vereceği endişesini de kamuoyuyla paylaşmıştır.

Peştunların yasal hakları ülke gündeminde birçok tartışmaya sebep olmuş bunun neticesi olarak Pakistan Devlet Başkanı Memnun Hüseyin, ülkenin aşiret bölgelerini Hayber-Pahtunhva Eyaleti ile birleştiren ve bu nedenle bölgelerdeki yaklaşık 5 milyon kişiye diğer Pakistanlılarla aynı hakları veren yasayı imzalamak zorunda kalmıştır (Wasim, 2018). Tasarı daha önce parlamentonun alt ve üst meclisleri ile Hayber-Pahtunhva meclis tarafından gerekli üçte iki çoğunlukla kabul edilmiş daha sora atılan imzalarla Britanya'nın sömürge yönetiminden bu yana kuzeybatı kabile bölgelerinin yönetildiği ayrımcı yasalar kaldırılmıştır. Yasa değişikliği ile bazı sorunlar çözülmüş ancak genç bir Peştun olan Necibullah Mesud'un Ocak 2018'de polis tarafından öldürülmesiyle birlikte toplumsal rahatsızlıklar tekrar baş göstermiştir.

Peştun toplumuna yönelik insan hakları ihlallerine karşı ülke çapında bir protesto gerçekleşmiştir. Özellikle genç Peştunların sokağa çıkmasıyla protesto büyük ses getirmiştir. Protestocular, Pakistan ordusu tarafından işlendiği iddia edilen zorla kaybetmeler ve yargısız infazlar da dâhil olmak üzere Peştun bölgelerinde devlet ve devlet dışı aktörler tarafından işlenen insan hakları ihlallerini incelemek için bir araştırma ve uzlaşma komisyonu kurulmasını, Peştun halkı için eşit hakların anayasa tarafından güvence altına alınmasını talep etmişlerdir. Ancak hükümetin tepkisi bu taleplere sert olmuş birçok tutuklama gerçekleştirilmiştir. Başbakan İmran Han yaptığı açıklamalarda, Peştun Tahaffuz Hareketinin (PTM) aşiret bölgelerinde Peştun halkının karşılaştığı zorluklar karşısındaki taleplerinin haklı olduğunu, ancak bu tür taleplerde

bulunma biçiminin ülke için iyi olmadığını söyleyerek protestocuları uyarmıştır (Dawn, 2019). İmran Han sonrasında birçok kez Pakistan'da yaşayan Peştunların Afgan Taliban'ına yakınlığı ve sempatisini dile getirerek “Taliban=Peştun” söylemine geri dönmüştür. İmran Han Pakistan Devletinin bağımsızlığından bu yana, Afganistan sınırındaki yarı özerk aşiret kuşağında gerçek anlamda hiçbir zaman bir Pakistan ordusunun bulunmadığını, bu bölgedeki Peştunların dini ideolojileri nedeniyle değil, Peştun milliyetçiliği nedeniyle Afgan Taliban'a güçlü bir sempati beslediğini söylemiştir. İmran Han Pakistan'da kamplarda yaşayan üç milyon Afgan mültecinin olduğunu ve hepsinin Peştun olup Afgan Taliban'ına yakınlıklarının ve sempatilerinin olduğunu söylemiştir (Siddique, 2021). Yine başka bir beyanında Başbakan Han, Pakistan'da Afganistan'dakinden daha fazla Peştun nüfusu olduğunu ve dünyadaki en 'yabancı düşmanı' topluluk olduğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte Peştunların normalde birbirleriyle sürekli savaştıklarını ancak bir dış [güç] olduğunda hepsinin kolayca bir araya gelebildiğini de dile getirmiştir. İmran Han, Pakistan tarafındaki Peştunların, ABD'nin Afganistan'ı işgaliyle ittifaka girmesiyle Pakistan Devletine saldırmaya başladığını, "Bize işbirlikçi dediler ve saldırmaya başladılar. Kendilerine ittifaka katılmadan önce var olmayan Pakistan Taliban'ı adını verdiler" diyerek Peştun Taliban ilişkisinin altını çizmiştir. Başbakan beyanlarında Batı'nın İslamofobi söylemini kınarken, Peştunları da “şiddet yanlısı, terörist ve yabancı düşmanı “bir etnik grup olarak tanımlamıştır (Khan, 2021).

Ekonomiyi ve ülkenin dış politikasını kötü yönettiğine dair iddialar üzerine yapılan güvensizlik oylamasının ardından görevden alınan Başbakan İmran Han'ın yerine 11 Nisan 2022'de Pakistan Meclisi tarafından Şahbaz Şerif getirilmiştir ve ülke gündemi İmran Han taraftarların tepkilerine ve protestolarına tanık olmuştur. Bir taraftan kendilerinin mağdur olduğunu dile getiren Peştunlar diğer tarafta bu topluluğu ayrılıkçı, “huzur bozan” bir etnik topluluk olarak tanımlayan Pakistan siyasi aktörlerine eşlik eden medya ile bu olumsuz söylem taraftar bulmaya başlamış, toplumsal tepkiler harekete geçmiştir. Birçok Pakistanlı, mahallerinde Peştunları istemediklerini herhangi biri evini Peştun ailesine kiralamak istediğinde diğer komşuları tarafından tepkiyle karşılandığını, izin verilmediğini ayrıca Polisin de bunun için baskı yaptığını ifade etmiştir (Shah, 2018).

Siyasi aktörlerin söylemleri ve yönetim araçlarının kullanılmasıyla birlikte Peştunlar toplum nezdinde her yerde bir tehdit olarak görülmüş çoğunlukla terör zanlıları olarak izlenmişlerdir. Üniversitelerdeki Peştun öğrencilerin yurt talepleri reddedilmiş, otellerde veya özel konaklama yerlerinde kalan Peştunlar, en yakın polis karakoluna rapor vermek zorunda bırakılmıştır. Polis tarafından gözetim altında tutulan Peştunlar bir nevi terörist olarak damgalanmıştır. Ulusal televizyonların talk şovlarında ve drama dizilerinde Peştunlar fakir veya sönük olarak gösterilmiştir (örneğin, Hamza Ali Abbasi ve Sarwat Gilani'nin oynadığı 2014 draması, Ek Tha Raja Ek Thi Rani'ye). Benzer şekilde, popüler şakalarda (şakanın anlatıcısının Peştun olmadığını veya Peştun olmayan bir izleyici kitlesine konuştuğunda) "Pathan", "kalın kafalı" olmakla ilişkilendirilmiş ve SMS ağları sık sık "Pathan" şakaları yapmıştır. Krikette, Peştun kökenli ulusal bir kriket oyuncusu olan Shahid Afridi'nin başarısız olması durumunda spor eleştirileri, suçu onun (muhtemelen zayıf) "Pathan" zekâsına yüklemekte birleşmiştir. Bu ve buna benzer birçok söyleme bakıldığında, Tablo 6.4.'de görüldüğü üzere Peştun etnik topluluğa karşı siyasi aktörlerin tutum ve söylemleri şartlara ve o günkü siyasi atmosfere göre değişiklik göstermiştir (Yousaf, 2019, s. 4).

Tablo 6.4. Pakistan Peştunlarına dair söz-edimleri

İngiliz Kolonyal Dönem-1979	1979-1989	2001-2010	2010-2018	2018-2022
savaşçı yarı vahşi kanunsuz paraya düşkün barbar hayvan-benzeri kinici kana düşkün bağnaz yarı insan	asil mücahid, savaşçı cesur onurlu	terörist taliban=peştunlar kan sevici vahşi	mağdur güçlü sadık çalışkan	asi şiddet yanlısı yabancı düşmanı kalın kafalı

Tarihsel olarak Pakistan Peştunları hakkında hem kolonyal hem de çağdaş edebiyatta olumsuz bir algı mevcuttur. Bu algının oluşmasında yalnızca Peştun militan gruplarının ve cihatçı savaşçıların faaliyetleri değil başta İngiltere olmak üzere Sovyet cihadı esnasında Peştun aşiret sınırlarının işgal edilmesi de etkilidir. Aslında Peştunvali barışa, uzlaşmaya ve misafirlerin korunmasına dayanan bir töredir ancak savaşla ilgili ilkelerin aşırı temsili, Peştunlara yönelik olumsuz klişeleri artırmıştır. Peştun aşiret büyükleri bu algıyı yıkmak için çeşitli Jirga toplantıları düzenlemiş ve

militan karşıtı Laşkarlar oluşturmuş ve Peştunların çoğunluğunun bölgelerindeki militan faaliyetlere karşı olduğunu dile getirmişlerdir. Bu nedenle, Peştunların ve barış arayışlarının incelenmesi, Peştun kültürel ilkelerinin eski FATA bölgesinde barış ve çatışma çözümüne yönelik nasıl bir rol oynadığı konusunda daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir (Yousuf, 2019, s.7). Pakistan açısından şu an için tedbir alınması gereken bir unsur olarak algılanan Peştunların, bu bölgede tarihsel ve yerleşik olmaları sebebiyle toplum açısından tehdit olarak algılanmaları ve bu algının yer etmesi oldukça zaman almıştır. Ancak geline nokta bu söylemin büyük oranda toplum tarafından kabul edildiği ve bu sayede siyasi aktörlerin bir sonraki aşama olan mobilizasyon aşamasına geçtiği görülmüştür.

6.1.2.2. Peştun Tahaffuz Hareketi (PTM)

Pakistan Peştunları siyasi aktörlerin bu söz-edimleri karşısında, kimliklerine yönelik saldırılara ve uğradıkları haksızlıklar karşı haklarını aramaya başlamışlardır. Peştun Tahaffuz Hareketi (PTM) ilk kez “Mahsud Tahafuz Hareketi” olarak Mayıs 2014'te sekiz öğrenci tarafından, savaştan etkilenen Veziristan ve eski FATA Bölgelerindeki kara mayınlarının kaldırılması girişimi olarak kurulmuştur. Sonrasında Hareket, Karaçi'de üst düzey bir polis memuru tarafından haksız yere terörist olmakla suçlanan genç bir Peştun olan Naqeebullah Mehsud'un öldürülmesine yanıt olarak protesto başlatmış ve Peştunlar arasında popülerlik kazanınca, adındaki Veziristan'dan Mahsud kabilesine atıfta bulunan "Mahsud" kelimesi, tüm Peştunları ifade edecek şekilde "Peştun" olarak değiştirilmiştir. Zamanla PTM hareketi bir sosyal medya fenomeni haline gelmiştir ancak Pakistan'ın ana akım medyasında çok az yer almıştır. Hareketin lideri Manzoor Pashteen hakkında geniş kapsamlı yabancı medya raporları yayınlanmıştır. Bir dönem hareketin paylaştığı tweetlerin Pakistan ordusunun FATA'daki eylemleri hakkında yanıltıcı görüntüler ve dezenformasyon içerdiğine dair eleştiriler yapılmış ancak PTM protestolarına devam etmiştir. Mayıs 2020'de, PTM lideri Arif Wazir'in öldürülmesinin ardından, Gilaman ve Nadeem Askar da dâhil olmak üzere birçok PTM aktivistinin Pakistanlı yetkililer tarafından tutuklanmasıyla Hareket liderliğinde büyük protestolar başlamıştır (Haq, 2018).

PTM gerçekleştirdiği protestolarda FATA bölgesinde kara mayınlarının kaldırılması, kayıp şahısların izinin sürülmesi, askeri kontrol noktalarının kademeli olarak

kaldırılması, militanlar tarafından yerleştirilen el yapımı patlayıcıların etkisiz hale getirilmesi, eşit muamele ve adalet gibi talepleri ulusal çapta birçok yürüyüş ve protestolarla duyurmuştur. Peştunların haklarını savunma iddiasıyla oluşmuş PTM birçok platformda “kendi tarihlerini kendilerinin yazacağı” söylemiyle özellikle gençleri harekete geçirmiştir (Daily Times, 2018). Buna paralel olarak Peştun entelektüel camiası da harekete geçmiş, “Dünya Peştun Edebiyat Kongresini” düzenleyerek şairleri, yazarları, dilbilimcileri, akademisyenleri ve entelektüelleri bir araya getirmiş, Peştunların karşı karşıya kaldığı sorunlara nasıl çözüm bulunacağına dair tartışmışlar yapmış seslerini duyuracak protestolar ve entelektüel faaliyetlerde bulunmuşlardır (Dawn, 2012). Ancak bu kez de bir kısım medya ve siyasi elitler tarafından Peştunların devlet dışı, aktörlerin desteğiyle ülke içindeki fay hatlarını alevlendirmeye çalıştığı iddia edilmiştir. Bu protestoların iyi niyetli olmadığı, Peştun milliyetçiliğinin kasıtlı olarak dillendirildiğini, özellikle Afgan hükümetinin Pakistan'a zarar vermek için Peştunları kullandığı ve sözde Peştunistan fikrinin de Afganistan tarafından Pakistan'da huzursuzluk yaratmak için icat edildiğine dair görüşler dile getirilmiştir. Diğer taraftan Peştunların uğradıkları ayrımcılığı ve haksızlıkları söylemekten çekinmeyen, bir an önce yeni yasal düzenlemelerin yapılması gerekliliğinin altını çizen, ancak böylelikle toplumsal huzurun sağlanabileceğini savunan görüşlerde son dönemde dillendirilmeye başlanmıştır. Pakistan siyasi erkleri Peştunların her zaman iç siyaset için önemli bir unsur olduğunu, siyasi desteklerini alarak iktidarın ele geçirilebileceğini bilmektedir. Seçim kampanyalarında FATA bölgesini ziyaret etmeleri ve bu bölgedeki kabile liderleri görüşerek destek istemeleri ve bölgeye dair belli vaatlerde bulunmalarının sebebi budur. Siyasi konjonktüre bağlı olarak Peştunlara yönelik tavırları da bu yüzden dönemsel olarak değişiklik göstermektedir.

6.1.3. Mobilizasyon Aşaması, olağanüstü önlemler

Alımlayıcı kitlenin iknası sonrasında siyasi aktörler, mobilizasyon aşamasında birçok güvenlik tedbirini alabilmekte, aksiyonlarını meşrulaştırmayı başarabilmektedir. Her ülke kendi dinamiklerini, kitlesini, siyasi yapısını, askeri gücü nispetinde bunu yapmaktadır. Pakistan, Peştunlara karşı aşağıda belirtilen mobilizasyon yöntemlerini seçmiştir.

6.1.3.1.Güvenlik operasyonları

- Rah-e-Rast, Rah-e-Haq, Sher Dil, Black Thunder Storm ve Zarb-e-Azab gibi teröristlere yönelik çeşitli temizlik operasyonları yapmış, birçok Peştun evlerini terk etmeye ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler olmaya zorlanmıştır (Khan, H., 2017).
- 2004'te Pencap ve Sindh, Wana'da askeri operasyon başlatılmış, Peştunların eyaletlere girmelerini yasaklanmıştır (Khan, H., 2017).
- 2005 yılından bu yana yaklaşık 150 aşiret büyüğünün çeşitli saldırılarda militanlar tarafından öldürülmüştür (SATP, 2018).

6.1.3.2.Sansür, oto sansür, sindirme, tutuklama

- Peştun Tahafuz Hareketi (PTM) liderleri Ali Wazir, Bilawal Mandokhel, Muzammil ve Ismat Shahjahan, Lahor'da polis tarafından tutuklanmıştır (Daily Times, 2020).
- Peştun liderleri hükümet, güçleri tarafından hapsedilmiş, taciz edilmiştir (Dawi, 2022).
- PTM faaliyetlerine medya karartması uygulanmıştır (Zehra, 2018).
- Pakistanlı yetkililer, hükümetin eylemlerini veya politikalarını eleştiren Manzoor Pashteen gibi aktivistleri tutuklamıştır (Soomro, 2020).
- İstihbarat teşkilatlarındaki kaynaklara göre, devam eden arama tarama çalışmalarında çoğu Peştun ve Afgan uyruklu 100-120 civarında kişi gözaltına alınmış biyometrik testler ve kefaletlerden sonra serbest bırakılmıştır (Rezahi, 2023).

6.1.3.3.Olağanüstü güvenlik tedbirleri

- Pencap hükümeti, halktan Peştunlara benzeyen veya Federal olarak yönetilen kabile bölgelerinden olan şüpheli kişilere göz kulak olmasını ve onlar tarafından yapılan herhangi bir şüpheli faaliyetin bildirmesini isteyen bildiriler yayınlamıştır (Jabeen ve Ali, 2017).
- Pencap'ta yaşayan 100.000'den fazla Peştu'nun, Bilgisayarlı Ulusal Kimlik Kartları (CNIC'ler) bloke edilmiş veya yenileme talepleri reddedilmiştir (Daily Times, 2018b).

- Sendikalar, pazarlarda çalışan tüm Peştunlara, belgelerini 48 saat içinde polis doğrulaması için sendika ofislerine sunmalarını istemişlerdir (Khan, 2017).

Pakistan devletinin Peştunlara yönelik tutumu ve ülke bütünlüğünü sağlamak adına attığı yukardaki adımlar bir taraftan kontrolü sağlarken diğer taraftan baskı ve önlemler Peştun etnik milliyetçiliğinin önünü açmaktadır. Peştunlarla birlikte Pakistan topraklarındaki tüm etnik gruplar yaşadıkları bölgeler için daha fazla siyasi, ekonomik ve kültürel özerklik talep etmektedirler. Özellikle PTM, devlet baskısı ve liderlerine yönelik zulüm ve ölümlerle mücadele ederek büyümeye Peştunların tarihi yükünü taşımaya devam etmektedir. Peştunların talepleri, daha adil muamele ve temel haklarının restorasyonu için bir araya gelip anayasal ve insan hakları taleplerini savunmaktır. PTM gibi şiddet içermeyen, tabandan gelen siyaset dışı hareketler, Peştun halkı arasında gelecekte olası iş birliği imkanını verebilmektedir. Diğer taraftan daha radikal Peştun milliyetçileri devletin tutumu karşısında Peştunları kabilecilikten daha kapsayıcı bir temelde birleştirmeye çalışmakta kabile bağlantılarına/gruplarına bakılmaksızın Durand Hattı'nın her iki tarafından Peştunlar da dahil olmak üzere tüm Peştunlar için bağımsız bir Peştun vatani (Peştunistan) kurma isteğini dillendirilmektedir. Bu talebe Peştunları temsil eden ANP ve Peştunkhwa Milli Awami Partisi veya (Belucistan'daki Peştunları temsil eden) PMAP gibi partiler destek vermektedir ve bu durum Pakistan yönetimi için ülke bütünlüğüne yönelik tehdidin devam ettiğine dair görüşü pekiştirmektedir (Krita, 2019 s. 35). İngiliz sömürge döneminden itibaren Pakistan yönetimlerinin topraklarındaki etnik çeşitlilikle baş etme yöntemleri değişiklik göstermiştir. Pakistan'ındaki bu tarihi etnik dokuya İngiliz sömürgeci yaklaşımının dillendirdiği "Pencaplılara hükmedin, Sindlilere gözdağı verin, Peştunları satın alın ve Belucilerle dost olun" cümlesi özetlemektedir. Ancak bu cümle Pakistan ulus devletinin kendi topraklarındaki farklı etnik gruplarla başa çıkmak için seçtiği yolu da kısmen tanımlamaktadır (Titus, 1998, s. 677).

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Güney Asya bölgesinin iki önemli ülkesi olan Pakistan ve Afganistan’da, Peştunlar Pakistan-Afganistan Durand sınır hattında yerleşik, birbirine sadakatle bağlı, kendine has bir kabile yapısına sahiptir. Bu etnik grup birçok ülke ve örgütün belli dönemlerde kullandığı bir topluluk olmuştur. Çalışmada Peştunların Kopenhag Okulu’nun öne sürdüğü güvenlikleştirme yaklaşımı çerçevesinde, Pakistan ve Afganistan devletleri tarafından bir güvenlik sorunu olarak görüldüğü, her iki ülkenin siyasi aktörleri tarafından, farklı dönem ve koşullarda tehdit olarak takdim edilerek güvenlikleştirme sürecine sokulduğu görülmüştür. Peştunlar söz konusu olduğunda, Şekil 2.3. belirtildiği üzere, sorun olarak gündeme getirilme, edimlere meşruiyet kazandırma, caydırma, kontrol ve güvenlik statüsünün yeniden üretmek gibi güvenlikleştirme türlerinin hepsi Pakistan tarafından kullanılmıştır. Özellikle Pakistan için Peştunların ülke bütünlüğü ve bekasını tehdit eden bir unsur olarak görülmesiyle başlayan güvenlikleştirme sürecinde, Pakistan siyasi aktörlerinin Peştunlara yönelik alacağı tedbirlerin meşruiyet sorunu yaratmaması için edimsel, zorlayıcı ve yönlendirici söz-edimi faaliyetinde bulunduğu ve bunun neticesi olarak siyaset dışı birçok tedbirin alındığı görülmüştür. Aktörlerin normal siyaset kurallarının dışında attıkları adımlar, Pakistan alımlayıcı kitlesi tarafından büyük oranda meşru görülmüş, dolayısıyla Peştun kimliği başarılı bir şekilde güvenlikleştirilmiştir.

Pakistan’ın federal devlet yapısının etnik grupların talep ettiği bölgesel özerklik için elverişli bir ortam sağlayamadığı, İslam dininin sadece belli bir süre ulusal husumetlerin üstesinden gelmek için bir üst kimlik oluşturabildiği ancak bu kimliğin Bangladeş’in ayrılmasını engelleyemediği dolayısıyla Pakistan’da dini ortaklığın tek başına siyasi, sosyal ve kültürel homojenliği sağlayamadığı görülmüştür. Pakistan müesseses nizamının Peştunlara yönelik mobilizasyonları, şu an şiddet içermeyen bir hareket olan PTM’nin şiddet içeren bir harekete geçme olasılığının sadece Pakistan için değil tüm bölge için büyük etkileri olabileceği öngörülmektedir. Pakistan için sadece Peştunların değil diğer etnik grupların talepleri ile ülkedeki iç dengeleri bir arada tutmak ve ülke bütünlüğünü korumak mevcut şartlarda oldukça zor görünmektedir. Etnik hareketlerin, ne kadar gelişmemiş ve bölünmüş olurlarsa olsunlar kaynamaya devam edeceği görülmektedir bu yüzden Pakistan’ın sistemini bu

gerçekliğe uyum sağlayacak şekilde yeniden yapılandırması elzemdir. Özellikle demokrasi, eşitlikçilik ve bazı idari siyasi yetkilerin devredilmesine yönelik çabalar Pakistan devletini rahatlatacaktır. Ancak bu atılımlar gerçekleşmez ise başta Peştunlar olmak üzere tüm etnik unsurlarda, yabancılaşma duygusunun güçlenebileceği ve etnik militanlığın harekete geçeceği öngörülmektedir.

Durand sınırının diğer tarafında yer alan Afganistan'a tarihsel olarak bakıldığında, bölgesel etnik bölünmelerin şiddeti her zaman artırdığı ve bu durumun Afganistan'ın homojenliği ve ulusal entegrasyonu için potansiyel bir tehdit oluşturduğu görülmüştür. Afganistan için etnik köken, Afgan yaşamının kaçınılmaz bir unsurudur ve ülkedeki Peştun nüfusunun oranı ve yönetimdeki etkinliği, Peştun etnik toplumunun talepleri söz konusu olduğunda onlarla ilgili herhangi bir sorunun yaşanmasına engellemektedir. Bununla birlikte diğer etnik grupların haklarının garanti altına alınmaması, siyasi, sosyal temsillerinin artırılmaması, hareket özgürlüklerinin tanınmaması ve Afgan rejiminin bu topluluklara adil muamele etmemesi ülke içinde birçok sorunun ileride yaşanabileceğine işaret etmektedir. Bu sorunları çözüme adına Afgan yönetiminin yeni yasal düzenlemeleri, dış yardımlarla uyumlu hale getirilerek yapması, çoğunluğu oluşturan Peştunların diğer etnik kimliklere yönelik baskılarının önlenmesi ve haklarının garanti altına alınması gerekmektedir. Çoğunluğu Peştun olan yeni Taliban yönetiminin önündeki en önemli sınavlardan biri ülkedeki tüm etnik unsurların bir arada yaşayabileceği katılımcı bir idari yapının oluşturulmasını sağlamaktır.

Güvenikleştirme sürecinin Afganistan ve Pakistan üzerinden araştırıldığı bu çalışmanın ötesinde güvenlikleştirmenin muhatabı olan Peştunların güvenlikleştirme sürecini nasıl algıladığına dair yapılacak ileriye dönük çalışmalar, her iki ülkenin yaşadığı sorunların çözümüne katkı sunacaktır. Yapılacak çalışmalarda Afganistan'da Peştun milliyetçiliğini ön plan çıkaran "Afgan Millet Partisi'nin, Pakistan'da Peştun Milliyetçiliği yapan "Avami Ulusal Partisi'nin (ANP)" söylemlerinin incelenmesi böylelikle alımlayıcı kitle olarak Peştunların bu güvenlikleştirme sürecine olan tepkilerinin incelenmesi bölgesel istikrara katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada Kopenhag Okulunun önerdiği güvenlikleştirme yaklaşımının toplumsal kimlik sorunlarının analiz edilmesinde kısmen faydalı olduğu ancak bazı durumlarla

yetersiz kaldığı görülmüştür. Güvenlikleştirici aktörlerin söz-edimi ile alımlayıcı kitle arasındaki ilişkinin sınırları tam anlamıyla çizilemediğinden aktörlerin her bir söz ediminin etkisi tam anlamıyla ölçülememiştir. Ayrıca “alımlayıcı kitle” ve “olağan dışı önlemler” kavramlarının daha iyi bir şekilde tanımlanmasına olan ihtiyaçtan dolayı, Pakistan ve Afganistan devletlerinin aldığı olağan ve olağanüstü önlemlerin ayrımı net bir şekilde ortaya koyulamamıştır. Kopenhag Okulu’nun, güvenlikleştirme teorisinin genel olarak liberal demokratik siyasetin iyi işlediği yerlerde açıklayıcı bir model olarak sunulmuş olmasından dolayı, çalışmanın konusu olan Afganistan ve Pakistan gibi “normal siyasetin” işleyişinin sıkıntılı olduğu ve söz-ediminin arzu edilebilir bir şekilde yapılamadığı ülkelerdeki süreç analizlerinin objektif olarak değerlendirilmesini tam anlamıyla sağlayamadığı görülmüştür.

KAYNAKLAR

- Abbas, H. (2006). Musharraf Contends with the Pashtun Element in the Pakistani Army. *Terrorism Focus*, Volume: 3 Issue: 42, 1-4.
- Afghanistan Times (2 Eylül 2016). *We will respect Pashtuns' decision on Pashtunistan*. <https://reliefweb.int/report/afghanistan/afghanistan-karzai-wants-closer-ties-between-pashtuns-both-sides-border>
- Ağır, B. (2019). Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı. *Güvenlik Stratejiler*, 22, 1-35.
- Şefik, A. (9 Eylül 2021). *Taliban Geçici hükümetinde kim kimdir?* <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/whos-who-in-taliban-interim-government/2360424#>
- Akdemir, A. M. (2010). Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), 43-50.
- Akgül, S. (2011). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, Sayı 30 (Yaz 2011), 43-73.
- Akhtar, N. (2008). Pakistan, Afghanistan, and the Taliban. *International Journal on World Peace*, 25(4), 49-73.
- Albert, M. ve Buzan, B. (2011). Securitization, sectors and functional differentiation. *Security Dialogue*, 42 (4/5), 413-425.
- Alcoff, L. (1988). Cultural Feminism versus Post-Structuralism: The Identity Crisis in Feminist Theory. *Signs*, 13(3), 405-436.
- Altunoğlu, M. (2015). Millet İnşacılığına Özcü, Modernist ve Etno-Sembolcü Yaklaşımlar. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 1-7.
- Amato, J. N. (2010). *Tribes, Pashtunwali and how they impact reconciliation and reintegration efforts in Afghanistan*, [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. Georgetown University.
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Ansary, T. (2014), *Games without Rules Often Interrupted History of Afghanistan* New York: Public Affairs.
- Aras, B. (1 Nisan 2008). *Güvenlik, demokrasi ve istikrar sarmalında: Suriye ve Afganistan*. SETA Siyaset, <https://www.setav.org/en/guvenlik-demokrasi-ve-istikrar-sarmalinda-suriye-ve-afganistan/>.
- Arynews, (7 Mayıs 2017). *PPP Gave A New Identity To KP, Rights of Pashtuns: Gilani*, <https://Arynews.Tv/Ppp-Gave-New-İdentity-Kp-Rights-Pashtuns-Gilani/>

- Arı, T. (2012). *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1: Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*. Bursa: MKM Yayıncılık
- Arıkan, A. (2019). Çağdaş İslâmî Akımlar Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 15 (29), 243-300
- Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. London: Oxford University Press.
- Azar, E., Jureidini, P. & McLaurin, R. (1978). Protracted Social Conflict; Theory and Practice in the Middle East. *Journal of Palestine Studies*, 8(1), 41-60.
- Bakan, S. ve Şahin, S. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2), 135-152.
- Baldwin, D. (1997). The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23(1), 5-26.
- Balzacq, T. (2010). *Securitization Theory | How Security Problems Emerge and Dissolve*. Routledge: Taylor & Francis.
- Balzacq, T. (2015). The 'Essence' of securitization: Theory, ideal type, and a sociological science of security. *International Relations*, 29(1), 103-113.
- Bano, S. (4 Mart 2020). *PTI demands end to 'racial profiling' of Pashtuns*, <https://www.thenews.com.pk/amp/190027-PTI-demands-end-to-racial-profiling-of-Pashtuns>
- Baysal, B. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11 (22), 61-96.
- Bezhan, F. (2014). The Pashtunistan Issue and Politics in Afghanistan, 1947-1952. *Middle East Journal*, 68(2), 197-209.
- Bhabha, H.K. (1994). *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Birdişli, F. ve Başurgan, A. (2017). Güvenlik Politikalarının Konstrüktivist Bir Unsuru Olarak Güvenlik Kültürü ve Türkiye Örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4), 58-78.
- Birişik, A. (2004) Hint alt-kıtasında İslâm araştırmalarının dünü bugünü: Kurumlar, ilmî faaliyetler, şahıslar, eserler, *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 1-62.
- Bloomberg, (18 Ağustos 202). *How Afghanistan's President Ashraf Ghani went from hero to villain-in-hiding*, <https://www.livemint.com/news/world/how-afghanistan-s-president-ashraf-ghani-went-from-hero-to-villaininhiding-11629278983612.html>

- Bozatay, D. A. ve Meriç, İ. (2013). Afganistan’da Şiddet ve Terörün Toplumsal Arka Planı. *Akademik Ortadoğu*, Cilt 7, 14, 150-176.
- Brumberg, D. & Shehata, D. (2009). *Conflict, identity, and reform in the Muslim world: Challenges for U.S. engagement*. United States Institute of Peace Press
- Burget, F. A. (2013). “Durand Line”: Alias of the Dispute Between Afghanistan-Pakistan. *Ortadoğu Analiz*, 5(56), 60-67.
- Büyükkara, M. A. (2012). Dışlamacı Müslümanlığın Orta Asya'daki İsdüşümleri: Selefilik Hareketi ve Taliban, *Orta Asya'da İslam-temsilden Fobiye*, Cilt III 1287-1316.
- Buzan, B. (1983). *People, states, and fear: The national security problem in international relations*. University of Warwick: Weatsheaw Books Ltd.
- Buzan, B. (2008). Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler / International Relations*, 5(18), 107-123.
- Choucri, N. & North, R. (1975). *Nations in Conflict: National Growth and International Violence*. San Francisco: W H Freeman & Co.
- Connolly, W. E. (1991). *Identity/Difference: Democratic Negotiations of Political Paradox*. University of Minnesota Press.
- Çamkerten, I. (2021). Pakistan Devleti’nin Uluslaşma Süreci ve Kimlik İnşası. *Asya Studies*, 5 (16), 225-233. DOI: 10.31455/asya.831928
- Çevik, S. (10 Mayıs 2013). *Pakistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*. https://file.setav.org/Files/Pdf/20130521114911_pakistan-web.pdf
- Çiğdem, A. (2004). *Bir İmkân Olarak Modernite*, İstanbul: Vulgus Yay.
- Daily Times (12 Şubat 2018). *Pashtun long march – time to act*. <https://dailytimes.com.pk/199983/pashtun-long-march-time-act/>
- Daily Times (3 Eylül 2018). *Pashtun ID cards not blocked due to nationality and prejudice: NADRA*, <https://dailytimes.com.pk/292091/pashtun-id-cards-not-blocked-due-to-nationality-and-prejudice-nadra/>
- Daily Times (13 Nisan 2020). *PTM: a ‘pawn’ in the hands of the adversaries*. <https://dailytimes.com.pk/594672/ptm-a-pawn-in-the-hands-of-the-adversaries/>
- Dashti, Z. (2021). ABD’nin Afganistan’dan Çekilmesi ile Taliban’ın Yeniden İktidara Gelmesi. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 5 (2), 195-212.
- Davi, A. (4 Mart 2022) *Pashtun Activists Decry Pakistan’s Anti-Terror Trials*. <https://www.voanews.com/a/pashtun-activists-decry-pakistan-s-anti-terror-trials-/6470814.html>

- Davis, M. (1996). *Thinking about security after the Cold War*, Cheltenham, UK: Brookfield
- Dawn (21 Nisan 2012). *Conference For the love of Language*.
<https://www.dawn.com/news/712431/conference-for-the-love-of-language>
- Dawn (9 Nisan 2019). *Prime Minister Imran Khan on Friday said that the Pashtun Tahaffuz Movement (PTM) rightly speaks*,
<https://www.dawn.com/news/1477157>
- Durkheim, E. (1897). *Suicide, a study in sociology* (1951 Edition, J. A. Spaulding, & G. Simpson, Trans.). London: Routledge.
- Eralp, A. (2019). *Devlet, sistem ve kimlik: Uluslararası ilişkilerde temel yaklaşımlar* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*, New York: W.w. Norton and Compny Inc.
- Esmail, M. (2004). *Kominist işgalden liberal istilaya: Trajikafqanistan*, İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları.
- Fromm, E. (2013). *Escape from Freedom*, Open Road Media.
<https://openroadmedia.com/publisher/Open%20Road%20Media>
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.
- Glatzer, B. (1998). Being Pashtun-Being Muslim Concepts of Person and War in Afghanistan. *Essays on South Asian Society, Culture and Politics (II)*, 83-94.
- Glatzer, B. (2002). The Pashtun Tribal System. *Contemporary Society: Tribal Studies*, Vol. 5. 265-282.
- Glatzer, B. (Aralık 1997). *Sword and Reason among Pashtuns: Notions of Individual Honour and Social Responsibility*.
<https://www.ecoi.net/en/document/1413302.html>
- Global Terrorism Index (2022). *Institute for Economics & Peace*
<https://www.economicsandpeace.org/reports/>
- Gökçegöz, S. (2007). Orta Asya ile Hazar Bölgesinde Mevcut ve Planlanan Yeni Boru Hatlarının Türkiye'nin Enerji Koridoru Olmasına Etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3 (5) , 157-193
- Göktolga, O. (2012). *Postmodernite ve siyasal kimlikler*. İstanbul: Bilsam Yayınları.
- Greenwald, D. E. (1973). Durkheim on Society, Thought and Ritual. *Sociological Analysis*, 34(3), 157-168.

- Gromes, T. & T. Bonacker (2007). The Concept of Securitisation as a Tool for Analysing the Role of Human-Rights-Related Civil Society in Ethno-Political Conflicts, *SHUR Working Paper Series*, 05/07, 1-23
- Haas, E. B. (1983). Regime Decay: Conflict Management and International Organizations, 1945-1981. *International Organization*, 37(2), 189-256.
- Hanifi, S. M. (2016). The Pashtun counter-narrative. *Middle East Critique*, 25, 385-400.
- Haq, R. (18 Mayıs 2018). *Pakistani debate on PTM and Manzoor Pashtee* <https://dailytimes.com.pk/241740/pakistani-debate-on-ptm-and-manzoor-pashteen/>
- Held, D. (1995). *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Stanford, CA: Stanford University Press
- Huntington, S. P. (2011). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* Simon & Schuster.
- Huysmans, J. (1998). Security! What Do You Mean? From Concept to Thick Signifier. *European Journal of International Relations*, 4(2), 226–255.
- Jabeen, Y. ve Ali İ. (27 Şubat 2017). *Apparent racial profiling" and "stereotyping" of Pashtuns*. <https://www.dawn.com/news/1317344>
- Karakaya İ. ve Nazari, M. (2022). Afganistan’da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 Sonrası) ve Afganistan Dış Politikası. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12(23). 143-169
- Kabil Büyükelçiliği, (2017). *Afganistan ülke raporu*, <https://www.kutso.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/Afganistan.pdf>
- Karadere, M. L. (2015). Afganistan: Asya’daki Stratejik Çıkma, *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, İstanbul: Ağustos 2015
- Keyman, E. F. (1997). *Globalization, state, identity/difference: Toward a critical social theory of international relations*. Prometheus Books.
- Keyman, E. F. (2006). Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya. *Uluslararası İlişkiler / International Relations*, 3(9), 1-20.
- Khan, A. (5 Haziran 2020). *Natural Resources in Pakistan*. <https://www.researchgate.net/publication/344341212>
- Khan, H. (2008). *New Wine In Old Bottles: An Analysis of Pakistan’s Conflict in the Pashtun Tribal Areas* [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi] University of Kansas.

- Khan, Habib (5 Mart 2017). *The discriminated Pashtun*.
<https://www.thenews.com.pk/tns/detail/562817-discriminated-pashtun>
- Khan, K. (27 Aralık 2021). *Talibanising Pashtuns*
<https://www.thenews.com.pk/print/920082-tlibanising-pashtuns>
- Kişi, E. (2022). Uluslararası Alanda Afganistan Sorunu: Taliban İktidarı, Afgan Mülteciler ve Türkiye. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1) , 39-55
- Knyzav A. (2011). Avrasya'nın Büyük Güçlerinin Mevcut Afganistan Politikaları: Rusya, Çin, Hindistan ve İran, *Ortadoğu Analiz-ORSAM*. Cilt 3, 31-32
- Maltrus, T. R. (1798), *An Essay on the Principle of Population*. London
- McSweeney, B. & McSweeney, W. (1999). *Security, identity and interests: a sociology of international relations*. Cambridge University Press
- Melucci, A. (1996). *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age* Cambridge University Press; Cambridge Core.
- Mir, N. A. (2018). Pashtun Nationalism in Search of Political Space and the State in Pakistan. *Strategic Analysis*, 42(4), 443-450.
- Miş, N. (2014). Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi (AID)*, 6(2), 345-381.
- Mollaer F. (2014). *Kimlik politikaları: Özdeşlik, tanınma ve farklılık*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Mullick, R. ve Hraba, J. (2001). Ethnic Attitudes in Pakistan. *International Journal of Intercultural Relations*, 25, 165-179.
- Mutanoğlu, M. (2006). *Afganistan Moğol İstilasından Amerikan İşgaline*. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Oliver, E. E. (1890). *Across the border or Pathan and Biloch*. London, England: Chapman & Hal
- Omrani, B. (2009). The Durand Line: History and Problems of the Afghan-Pakistan Border. *Asian Affairs*, 40(2), 177-195.
- Önür, N. (2001). Küreselleşme, Ulus Devlet ve Değişken Ulusal Kimliklerde Medyanın Rolü. *Sosyoloji Dergisi*, 8, 20-37
- Özyurt, C. (2012). *Küreselleşme sürecinde kimlik ve farklılaşma*. İstanbul:Açılım Kitap
- Parekh, B. (2009). Logic of identity. *Politics, Philosophy & Economics*, 8(3), 267-284.
<https://doi.org/10.1177/1470594X09105387>

- Rahman, Z. (31 Mart 2015). *To breathe new life into PPP Karachi, Zardari woos Pashtuns*. <https://thenews.com.pk>
- Rezahi, N. (1 Şubat 2023). *Pakistan Releases More Than 100 Afghan Detainees*. <https://www.khaama.com/pakistan-releases-more-than-100-afghan-detainees/>
- Sadat, S. (2017). Nadir'in Şah Eşref Hotekî ile Mücadelesi. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(1), Art. 1. 165-167
- Saikal, A. (2010). Afghanistan and Pakistan: The Question of Pashtun Nationalism? *Journal of Muslim Minority Affairs*, 30(1), 5-17.
- Salmış, F. (2014). *Kimlik sancısı*. İstanbul: Bilsam.
- Saray, M. (1988). *Afganistan*, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/afganistan#1>
- South Asia Terrorism Portal (12 Eylül 2018). <https://www.satp.org/>
- Schendel, W. & Zürcher, E. (2010). *Orta Asya ve İslam dünyasında Kimlik Politikaları: 20. Yüzyılda milliyetçilik etnisite ve emek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Shah, F. (30 Aralık 2018). *Structuring reality — media's myopic and often untrue portrayal of Pashtuns*. <https://dailytimes.com.pk/338581/structuring-reality-medias-myopic-and-often-untrue-portrayal-of-pashtuns/>
- Shah, K. (Temmuz 2019). *The Baloch and Pashtun Nationalist Movements in Pakistan: Colonial Legacy and the Failure of State Policy*. ORF Occasional Paper. <https://www.orfonline.org/research/the-baloch-and-pashtun-nationalist-movements-in-pakistan-colonial-legacy-and-the-failure-of-state-policy-53691/>
- Siddique, E. (15 Ekim 2021). *Pakistan's Imran Khan Under Fire For Claiming Pashtuns Are Taliban Sympathizers*. <https://www.rferl.org/a/imran-khan-comments-pashtuns-taliban/31511322.html>
- Smith, C. (1999). Security: A New Framework for Analysis. *International Affairs Royal Institute of International Affairs* 1944-, 75(1), 147-148.
- Soomro, A. (28 Ocak 2020). *Why is Pakistan's Pashtun movement under attack?* <https://www.aljazeera.com/news/2020/1/28/why-is-pakistans-pashtun-movement-under-attack>
- Spieker, J. (2011). Foucault and Hobbes on Politics, Security, and War. *Alternatives: Global, Local, Political*, 36(3), 187-199.
- Şahin, Y. (2013). Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar: Teorik Bir Giriş. *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1(1), 33-57

- Tahir, M. (2017). The ground was always in play. *Duke University Press: Public Culture*, 29, 5-16.
- Tajfel, H. (2010). *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge University Press
- Tariq, M., Malik, S. & Afridi, M. K. (2018). The Pashtun Tribal System and Issues of Security. *Global Social Sciences Review*, 101-112.
- Taureck, R. (2006). Securitization theory and securitization studies. *Journal of International Relations and Development*, 9(1), 53-61.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (10 Nisan 2022). Pakistan'ın Ekonomisi <https://www.mfa.gov.tr/pakistan-ekonomisi.tr.mfa>
- TDV İslâm Ansiklopedisi. (2 Şubat 2020). Ahmed Şah Dürrânî. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed-sah-durrani>
- Tilly, C. (2003). *The Politics of Collective Violence*. Cambridge Core; Cambridge University Press.
- Tariq, M., Malik, M. S., & Afridi, M. K. (2018). The Pashtun Tribal System and Issues of Security. *Global Social Sciences Review*, 101-112. DOI:10.31703/gssr.2018(III-I).07
- Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Political psychology: Key readings*, 276–293
- Ullman, R. H. (1983). Redefining Security. *International Security*, 8(1), 129-153.
- Vuori, J. A. (2008). Illocutionary Logic and Strands of Securitization: Applying the Theory of Securitization to the Study of Non-Democratic Political Orders. *European Journal of International Relations*, 14(1), 65-99.
- Wæver, O. (1989a). *Beyond the “Beyond” of Critical International Theory*. Center for Peace and Conflict Reserach. https://www.academia.edu/2298657/Beyond_the_Beyond_of_Critical_International_Theory_ISA_BISA_1989
- Wæver, O. (1989b). *Security, the Speech Act Analysing the Politics of a Word*. Center for Peace and Conflict Reserach. https://www.academia.edu/2237994/Security_the_Speech_Act_working_paper
- Wæver, O. (2011). Politics, security, theory. *Security Dialogue*. 42(4/5), 465-480.
- Wasim, A. (31 Mayıs 2017). *President Mamnoon Hussain signed the 25th Constitutional Amendment Bill into law*. <https://www.dawn.com/news/1411156>

- Wedeking, G. (1990). Locke on Personal Identity and the Trinity Controversy of the 1690s. *Dialogue: Canadian Philosophical Review / Revue Canadienne De Philosophie*, 29(2), 163-188.
- Weiner, M. (1992). Security, Stability, and International Migration. *International Security*, 17(3), 91-126.
- Wendt, A. (1994). Collective Identity Formation and the International State. *The American Political Science Review*, 88(2), 384-396. <https://doi.org/10.2307/2944711>
- Williams, M. C. (2003). Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly*, 47(4), 511-531. <https://doi.org/10.1046/j.0020-8833.2003.00277.x>
- Wolfers, A. (1952). "National Security" as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502. <https://doi.org/10.2307/2145138>
- Yegin, A. (2015). *Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*. SETA. https://file.setav.org/Files/Pdf/20150706165936_afganistan_web.pdf
- Yegin, A. (2018). *Tarihsel-Düşünsel Arka Planı ve Toplumsal Konumu Açısından Taliban Hareketi*. GASAM <https://gasam.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/NATO-Sonras%C4%B1-Afganistan-II.-Oturum-Sunumlar%C4%B1.pdf>
- Yılmaz, M. E. (2007). *Soğuk savaş sonrası dönemde etnik çatışmalar: Etnik çatışmaların nedenleri ve etnik barışın tesisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yousaf, F. (2019). Pakistan's "Tribal" Pashtuns, Their "Violent" Representation, and the Pashtun Tahafuz Movement. *SAGE Open*, 9(1), 1-26
- Zehra, A. (3 Şubat 2018). *Media blackout of Pashtun sit-in condemned*, <https://dailytimes.com.pk/194577/media-blackout-pashtun-sit-condemned/>
- Zeydan, A. M. (2013). *Taliban'ın Yükselişi*. (H. Afacan, Çev.) İstanbul: Mana.

ÖZGEÇMİŞ

İlköğrenimini Erzincan’da, ortaokul öğrenimini İngiltere’de, Lise öğrenimini Erzincan Anadolu Lisesinde tamamladı. 1992 yılında girdiği İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Eğitimi Bölümünden 1996 yılında dereceyle mezun oldu. 2013 yılında Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde “*ABD’nin Yumuşak Gücü Düşünce Kuruluşlarının, Türk Siyasetine Etkisi: Brookings Enstitüsü Örneği*” adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2016 yılından beri özel sektörde yönetici olarak çalışmaktadır.

EKLER

EK 1. Afganistan’da SSCB işgaline direnen gruplar

